

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ADANA ALPARSLAN TÜRKER BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KENT ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

YEREL-BÖLGESEL KALKINMA VE YÖNETİŞİM: GÜNEY ADANA KALKINMA
PROGRAMI ÖRNEĞİ

HAZIRLAYAN
GÜNGÖR SELÇUK

DANIŞMAN
DOÇ.DR. ÇİĞDEM AKSU ÇAM

ÖZET

YEREL-BÖLGESEL KALKINMA VE YÖNETİŞİM: GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI ÖRNEĞİ

Güngör SELÇUK

Yüksek Lisans, Kent Çalışmaları Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Çiğdem AKSU ÇAM

Haziran 2021 (4 Bölüm, 155 Sayfa)

Kalkınma, başta sosyal ve ekonomik yönleri olmak üzere çok yönlü bir kavramdır. Tarih çizgisinde daha ziyade iktisadi bir terim olarak kullanılan kalkınma, nitelik ve nicelik olarak olumlu gelişmelerin bütünü ve büyüme ile sermaye birikiminin karşılığı olarak anlamlandırılmıştır. Devletlerin yerel ve bölgesel kalkınmanın sağlanması için merkezi yetkilerinden vazgeçmeye başlaması, yerelden ulus-üstü birliklere varıncaya kadar yeni bir yönetim anlayışının doğmasını da beraberinde getirmiştir. 1980’lerden itibaren adı konulmaya başlanan yönetim; çok yönlü, çok aktörlü, devletle birlikte özel sektör ve sivil toplumun da yönetim masasında yer bulduğu, şeffaf, hesap verebilir ve denetlenebilir süreçler bütünüdür.

Güney Adana Kalkınma Programı da kalkınma ve yönetim ilkelerini aynı potada eritme iddiasıyla Mart 2017’de başlatılan bir yerel kalkınma programıdır. Bu çalışmanın amacı Güney Adana Kalkınma Programı’nın kurgusunu, ilkelerini, dinamiklerini, eylem planını, saha uygulamalarını, yerel kalkınma ve yönetim esasları çerçevesinde ele alarak yönetim modelini tüm yönleriyle ortaya koymaktır. Programın paydaşları arasındaki ağ ve ortaklık ilişkileri ile paydaşlık hukukunun ne şekilde oluştuğunu, bu paydaşlığın sahaya yansımalarını ve program dâhilinde ne gibi çalışmaların yapıldığını göstermektir. Çalışma ayrıca, İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından uygulanan ve kamuoyunda İzmir Modeli olarak bilinen İzmir İçin Demokratik Bir Belediyecilik Modeli Önerisi Projesi ile Güney Adana Kalkınma Programı’nı kalkınma ve yönetim unsurları üzerinden karşılaştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, Yerel Kalkınma, Bölgesel Kalkınma, Yönetişim, Adana, Güney Adana Kalkınma Programı.

ABSTRACT

LOCAL-REGIONAL DEVELOPMENT AND GOVERNANCE: CASE OF SOUTHERN ADANA DEVELOPMENT PROGRAMME

Güngör SELÇUK

Graduate, Urban Studies Department

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Çiğdem AKSU ÇAM

June 2021 (4 Sections, 155 Pages)

Development is a multi-dimensional concept including primarily the social and economic aspects. Used generally as an economic term, development has been interpreted as a whole of positive improvements in terms of quality and quantity, and as an equivalent of growth and accumulation of capital. As states have started to give up central powers in order to enhance local and regional development, a new approach of administration has emerged, which extends from local to supranational associations. Governance, emerged as of 1980s, is a whole of multilateral, multi-actor, transparent, accountable and auditable processes in which private sector and non-governmental organisations are included in decision-making processes along with the state.

Southern Adana Development Programme, initiated in March 2017, is a regional development programme claiming to meet both the goals of development and governance. This study aims at analysing development, principles, dynamics, action plan, and implementations of the Southern Adana Development Programme within the framework of local development and governance. It presents the network and partnership relations among the stakeholders, the basis and reflections of such partnerships on the field. The study then compares the Southern Adana Development Programme and project of Proposal for a Democratic Municipal Model for Izmir, carried out by Izmir Metropolitan Municipality, publicly known as the Izmir Model, with reference to the development and governance aspects of those projects carried out by different actors.

Key words: Development, Local Development, Regional Development, Governance, Adana, Southern Adana Development Programme.

Gözbebeklerim Neslihan, Alp Eren ve Begüm'e...

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde katkılarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Çiğdem AKSU ÇAM'a, Güney Adana Kalkınma Programı fikrini ortaya koyan, programın hedeflerine ulaşması için insanüstü gayret sarf eden ve Adana'da görev yaptığı sürece programı sonuna kadar sahiplenen Adana Valisi Mahmut DEMİRTAŞ'a, Adana Valisi Süleyman ELBAN'a, programdan sorumlu vali yardımcısı sıfatının ötesinde mesai mefhumu gözetmeksizin Güney Adana Kalkınma Programı ile hemhal olan Vali Yardımcısı Mustafa YAVUZ'a, Vali Yardımcısı Murat SÜZEN'e, Vali Yardımcısı Zafer ÖZ'e, Adana Valiliği Özel Kalem Müdürlüğü, İl Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, İl Sosyal Etüt ve Proje Müdürlüğü çalışanlarına, Güney Adana Kalkınma Programı Yürütme Kurulu üyelerine, Proje ve Saha Ekiplerine, her zaman ve her konuda yanımda olan, en büyük destekçim, eşim Neslihan'a, yaşam kaynağım Alp Eren ve Begüm'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR.....	xv
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM.....	5
YEREL-BÖLGESEL KALKINMA VE YÖNETİŞİM	5
1.1. KALKINMA	5
1.1.1. Sürdürülebilir Kalkınma	6
1.1.2. Toplumsal Kalkınma.....	6
1.1.3. Bölgesel Kalkınma.....	7
1.1.3.1. Bölgesel Planlama	9
1.1.3.2. Türkiye’de Bölgesel Planlama Çalışmaları.....	10
1.1.3.3. Kalkınma Planlarında Bölgesel Kalkınma	13
1.1.3.4. Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye	19
1.1.3.5. Bölgesel Kalkınmada Kullanılan Diğer Politika Araçları.....	22
1.1.4. Yerel Kalkınma	22
1.1.4.1. Yerel Kalkınma ve Yerel Yönetimler	25
1.1.4.2. Yerel(den) Kalkınma Örneği Olarak İzmir Modeli.....	26
1.2. YÖNETİŞİM	29
1.2.1. İyi Yönetişimi Oluşturan Temel İlkeler	33
1.2.2. Mekânsal Anlamda Yönetişim Kavramı.....	35
1.2.3. Yerel Yönetişim Kapsamında Türkiye’de Yapılan Çalışmalar	37
2. BÖLÜM.....	39
ADANA’DA KALKINMA HAREKETLERİ.....	39
2.1. HER YÖNÜYLE ADANA	39
2.1.1. Nüfus.....	39
2.1.2. Ekonomi.....	41
2.1.3. Kültür ve Turizm.....	43
2.1.4. Eğitim.....	44
2.1.5. Sivil Toplum Kuruluşları	45

2.2. ADANA’NIN TÜRKİYE İÇİN ÖNEMİ	45
2.3. ADANA’DA KALKINMAYA YÖNELİK BUGÜNE KADAR YAPILAN ÇALIŞMALAR	46
2.3.1. Çukurova Bölgesel Kalkınma Projesi	47
2.3.2. Çukurova Kentsel Gelişim Projesi	48
2.3.3. Çukurova Kalkınma Ajansı’nın Kurulması ve Faaliyetleri	49
2.4. ADANA’YI GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMINA TAŞIYAN SÜREÇ..	50
3. BÖLÜM.....	56
GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI ALAN ARAŞTIRMASI.....	56
3.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, KAPSAMI	56
3.2. YÖNTEM	57
3.2.1. Belge İncelemeleri	57
3.2.2. Görüşmeler.....	58
3.2.3. Gözlem ve Görsel Malzeme Toplanması.....	58
3.2.4. Verilerin Değerlendirilmesi	59
3.3. GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMININ KURGUSU	59
3.1. Güney Adana Kalkınma Programı.....	59
3.1.1. Güney Adana Kalkınma Programının Özellikleri.....	59
3.1.2. Güney Adana Kalkınma Programı’nın İlkeleri.....	63
3.1.3. Güney Adana Kalkınma Programı’nın Dinamikleri	63
3.1.4. Güney Adana Kalkınma Programı Strateji ve Eylem Planı.....	63
3.2. GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI’NIN YÖNETİŞİM MODELİ.....	64
3.3. GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI YÖNETİŞİM MODELİNİN YANSIMALARI	67
3.3.1. Güney Adana Kalkınma Programı’nın Ortaya Çıkışı ve Oluşumunda Yönetişim Unsurları	67
3.3.2. Güney Adana Kalkınma Programı Kapsamında Kurumların Saha-Proje Uygulamaları.....	70
3.3.2.1. İl Milli Eğitim Müdürlüğü.....	70
3.3.2.2. İl Sağlık Müdürlüğü	74
3.3.2.3. Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü	78
3.3.2.4. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	79
3.3.2.5. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü	80

3.3.2.6. İl Müftülüğü	81
3.3.2.7. İŞKUR İl Müdürlüğü	82
3.3.2.8. KOSGEB İl Müdürlüğü	84
3.3.2.9. İl Tarım ve Orman Müdürlüğü	84
3.3.2.10. İl Emniyet Müdürlüğü	85
3.3.2.11. Çukurova Kalkınma Ajansı	86
4. BÖLÜM.....	87
GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI'NIN YÖNETİŞİM BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ.....	87
4.1. GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI'NIN İZMİR MODELİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI	87
4.2. GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI'NIN DEĞERLENDİRİLMESİ	89
4.3. GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI'NDA YEREL AKTÖRLER.....	95
4.4. ÖNERİLER	97
SONUÇ.....	99
KAYNAKÇA	107
EKLER.....	116
Ek-1. Güney Adana Kalkınma Programı Proje Tablosu	116
Ek-2. Güney Adana Kalkınma Programı Strateji ve Eylem Planı (2018-2023).....	124
Ek-3. Saha Görüşmeleri Hakkında Bilgi	152
ÖZGEÇMİŞ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Adana Kent Merkezi.

Şekil 2. Güney Adana Bölgesi.

Şekil 3. Güney Adana Kalkınma Programı Yönetim Şeması.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Güney Adana Kalkınma Programı Proje Tablosu. (Kaynak Adana Valiliği İl Sosyal Etüt ve Proje Müdürlüğü).

Tablo 2. Saha Görüşmeleri Tablosu.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AOSB	: Adana Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesi
ASKİ	: Adana Su ve Kanalizasyon İşleri Müdürlüğü
ASO	: Adana Sanayi Odası
ATO	: Adana Ticaret Odası
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇKA	: Çukurova Kalkınma Ajansı
ÇÜFAŞ	: Çukurova Fuarcılık A.Ş.
DAP	: Doğu Anadolu Projesi
DOKAP	: Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ESOB	: Esnaf ve Sanatkârlar Odalar Birliği
FAO	: Food and Agriculture Organization (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü)
GAKP	: Güney Adana Kalkınma Programı
GAB	: Güney Adana Bölgesi
GAP	: Güney Doğu Anadolu Projesi
GSYİH	: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
ILO	: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
İBBS	: İstatistikî Bölge Birimi Sınıflandırması
İDT	: İktisadi Devlet Teşekkülleri
İEKKK	: İzmir Ekonomik Kalkınma Koordinasyon Kurulu
İŞKUR	: İş Kurumu
İZBAN	: İzmir Banliyö Sistemi
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOP	: Konya Ovası Projesi

KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSS	: Küçük Sanayi Siteleri
NUTS	: Nomenclature of Territorial Units for Statistics (İstatistikî Bölge Birimi Sınıflandırması)
OECD	: The Organisation For Economic Co-Operation And Development (İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı)
OSB	: Organize Sanayi Bölgeleri
SEGE	: İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SODES	: Sosyal Destek Programı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi
TODAIE	: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
TRT	: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜYAP	: Tüm Yapım Fuarcılık Anonim Şirketi
TVA	: The Tennessee Valley Authority (Tennessee Vadisi Projesi)
UNDP	: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNITAR	: United Nations Institute for Training and Research (Birleşmiş Milletler Eğitim ve Araştırma Enstitüsü)
YHGP	: Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi
ZBK	: Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi

GİRİŞ

Kalkınma, insanlık tarihiyle özdeş, başta teknoloji ve sanayi olmak üzere her alanda tekâmülü, gelişmeyi içeren bir kavramdır. Sanayi Devrimi ile ivme kazanan ülkelerin kalkınma hikâyesi, ülkelerin hammadde ve yeni pazar ihtiyacıyla bütünleşerek iki dünya savaşının çıkışına da neden olmuştur. II. Dünya Savaşının ardından başlayan imar ve iskân süreçleri ile refah devletinin yükselişi, kalkınma projeksiyonunu daha ziyade ekonomik bağlamda tutarken, 1970’lere gelindiğinde kalkınma söyleminin sosyal, kültürel ve siyasal yönlerinin de göz ardı edilmemesi gerektiği gerçeğini ortaya koymuştur. Bu andan itibaren yoksulluğun ortadan kaldırılması, gelir dağılımında adaletin sağlanması, bireyin gelişen ve değişen dünyaya uyum sağlaması hususları bütüncül kalkınma programlarıyla ele alınmaya başlanmış; ulus ölçekli kalkınma hareketleriyle birlikte yerel ve bölgesel kalkınma çalışmalarına da ağırlık verilmeye başlanmıştır. Bu çalışma ile kalkınmanın tarihsel süreçte geçirdiği evrelere, kalkınma türlerine ve özellikle yerel ve bölgesel kalkınma alanında dünyada ve Türkiye’de yaşanan gelişmelere yeni bir pencere açılacaktır.

Bölge kavramı; “Sınırları idari, ekonomik birliğe, toprak, iklim ve bitki özelliklerinin benzerliğine veya üzerinde yaşayan insanların aynı soydan gelmiş olmalarına göre belirlenen toprak parçası, mıntıka” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2006). Temel itibarıyla bölgesel kalkınma, bir bölgenin kalkınması için yatırımların yoğunlaştırılması ve bölgenin refah düzeyinin yükseltilmesini öngörür. Bunun için ilk olarak bölgenin potansiyeli, artıları eksileri, olumlu olumsuz yönleri belirlenmelidir. Bu çalışmaların ardından yol haritası hükmündeki “bölge planları” oluşturulmalıdır. Bu planlar, bölgenin stratejik, ekonomik, sosyal özelliklerine uygun olarak şekillenerek bölgenin kendi içinde ve diğer bölgelerle olan gelişmişlik düzeyi farklılıklarının ortadan kaldırılmasına hizmet eder.

1950’li yıllarda ülkemizde başlayan bölge planlamasına dair çalışmalar, bu düzlemde yaşanan sorunlara çözüm bulmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı’nın (DPT) kuruluşundan önce ve sonra 13 proje hazırlanmış ve uygulanmıştır. Bunlar; Köyceğiz-Dalaman Projesi, Doğu Marmara Planlama Projesi, Zonguldak Projesi, Antalya Projesi, Çukurova Projesi, Keban Projesi, Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP), Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi (YHGP), Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişim Projesi, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişim Planı (DOKAP), Doğu Anadolu Projesi (DAP), Marmara Bölge

Planı, Konya Ovası Projesi'dir (KOP). DPT'nin kuruluşunun ardından 1963 yılından itibaren, sosyoekonomik gelişmenin sağlanması, kalkınma politikalarının sağlıklı bir biçimde tatbik edilmesi amacıyla bugüne kadar toplamda 10 adet beş yıllık kalkınma planı hazırlanmıştır. 2007-2013 dönemini kapsayan 9. Kalkınma Planı ise yedi yıllıktır.

Bu çalışmalarla birlikte 1980'lerin sonlarından itibaren kalkınma politikalarında da anlayış değişikliği yaşanmış; merkezden yerele planlanan ve gerçekleştirilen kalkınma politikaları, yerini yerelde planlanan politikalara bırakmıştır. Böylelikle bölgesel kalkınma politikaları yerelleşmiş ve 2000'li yıllara gelindiğinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının oluşturulması gereksinimi duyulmuştur. İlk olarak ABD'de ortaya çıkan ajanslar, bugün Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği (AB) ülkeleri başta olmak üzere yerel ve bölgesel gelişmeyi sağlamak amacıyla pek çok ülkede faaliyet göstermektedir.

Türkiye'de de bölgesel kalkınma ajanslarına yönelik ilk çalışmalar, 1990'larda başlamıştır. Bunda AB üyelik süreciyle birlikte kendi dinamiklerimizin etkilerini görmek mümkündür. AB'nin bölgesel kalkınmanın sağlanmasında öngördüğü en önemli araçlardan biri kalkınma ajanslarıdır. Birlik, bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi, AB müktesebatıyla uyum ve sağlanan fonlardan üye ya da aday ülkelerin yararlanabilmesi için ajansların kurulmasını ve çalıştırılmasını istemektedir. Bu anlamda AB, 1999'da gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi ve sonrasında 2003 yılında kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesi'nde Türkiye'den de benzer taleplerde bulunmuştur. İlk olarak *Nomenclature of Territorial Units for Statistics* (NUTS) sistemini İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) şekline dönüştürerek AB ile uyumlu hale getiren Türkiye, 25 Ocak 2006 tarihinde kabul edilip 08 Şubat 2006 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanunla da kalkınma ajanslarının kurulmasını sağlamıştır. Bugün ülke çapında faaliyet gösteren bölgesel kalkınma ajansları, bölge planlamasının da en önemli aktörlerinden biri haline gelmiştir. Kalkınma, yerel ve bölgesel kalkınma, bölgesel kalkınma planlamasına dair bu tespitlerle birlikte özellikle 1980'lerin sonlarından itibaren literatürde ve uluslararası metinlerde geniş yer bulmaya başlayan bir başka kavram da yönetişimdir. Yönetişim, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından "bir ülkenin her düzeyindeki işlerinin yönetiminde iktisadi, siyasi ve idari otorite kullanımı" şeklinde tanımlanmıştır (Turan, 2013). Klasik yönetim anlayışında yöneten, yönetilen ayrımı kesin ve keskin çizgilerle bellidir. Yönetişim anlayışı ise yöneten ve yönetileni, karar alanla alınan kararın uygulandığı kesimi, hizmet verenle alanı aynı masanın etrafında bir araya

getirmektedir. Dolayısıyla devlet ve sivil toplum bir elmanın iki yarısı hükmündedir. Birbirine rekabet eden değil, birbirini destekleyen iki unsurdur.

Bugün tüm dünya bu yeni model üzerinde durmakta, karar alma ve uygulama süreçlerinde tüm kesimlerin görüşlerini ifade ettiği bu anlayış istikametinde adımlar atmaktadır. Ancak bu sürecin akamete uğramaması için şeffaflaşma, katılımın özellikle de yerel katılım seviyesinin yükseltilmesi ve karar alıcı aktörlerin birbiriyle etkileşiminin artırılması gibi hususların dikkate alınması büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda ortak aklı işletecek yapıların oluşumunda kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarına (STK) büyük ödevler düştüğü de göz ardı edilmemelidir.

Buraya kadar belirtilen tüm bu kavramsal çerçeve ile birlikte gerçekleştirdiğimiz bu tez çalışmasının genel amacı, Türkiye’de yerel kalkınma programlarının yönetim anlayışını, Güney Adana Kalkınma Programı (GAKP) üzerinden analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda çalışma, güncel bir yerel kalkınma girişimi örneği sunan GAKP’ye odaklanmaktadır. Bu bağlamda çalışma, aşağıda sıralanan sorulara cevap bulmaya yönelik olarak hazırlanmıştır. Kalkınma ve yönetim ne demektir? Dünya’da ve Türkiye’de kalkınma ve yönetim alanlarında ne gibi gelişmeler yaşanmıştır? Adana özelinde kalkınma alanında önceki dönemlerde yapılan çalışmalar nelerdir? GAKP’ye neden ihtiyaç duyulmuştur? Bu programı ortaya çıkaran nedenler nelerdir? Programın uygulandığı bölgenin özellikleri nelerdir? Program kapsamında oluşturulan projeler hangi alanlarda kalkınmayı öngörmektedir? Bu projeler hangi finans kaynakları kullanılarak hayata geçirilecektir? Nasıl bir yönetim modeli kurgulanmıştır? Kurgulanan yönetim modelinin uygulanan projelerin öngörülen hedeflere ulaşmasında sağladığı katkılar nelerdir? Uygulanan projelerin kurgulanan yönetim modeline sağladığı katkılar nelerdir? GAKP’nin yönetim modeli, literatürde tarif edilen yönetim modeline ne kadar uygundur? Kurgulanan yönetim modelinin eksik yönleri var mıdır? Tüm bu sorular, kalkınma hedeflerini özgün bir yönetim modeliyle gerçekleştirme iddiasındaki GAKP’yi kalkınma-yönetişim ilişkisi bağlamında incelemeyi amaçlayan bu çalışmanın temelinde bulunmaktadır.

Çalışmada öncelikle kalkınma, yerel-bölgesel kalkınma ve yönetim kavramları üzerinde durularak tezin teorik altyapısı oluşturulmuştur. Ardından GAKP ile eş zamanlı olarak İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin uyguladığı, kamuoyunda İzmir Modeli olarak bilinen İzmir İçin Demokratik Bir Belediyecilik Modeli Önerisi adlı projeye ve son bölümde ise bu iki yerel kalkınma modelinin çeşitli yönleriyle karşılaştırmasına yer verilmiştir. Adana’da yaşanan kentleşme süreci, kalkınma hareketlerinin geçmişi ve Adana’yı GAKP’ye taşıyan süreçler

incelenmiştir. Programa duyulan ihtiyacın sebepleri, GAKP'nin özellikleri ile GAKP'nin yöneti(ş)i modeli ele alınmıştır. GAKP ile oluşturulan yöneti(ş)i modelinin özellikleri, kimlerden oluştuğu (Danışma ve Yürütme Kurulları, Proje ve Saha Ekipleri, Proje Paydaşları), ne tür faaliyetler icra ettiği, programın etkileri ve bu yönetim modelinin kalkınma programına katkıları incelenmiş; programa dair değerlendirmelere ve önerilere yer verilmiştir.

Bu bağlamda çalışmanın konusunu yerel-bölgesel kalkınma ve yönetim tabanında GAKP'nin yönetim anlayışı oluşturmaktadır. Tez çalışmasının amacı ise bir yerel kalkınma programı örneği olarak değerlendirilen GAKP'nin yönetim modelinin tüm yönleriyle ortaya konulmasıdır. Tez çalışmasında literatür taraması yöntemiyle birlikte nitel araştırma yöntemlerinden saha çalışması ve görüşme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın teorik kısmına ilişkin geniş bir tarama çalışması yapılmış; elde edilen bulgular yapılan değerlendirmelerin ardından ilgili bölümlerin oluşturulmasında kullanılmıştır. Literatür çalışmasının ardından program bağlamında proje aktörü kurumların temsilcileriyle görüşmeler yapılmış, elde edilen bulgular değerlendirilerek bunlara çalışmada yer verilmiştir.

1. BÖLÜM

YEREL-BÖLGESEL KALKINMA VE YÖNETİŞİM

Yerel Kalkınma ve yönetim, özellikle 1980'lerden sonra birlikte anılan iki önemli kavram olarak karşımızda durmaktadır. Özellikle neoliberal akım ve tüm dünyada yaşanan yerel-bölgesel dinamiklerin önem kazanmasıyla bu kavramlar öne çıkmış; BM, Dünya Bankası ve AB gibi ulus-üstü birlik ve kurumlar, yürüttüğü proje ve çalışmalarla bu kavramların daha geniş kitlelere ulaşmasına öncülük etmişlerdir. Bu bağlamda gerçekleştirdiğimiz bu çalışmada öncelikle bu kavramların ne anlam ifade ettiği üzerinde durulmuştur. Öncelikle kalkınma kavramının üstlendiği anlama ve konunun alt başlıklarına değinilmiş; yerel-bölgesel kalkınma kavramlarına mercek tutulmuştur. Öte yandan yönetim ve yönetimi oluşturan ilkelerin neler olduğu, yönetişimin mekânla ilişkisi ve Türkiye'de yönetim bağlamında gerçekleştirilen çalışmalara ayrıntılı bir biçimde yer verilmiştir.

1.1. KALKINMA

Kalkınma, tarihsel süreç içerisinde farklı dönemlerde farklı anlamlar yüklenen bir kavramdır. Dilimizde ilerleme, terakki, modernleşme kelimeleri kalkınmanın eş anlamlısı olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte II. Dünya Savaşı'nın ardından gelişmiş ülkelerle çeşitli nedenlerle geri kalmış ülkeler arasındaki farkın kapatılması maksadıyla kalkınma kavramına daha ziyade ekonomik anlamlar yüklenmiştir. Bu sebeple uzun zaman iktisadi bir terim olarak kullanılan ve tanımlanan kalkınma; büyüme, verimlilik ve üretim artışı ile sermayenin birikimi şeklinde nitelenmiştir.

Kalkınma kavramının karşılığı olarak kullanılan bir diğer terim de gelişmedir. Bu bağlamda büyümeyi, ekonomik gelişme, kalkınmayı ise ekonomik ve sosyal gelişme olarak değerlendirmek yanlış olmaz (Kaya, 2004). Kalkınma, içinde büyümenin de olduğu çok taraflı, çok eksenli ve kapsamlı bir kavramdır. Dolayısıyla temeline insanı koyan, kaynakların ve ekonomik etkinliklerin, bahsi geçen bölgede yaşayan insanların menfaatine olacak şekilde artırılması şeklinde de adlandırılabilir. Bu bakımdan kalkınma, insanın temel ihtiyaçları başta olmak üzere ihtiyaç duyduğu tüm hizmetlere ulaşabildiği, toplumsal tabakaların ortadan kalktığı, doğal kaynakların korunup gelecek kuşaklara aktarıldığı, demokrasi kültürünün yerleştiği bir toplum oluşturma dizisidir (Aslan ve Kaya, 2018).

Kalkınma, nitelik ve nicelik anlamında tüm olumlu gelişmelerin özetidir. Bu tespitle nitelik anlamında sosyal refah artışı, gelir dağılımındaki adalet, demografik yapı gibi hususlar

dikkate alınırken nicelik olarak ülkenin gayrisafı milli hasılası esastır (Sevinç, 2011). Dolayısıyla kalkınma, mevcut konumdan veya önceki durumdan hareketle değişimin gerekliliğini savunan aktif bir kavramlar bütünü, yapısal nitelikteki unsurların müspet yönlü değişimidir (Tolunay ve Akyol, 2006).

Kalkınma kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için kalkınmaya dair sürdürülebilir kalkınma, toplumsal kalkınma, bölgesel kalkınma ve yerel kalkınma gibi bazı kavramları açıklamak gerekir.

1.1.1. Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir gelişme, “bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamak” olarak tanımlanmaktadır (Mengi, 2003). Sürdürülebilir Kalkınma, 1992 yılında Rio’da yapılan BM Çevre ve Gelişme Konferansı’nda gündeme gelmiş; Rio Bildirgesi, Gündem 21, Orman İlkeleri, İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi olmak üzere konferansın sonunda beş belge yayınlanmıştır. Bu belgelerden Gündem 21, sürdürülebilir kalkınma kavramının uygulanmasına dair bir eylem planı özelliği de taşımaktadır (Kaya, 2004).

Çıkış noktası çevre duyarlılığı olan sürdürülebilir kalkınma, süreç içerisinde kültürel ve sosyal kaygıların da bünyesinde barındığı, bugünün gelecekle birleştiği kalkınma biçimidir. Bu tanım içerisinde öne çıkan gelecek nesiller ve ihtiyaçlar döngüsü, aslında sürdürülebilirlik ilkesinin de bir anlamda karşılığıdır. Sürdürülebilir kalkınma modelinin özellikleri ve amaçları değerlendirildiğinde, öncelikle kaynakların çevre duyarlılığı içerisinde yönetilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması öngörülmektedir. Doğa-insan, insan-insan uyumunun artırılması, sosyal refah seviyesinin yükseltilmesi de sürdürülebilirlik açısından önemsenmektedir (Zengin, Başkurt ve Es, 2014).

Toplumun tüm kesimlerinin fırsat eşitliğine dayalı olarak tüm kaynaklara erişiminin sağlanmasını esas alan sürdürülebilir kalkınmada eşitlik / adalet, gelişmiş-azgelişmiş ülkeleri arasında olduğu kadar bugünün ve gelecek nesillerin arasında sağlanması gereken hakkaniyet (kuşaklar arası adalet ilkesi) olarak da değerlendirilmektedir (Aslan ve Kaya, 2018).

1.1.2. Toplumsal Kalkınma

Toplum kalkınması, “milletlerarası anlamda toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel şartlarını geliştirmek ve toplumları milletin hayatına intibak ettirmek ve milli gelişmeye tam olarak yardımda bulunabilmek için, hükümet otoriteleriyle halkın müşterek sarf ettiği

gayretlerden meydana gelen bir süreci ifade etmek için kullanılır” (Çakım, 1964). Bu açıdan değerlendirdiğimizde toplum kalkınması, yerel toplulukların devlet desteğinde gerekli girişimcilik donanımı kazanmaları, kendi çabaları istikametinde hedeflenen kalkınmanın sağlanmasını öngörmektedir (Geray, 1966). Kısacası toplumsal kalkınma, yerel aktörleri ve dinamikleri önemseyen; bu aktörlerin merkezi kalkınma çalışmalarıyla bütünleşmesini savunan bir anlayıştır (Kaya, 2004).

1.1.3. Bölgesel Kalkınma

Bölgesel kalkınma kavramına geçmeden önce bölge kavramı ve bölge türlerine ilişkin birtakım tespitlerde bulunmakta yarar vardır. Bölge, Türk Dil Kurumu’nun (TDK) Elektronik Türkçe Sözlüğü’nde, “sınırları idari, ekonomik birlik, toprak, iklim ve bitki özelliklerinin benzerliği veya üzerinde yaşayan insanların aynı soydan gelmiş olmalarına göre belirlenmiş toprak parçası, mıntıka” olarak tanımlanmaktadır.

İlhan Tekeli ise bölge sözcüğünün dilimizde üç farklı anlamda kullanıldığını belirtmektedir. Bunlardan ilki “kent içindeki değişik arazi kullanışları göstermek için kullanılan kentin alt bölümleri “şeklindedir. İkincisi, “AB örneğinde olduğu gibi farklı ulusların bir araya gelmesiyle oluşan birlikler” ve üçüncüsü de “bir ülkenin alt bölümleri, birkaç ilin bir araya gelerek oluşturduğu bütünlük” olarak tanımlamaktadır (Tekeli, 1997). Bu noktada, klasik ve küresel anlamda iki farklı bölge tanımına dikkat çekmekte yarar vardır. Klasik anlayışa göre bölge, “yan yana gelmiş yerel birimlerin mekânsal bütünlüğü ile oluşan, ulus devlet dışına kapalı, ulus devletin denetiminde, sınırları çizilmiş bir birim; küresel anlamda ise ilişki ağı ile belirlenen, mekânsal süreklilik koşulu olmayan, yerellerin oluşturduğu, uluslararası ilişkilere doğrudan açılan, sınırları değişken bir birim”dir (Sevinç, 2011).

Bu tanımlardan da görüleceği üzere bölge tanımlamasında karşılaşılan temel problem, sınırların tespitinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte bölge kavramındaki devamlılık, ayırım, benzerlik, bütünlük ve genelleştirme fikri gözden kaçırılmamalıdır (Tekeli, 2008).

Bölge kavramını tartışmaya açan bir diğer etmen de küreselleşmedir. Toplumsal, ekonomik ve siyasi bütünleşme hareketi olarak değerlendirilen küreselleşme, kentler ve bölgeler arasındaki ilişkileri de yoğunlaştırmakta; bu birimler arasındaki sınırları kaldırmaktadır. Bu anlamda 19. yüzyılın ulus devletlerinin bölge ve bölgeselleşmeye sıcak bakmadığını, II. Dünya Savaşı’ndan sonra ise devletlerin kalkınma politikalarının ana araçlarından birini bölgesel kalkınmanın oluşturduğu bilinmektedir (Keleş, 1997).

Bugün gelineen noktada bölge, ekonomik sistemin inşasında ve insana dair beklentilerin gerçekleşmesinde ana birim haline gelmiştir. Bu birimin konumu, sadece ülke sınırlarının ötesinde yerelin ulusüstü birimlere eklemlenme düzeyiyle birlikte değerlendirilmektedir (Eraydın, 1997).

Bununla birlikte farklı ölçütlere göre değişik bölge sınıflandırmaları yapılabilir. Klasik bölge ayrımı, homojen bölge, polarize bölge ve plan bölge şeklindedir. Homojen bölge olabildiğince benzerlik gösteren ve birbirine bitişik komşu alanlar grubudur. Polarize bölge kendinden küçük bir veya birden fazla yerleşim merkezini etkileyen merkezlerdir. Bölge planlarının uygulandığı alanlar ise plan bölge olarak adlandırılmaktadır. Alan planlama bakımından bölgeler; metropoliten bölge, koridor bölge, kırsal bölge ve megaşehir bölge isimlerini almaktadır.

Öte yandan insanı, coğrafyadan bağımsız düşünmek de mümkün değildir. Bu durumun doğal bir neticesi olarak yapılan bölge tasnifleri sonucunda doğal bölge, sosyoekonomik bölge ve coğrafi bölge sınıflamaları yapılmaktadır. Doğal bölgeler, tabi etkenlerin etkileşimi sonucu ortaya çıkan ve çoğunlukla bütünlük sağlayan geniş alanlı mekânlardır. Sosyoekonomik bölge, nüfus yoğunluğu, finans, sanayi, tarım ve hizmet üretimi gibi etkenler sonucu ortaya çıkan bölgelerdir.

Gelişme düzeyine göre bölge türleri de ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre gelişmiş, az gelişmiş, gelişme halindeki az gelişmiş ve potansiyel açıdan az gelişmiş bölge olmak üzere dört başlık altında toplanmıştır.

Bu tespitlerin ardından bölgesel kalkınma kavramının içeriğine dair şunlar söylenebilir: Bölgesel kalkınma, temelde bölgelerin kendi arasındaki gelişme farkının giderilmesi ve geri kalmış bölgelerin kalkındırılması şeklinde tanımlanmaktadır. Bu noktada asıl hedef gerek bölge içinde gerekse bölgelerarası sosyoekonomik farklılıkların ortadan kaldırılmasıdır (Aslan ve Kaya, 2018).

Dolayısıyla bölgesel kalkınma, bölgede yaşayan topluluğun refah seviyesinin yükseltilerek ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimi, bölgenin diğer bölgelerle ilişkilerini güçlendirmeyi, kaynakların etkin ve verimli kullanımını, yerel ve ulusal düzeyde verimliliğin artırılmasını esas alan, statik değil dinamik bir kalkınma anlayışıdır (Tüylüoğlu ve Karakaş, 2006).

DPT'nin 2004-2006 Ön Ulusal Kalkınma Planı'nda da bölgesel kalkınmaya ilişkin şu ifadeler yer verilir: "Bölgesel Kalkınma; ülke bütününde yer alan bölgelerin, çevre bölgeler ve dünya ile karşılıklı etkileşimi ile oluşan bölge vizyonunu dikkate alan, katılımcılık ve

sürdürülebilirliği temel ilke edinen ve insan kaynaklarının geliştirilmesi yoluyla bölge refahının yükseltilmesini amaçlayan çalışmalar bütünüdür” (DPT, 2003).

Bu ifadeden de hareketle temel amacı bölgeler arasındaki farkları en aza indirmek olan bölgesel kalkınma politikalarını, geleneksel ve modern olmak üzere iki başlıkta değerlendirmek mümkündür. Birincisi, büyük aktörlü, büyük yatırımları öncelerken, ikincisi, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelere (KOBİ), beşeri sermayeye, araştırma geliştirme (AR-GE) çalışmalarına ve yenilikçi faaliyetlere önem verir (Çetin ve Kara, 2008). Geleneksel, devletçi kalkınma modelinin 1970’li yıllara gelindiğinde eski önemini yitirmesi, bölgesel kalkınmaya ilişkin beklentileri karşılayamaması, ekonomi paradigmasının yeni mecralara kapılarını açması ve yerelleşme-küreselleşmenin bu değişimde lokomotif rolü üstlenmesi, modern kalkınma anlayışının öne çıkmasında etkili olmuştur (Eraydın, 1997). Modern kalkınma anlayışının öne çıktığı bu dönemde işsizlik ve istihdam problemleri, gelir dağılımındaki eşitsizlik, yaşam kalitesinin düşüklüğü, yoksulluk, yönü kırsaldan kente doğru olan göç gibi sorunlar, serbest piyasa ekonomisi, devletin rolünün minimuma indirilmesi, piyasaların güven esasına dayandırılması, beşeri sermayeye ve AR-GE’ye yapılan yatırımlarla aşılmaya çalışılmıştır. Küreselleşme ve teknolojinin sağladığı imkânlar; üretimden sermayeye, ticaretten iş gücüne dünyayı tek bir noktada toplamayı başarmıştır. Bölgesel kalkınma bağlamında ülkelerin önünde yeni ufukların açılmasına, yerel-bölgesel aktörlerin alanının genişlemesine neden olan küreselleşme, yabancı yatırımların yerelle buluşmasına, teknoloji, bilgi, fikir ve mal transferine, rekabet etme kabiliyetinin artmasına, piyasaların genişlemesine en nihayetinde dolaşımın önündeki engellerin kalkmasına neden olmuştur. Bununla birlikte ekonomik kalkınma ve gelişmeye sosyal gelişme feda edilmemeli, eşitlik ve adaletin sağlanması, yolsuzluk ve yoksulluğun önlenmesi, sağlık, eğitim gibi en temel insan haklarından dünyanın dört bir yanındaki insanların aynı oranda faydalanması noktasında da tedbirler alınmalıdır.

1.1.3.1. Bölgesel Planlama

Bölgesel kalkınma politikalarının belirlenmesinde en etkin rolü bölgesel planlama çalışmaları oynamaktadır. Planlama fikri, Sanayi Devrimi’nin beraberinde getirdiği gelişmelerin ürünüdür (Eke, 2012). 1930’lara gelindiğinde ABD’de yaşanan Büyük Buhran’ın etkilerinin ortadan kaldırılmasına yönelik olarak tüm dünyada hayata geçirilen iktisadi uygulamalar, geleneksel kalkınma yaklaşımı olarak nitelendirilir. 1970’li yıllara kadar uygulanan bu politikalar, devletleri güçlendirirken bölgesel kalkınmaya dair çalışmalar da geri kalmış bölgelerin kalkındırılması ve sanayileştirilmesi, eşitsizliğin ortadan kaldırılması, alt

yapının iyileştirilmesi, girişimciliğin devlet politika araçları eliyle teşvikini öngörmekteydi. 1970 sonrası neoliberal yaklaşımın küreselleşmeye ivme kazandırmasıyla birlikte bölgesel kalkınma anlayışı da değişime uğramıştır. Buna bağlı olarak ortaya çıkan yeni bölgeselcilik anlayışı, temelde yerel kaynakların harekete geçirilmesi gereği üzerine kurulmuştur. Bu durum beraberinde yönetim, yenilikçilik, AR-GE, yerel ekonomilerin gelişimi gibi başlıkların bölgesel gelişme kavramında kendilerine yer bulmasını sağlamıştır. Yaşanan bu gelişmeler ulus devletin rolünü değiştirirken yerel yönetimden bölgesel yönetime geçişin, sivil toplumun ve ulusüstü kurum kuruluşların etkisinin artmasına yol açmıştır (Özaslan ve Ünlü, 2015).

Bugün bölge planlaması “ekonomik açıdan dünya sistemiyle bütünleşme ve demokratikleşme” projesidir. Bu tanım bölge planlamanın ana amaçlarını ve ilgi alanının tümüyle yeniden şekillendiğini göstermektedir (Eraydın, 1997).

The Organisation For Economic Co-Operation And Development’e (İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı) (OECD) göre bölge planlama, “bölgelerde istihdam ve refah yaratıcı ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi suretiyle bölgesel farklılıkların azaltılması çabasıdır” (OECD, Regional Development, 2010). Diğer yandan bölge planları, ülke kaynaklarının israf edilmemesi ve bölgeler arası eşitsizliğin giderilmesi ve yerel planlar arasında köprü işlevini de üstlenir. Bu sayede elde edilecek veriler yoluyla merkezden yürütülen planların gerçekçiliği artarken ulusal planın mekâna yansıma oranı da yükselecektir (Geray, 1997).

Refah düzeyini yükseltmek ve ulus devleti ekonomik kalkınmaya taşıyacak bölgesel planlama anlayışının ilk örneği Amerika Birleşik Devletleri (ABD) *Tennessee*’de 1930 yılında *The Tennessee Valley Authority*, (TVA) Tennessee Vadisi Projesi başlatılmıştır. Avrupa’da ise II. Dünya Savaşı’nın olumsuz etkilerinin silinmesi ve bölgeler arasındaki geri kalmışlığın giderilmesi amacıyla ilk olarak İtalya’nın güney bölgesinde 1950 yılında *Mezzogiorno Projesi*, Fransa’da *Provence*, *Aşağı Languedoc*, *Korsika* ve *Gaskonya* bölgesel kalkınma projeleri başlatılmıştır (Eke, 2012).

1.1.3.2. Türkiye’de Bölgesel Planlama Çalışmaları

Ülkemizde ise bölgesel politikaları tarihsel gelişim süreci içerisinde üç ayrı dönem şeklinde değerlendirmek mümkündür. Birinci dönem, 1923’ten planlı kalkınma döneminin başladığı 1963 yılına kadar geçen evreyi içerisine alır. İkinci evre, 1963’ten 1999’daki Helsinki Zirvesine kadar geçen dönemi kapsamaktadır. Üçüncü evre ise Helsinki Zirvesi’nden bugüne kadar geçen süreçtir (Keskin ve Sungur, 2010).

1923-1950 yılları arasını kapsayan dönemde oluşturulan bölgesel kalkınma politikalarına bakıldığında ulusal ekonominin ön planda tutulduğu çalışmaların gerçekleştirildiği görülmektedir. Nüfusun ülke geneline eşit dağılımının sağlanması, fabrikaların dolayısıyla sanayinin ülke geneline yaygınlaştırılması çabasının güdülmesi, demiryolu ağıyla ulaşım altyapısının oluşturulması istikametinde çalışmalar yapılmıştır. Bu itibarla 1923-1950 arasında bölgesel kalkınmaya matuf faaliyetler, ulaşım, sanayileşme ve tarımda modernleşmenin yaygınlaştırılması şeklinde özetlenebilir. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve dünyada yaşanan gelişmeler ile çok partili hayata geçiş ve 1950'de yaşanan siyasi iktidar değişimi, kalkınma stratejilerini şekillendirmiş; 1950-1960 arasında ülke yönetiminde bulunan Demokrat Parti döneminde tarımda makineleşme, modern tarım uygulamaları ve altyapı yatırımlarına ağırlık verilmiştir. Bu dönemde kamu yatırımlarının büyük yerleşim merkezlerine kaydığı, özel sektör yatırımlarının ise başta İstanbul olmak üzere Marmara ve Ege'de yoğunlaştığı görülmektedir (Göymen, 2005).

1950-1960 yılları arasında, özellikle sanayi yatırımlarının gerçekleştirilmesinde bölgelerin hammadde, üretim, ulaşım ve lojistik gibi özelliklerinden ziyade siyasi tercihler göz önünde bulundurulmuştur. Özel sektörün ve liberal politikaların ön plana çıktığı bu evrede, İstanbul ve İzmir kalkınmada başı çekerken bölgeler arası gelişmişlik makası hızla artmaya başlamıştır (Tekeli, 2008).

Ülkemizde 1950'li yıllarda başlayan bölge planlaması çalışmaları kapsamında DPT'nin kurulduğu 5 Ekim 1960 tarihinden önce hazırlanan ve pek çoğu çeşitli nedenlerle uygulanamayan 13 bölgesel kalkınma projesi mevcuttur:

Köyceğiz-Dalaman Projesi: 1957 yılında yaşanan depremin Köyceğiz ve civarında oluşturduğu büyük hasarın bölgesel planlama kriterleri doğrultusunda giderilmesine yönelik planlamaları içermektedir (Tekeli, 1972).

Doğu Marmara Planlama Projesi: Hazırlanan ilk proje olma özelliği taşımaktadır. İstanbul odaklı hazırlanan proje, Kocaeli, Sakarya, Bursa, Balıkesir, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli ve Çanakkale'yi hedef almaktadır. Proje özellikle İstanbul Anadolu yakasının gelişimi ve sanayinin Adapazarı bölgesine yoğunlaşmasını öngörür (8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Raporu, 2020).

Zonguldak Projesi: Kömür, demir ve çelik üretiminde Zonguldak, ağır sanayide ise Karabük ve Ereğli önemli merkezlerdendir. Projeyle alt yapının güçlendirilmesi, kamu-özel sektör dengesinin oluşturulması, bölgenin madeni eşya üretimi, yapı malzemeleri, mobilya ve kundura sektörlerinde gelişimi öngörülmüştür (Taştekin, 2007).

Antalya Projesi: Antalya, Isparta ve Burdur illerini içine alan çalışmalar, BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) tarafından Akdeniz Kalkınma Projesi adı altında hazırlanmış ve 1965 yılında tamamlanmıştır. Ülkemizin proje tecrübesi kazanması, bu alanda donanım sahibi insan kaynağının yetiştirilmesine sağladığı katkılar bağlamında pilot proje olarak nitelendirilir. Sosyal ve ekonomik anlamda bölgenin kalkınmasına matuf yatırım öncesi araştırmaları içeren proje, mevcut kaynakların verimli kullanımı ve kalkınma planları ile tutarlılığını esas alır (Tutar ve Öztürk, 2003).

Çukurova Projesi: Çukurova adıyla anılan ilk bölge planı çalışmaları 1960'lı yılların başında başlatılmış; 1970'te sonuçlandırılmıştır. İkinci bölgesel planlama çalışması ise 1980'li yılların sonlarında başlatılmıştır. İlk plan, "Çukurova Bölge Planı" adını taşıırken, ikincisi "Çukurova Bölgesi Kentsel Gelişme Projesi" adıyla anılmıştır. İlki tarıma dayalı bir planlama anlayışı güderken, ikincisi kent merkezli, kentsel gelişim alanlarını önceleyen bir anlayışla hazırlanmıştır. Bölgenin özellikle tarıma dayalı gelişim potansiyelini, portresini ortaya koyan ilk plan ile kent yaşamının getirdiği alt yapı ve benzeri sorunların çözümüne odaklanan ikinci plan, üst ölçekli planlarda kendilerine yeterince yer bulamaması nedeniyle uzun vadede çözüme katkı sunmamıştır (Atik, 1995).

Keban Projesi: Keban Barajı'nın beraberinde getirdiği fırsat ve sorunların neticesinde ortaya çıkan bir projedir. Elazığ, Malatya, Bingöl ve Tunceli illerinden oluşan bölge ile Doğu Anadolu Bölgesinin ekonomik kalkınmasının hızlandırılması ve bölgeler arası dengesizliğin giderilmesi amacıyla hazırlanmış bir projedir (İmga, 2003).

Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP): Fırat ve Dicle nehirleri üzerine kurulacak 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali ve sulama altyapısının oluşturulması amacıyla hazırlanan projeye dair ilk çalışmalar 1961 yılına dayanmaktadır. Fırat ve Dicle Havzalarıyla ilgili olarak başlatılan çalışmalar, 1988 yılında DPT'nin GAP Master Planı'yla görünür hale gelmiştir. Mater planda öngörülen temel hedef ise bölgeyi tarım üssü haline getirmektir. İlerleyen süreçte bölge halkının hayat standardının yükseltilmesi başta olmak üzere eğitim, sağlık, kültür, ulaşım, konut, turizm gibi pek çok başlıkta sosyal istikrar ve ekonomik büyümeyi öngören kalkınma projesine dönüşmüştür. GAP, bölgeler arası gelişmişlik farkını kapatarak istihdam, istikrar ve insani kalkınma gibi hedeflere ulaşmayı amaçlamıştır (Taştekin, 2007).

Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi: Yaşanan sel ve benzeri afetlerin önlenmesi, sanayileşme ve kentleşmenin beraberinde getirdiği çevre sorunlarının önüne geçilmesi, ekosistemin korunması amacıyla oluşturulmuş bir projedir (Göymen, 2005).

Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişim Projesi: Türkiye Taşkömürü Kurumu ve Karabük ile Ereğli Demir Çelik İşletmelerinin küçültülmesi ve özelleştirilmesi neticesinde ortaya çıkan ekonomik ve sosyal sonuçların analizi ile yeni yatırım alternatiflerinin oluşturulması amacıyla hazırlanan orta ve uzun vadeli bölgesel gelişim planıdır (Doğru, 2004).

Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişim Planı (DOKAP): Proje, Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerini kapsamaktadır. Projeyle bölgenin ekonomik alt yapısının güçlendirilmesi, gelir dağılımında adaletin sağlanması, bölge içi entegrasyonun güçlendirilmesi, çevrenin korunması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır (Kayan, 2012).

Doğu Anadolu Projesi (DAP): Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkâri, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van illeri ile benzer özellikli Gümüşhane ve Bayburt illerini kapsamaktadır. Projeyle bölgenin diğer bölgelere oranla geri kalan sosyoekonomik göstergelerinin yukarı yönlü değiştirilmesi hedeflenmektedir. DAP ile yatırımlara yön verecek fizibilite çalışmaları gerçekleştirilmesi; istihdamın artırılması, kamu, yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşlarının koordinasyonu, girişimciliğin teşviki, mevcut potansiyelin harekete geçirilmesi öngörülmektedir (Tutar ve Öztürk, 2003).

Marmara Bölge Planı: 17 Ağustos 1999 tarihinde, Marmara Bölgesinde yaşanan deprem özellikle Kocaeli, Sakarya ve Yalova illerinde etkili olmuş çok sayıda can ve mal kaybına yol açmıştır. Marmara Bölge Planı, yaşanan bu acı tecrübenin tekrar yaşanmaması, deprem riskleri de göz önünde bulundurularak gerek konut gerekse sanayi alt yapısının depreme dayanıklı bir biçimde oluşturulması, arazi planlamasının doğal afet koşullarına uygun olarak yapılması, kentsel büyümenin kontrolü ve denetimi amaçlanmaktadır (Taştekin, 2007).

Konya Ovası Projesi: KOP; Aksaray, Karaman, Konya, Nevşehir, Niğde, Kırıkkale, Kırşehir ve Yozgat illerini kapsamaktadır. 1.100. 000 hektar alanın sulanacağı 18 alt projeden müteşekkildir. Proje tarımsal sulama başta olmak üzere, içme suyu temini ve enerji üretimini öngörmektedir. Bununla birlikte oluşturacağı sosyal ve ekonomik etkiyle bölgenin eğitim, sağlık, kültür, ulaşım, enerji, ticaret ve sanayi başlıklarında da gelişimini öngörmektedir (Güvercin ve Uzunöz, 2019).

1.1.3.3. Kalkınma Planlarında Bölgesel Kalkınma

1960 yılından sonra ülke genelinde sosyoekonomik kalkınmanın sağlanması ve kamunun kalkınma süreçlerini oluşturması ve kontrol etmesi amacıyla planlı kalkınma

çalışmalarına başlanmış; bu kapsamda ilk olarak DPT kurulmuştur. 1963 yılından başlanarak beş yıllık kalkınma planları kaleme alınmış ve uygulanmaya başlanmıştır. Bugüne kadar toplamda 11 kalkınma planı hazırlanmış; bu planların her birinde bölgesel kalkınmaya matuf planlamalara yer verilmiştir (Ertaş, 2013).

1. Kalkınma Planında Bölge Planlaması ve Kalkınması büyük başlığı altında değerlendirilmiştir. Ana İlkeler ve Metot, Durum ve Teşkilat, Meseleler ve Tedbirler alt başlıklarında konu ayrıntılandırılmıştır.

1963-1967 yıllarını kapsayan 1. Kalkınma Planı, bölgesel planlamayı 3 açıdan ele almıştır: (1) Potansiyel Gelişme Bölgeleri, (2) Geri Kalmış Bölgeler, (3) Büyükşehir Bölgeleri. Bölge planlaması ile ilgili olarak en dikkat çeken tespit şudur: “Gerek bölge araştırmaları gerek bölge planlaması, yetişmiş eleman azlığı ve ayrıntılı bilgi toplama zorluğu yüzünden uzun sürede etkili bir şekilde gerçekleştirilebilecek bir iştir” (1. Kalkınma Planı, 2020). Bu tespit, 1963-1967 yıllarının şartları göz önünde bulundurulduğunda bölgesel planlamanın dört başı mamur bir biçimde yapılamamasının önündeki en makul sebep olarak görülebilir. Öte yandan “bu çalışmaların iş ve görüş birliği içerisinde yürütülmesi de ileride doğması muhtemel sorunların çıkmasına da mani olacaktır” (1. Kalkınma Planı, 2020) tespiti de hiyerarşik bir yapının şimdiden oluşturulması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Geri kalmış bölgelerin kalkınması için özel teşebbüse vergi kolaylığı sağlanacağına değinilmiştir.

Bölgesel kalkınmaya ilişkin durum tespiti yapılırken merkezde ve bölgelerde yürütülen çalışmalara yer verilmiştir. Merkezde bir endeksleme çalışmasının yapıldığı, illerin de buna göre bir sınıflamaya tabi tutulacağı ifade edilmiştir. Bölgelerde ise geri kalmış bölgelerden işe başlanacağı ifadesi dikkat çekicidir. Öncelik Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine verilmiştir. Bu bölgelerde kamu hizmetlerinin sıhhatli bir biçimde verilmesi için etkin bir kamu personel rejiminin uygulanacağına vurgu yapılmıştır. 1. Kalkınma Planı’nda Antalya Bölgesi, potansiyel gelişme bölgesi olarak ele alınmıştır. Doğu Marmara, Zonguldak ve Ereğli bölgelerinin isimleri de planda kendisine yer bulmuş, buralara yönelik iktisadi tedbirlerden bahsedilmiştir.

Bölgesel planlamanın temeli, kısıtlı kamu kaynaklarının ve çalışmalarının “millî ölçüde ve dikey olarak ele alan kesim çalışmalarının, yatırımların ve hizmetlerin coğrafi dağılışıda bölge hedeflerini ve faktörlerini göz önünde tutan bir görüşle tamamlanmasını sağlayan bir bölge politikası” (1. Kalkınma Planı, 2020) oluşturulması üzerine bina edilmiştir. Öte yandan “millî plânlarla bölge plânlarının, millî kaynakların kullanımına etkisi yönünden birbirinden ayrı ölçülerle hareket eden iki karar mekanizması haline gelmesi, rasyonel hareket etme

imkânlarını ortadan kaldırmaya varabilir” ifadesine de yer verilmiştir (1. Kalkınma Planı, 2020).

Sonuç olarak bu iki tespitten ve yukarıda 1. Kalkınma Planına ilişkin aktarılanlardan iki temel çıkarım yapılabilir:

1. Yatırımlar ve hizmetlerin coğrafi dağılışıda bölge hedefleri göz önünde bulundurulmalı,
2. Bölge planları, milli planlarla çelişmemeli, birbirine rakip olarak görülmemelidir.

1968-1972 yıllarını kapsayan 2. Kalkınma Planında bölge planlamasına İlkeler, Durum ve Uygulanacak Politikalar başlıklarında yer verilmiştir. İlkeler bölümünde az gelişmiş bölgelere öncelik verileceği ifade edilmiştir. Dikkat çeken husus şehirleşme faaliyetleri ve şehirselleşmeyi düzenleyici bölge planlarının yapılacağına dair tespittir. Durum bölümünde 1. Kalkınma Planına atıfta bulunulmuş; çeşitli bölgelerde yapılan çalışmaların önemli bir alt yapı oluşturduğuna dikkat çekilmiştir. Uygulanacak Politikalar bölümünde bölge seviyesinde yapılacak çalışmaların milli planın uygulama sisteminden ayrı olarak ele alınamayacağı, bölge planlarının milli seviyede yapılan proje değerlendirmelerinde araç olarak kullanılacağına vurgu yapılmıştır. Bölgesel kalkınma çalışmalarının çok yönlü ve grup çalışması gerektirdiğine, bu çalışmalarda DPT’nin yönlendirici ve birleştirici bir rol üstleneceğine yer verilmiştir. Bölgedeki çalışmaların DPT desteği ile kısa sürede tamamlanması, Milli Plan dâhilinde değerlendirilmesi ve sonrasında da gelişmelerin izlenmesi öngörülmüştür. Bu ilk plandan farklı olarak bir gelişim noktası olarak değerlendirilebilir. Öte yandan kurumların çalışmaları için bütçelerine ödenek koymaları ve bu çalışmalar için özel kuruluş ve teknik bürolardan destek alınabileceği yönünde ifadelerin 2. Kalkınma Planı metninde geçmesi önemli bir yeniliktir.

1973-1977 dönemi için hazırlanan 3. Kalkınma Planında önceki iki kalkınma planından farklı olarak Plan Uygulaması ve Araçları-Diğer Planlama Araçları ve Özel Çalışmalar başlığı altında yine 1. ve 2. Kalkınma Planlarında olduğu üzere geri kalmış bölgelerin kalkındırılması ve bölgesel farklılıkların giderilmesi konu başlıkları bu planda da en önde yer almaktadır. Sektörel ve il bazlı planlamanın öne çıkarıldığı politikaların üretilmesi üzerinde durulmuştur. Yatırımların etkin, dengeli ve bölgeler arası gelişmeye hizmet edecek şekilde olması gerektiği vurgulanmıştır. Teşvikler, az gelişmiş yöreler için sanayileşme programları, il ve sektör planlamaları ve kalkınmada öncelikli yörelere yönelik çalışmaların başlatılması en dikkat çeken hususlardır. Burada en dikkat çeken başlık kalkınmada öncelikli yörelerdir. Diğer planlardan farklı olarak ilk kez bu ifade kendisine yer bulmuştur.

1979-1983 yıllarını kapsayan 4. Kalkınma Planında, bölgesel kalkınma konusuna Bölgesel Gelişme ve Yerleşme ve Bölgesel Gelişme Politikaları ana başlıkları altında yer verilmiştir. “Üç Plan döneminde geri kalmış bölgelerin kamu yatırımlarından giderek daha az pay almasının yanı sıra özel kesimin de bu bölgelere yönlentilememesi dengesizliğin artmasının önemli nedenlerinden biri olmuştur“ (4. Kalkınma Planı, 2020). ifadeleriyle geride kalan üç plan dönemine yönelik eleştiri söz konusudur. 3. Plan döneminde kentsel ve kırsal kamu altyapı hizmet yatırımlarından en az pay alan bölgelerin Karadeniz ve Akdeniz bölgeleri olduğu, Ege ve Marmara ile İç Anadolu bölgelerinin diğer bölgelere göre en yüksek payları aldığı ifade edilmiştir.

4. Kalkınma Planında bölgesel kalkınma ve planlama ile ilgili dikkat çeken cümle “ ... planlama kararlarının mekânla bütünleştirilmesi sağlanacaktır” ifadesidir (4. Kalkınma Planı, 2020). Zira bu ifade yerel aktörlerin, saha şartlarının da planlamada aktif rol alacağına işaret etmektedir. Mahalli girişim ve yatırımların özendirilmesi ve yönlendirilmesinde yine DPT’nin rol oynayacağı ifade edilmiştir. Geri kalmış bölgelerde yerel sermayenin harekete geçirilmesi için tedbirler alınacağına değinilmiştir. Kalkınmada öncelikli yöreler ve özellikle Doğu ve Güneydoğu’nun kalkındırılmasına ilişkin projelerin hayata geçirileceği vurgulanmıştır. Planda Kalkınmada Öncelikli Yöreler Destekleme Fonu adı altında, ulusal plan tercihlerine göre yatırım programına girmemiş, ancak o yıl içinde görülen gelişmelerin zorunlu kıldığı bazı yatırımların yürütülmesini sağlamak, kamu kuruluşlarının yatırım projelerinin uygulanmasında ortaya çıkan darboğazları gidermek, yöresel kaynakları değerlendirmeyi amaçlayan özel girişimlerin kuruluş ve işletme aşamasındaki sorunlarının çözümüne yardımcı olmak amacıyla kullanılmak üzere bir fon oluşturulacağı dile getirilmiştir. Tüm bu hedeflerle sosyal eşitliği öngören dengeli bir bölgesel kalkınma hedeflenmiştir. Doğrudan bölgesel planlamaya yönelik atıflarda da bulunulmuştur (4. Kalkınma Planı, 2020).

1985-1989 yıllarını kapsayan 5. Kalkınma Planında Sosyal Hedef ve Politikalar büyük başlığının altında Bölge Planlaması alt başlığında bölgesel kalkınmaya ilişkin ifadelere yer verilmiştir. Planda, “iktisadî açıdan gelişmekte olan bölgelerle, belirli sektörler açısından potansiyel gösteren bölgelerde, gelişmenin hızlandırılması, kaynakların etkili kullanımının sağlanması amacıyla bölge planları yapılacaktır” cümlelerine yer verilerek bölge planlarının tabiri caizse ete kemiğe bürünmesi sağlanmıştır (5. Kalkınma Planı, 2020). Planların nasıl yapılacağı ve neye hizmet etmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Yatırım programlamasının DPT tarafından yapılacağı ve bölge gelişme şemalarının oluşturulacağı söylenmiştir. Bölge merkezlerinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığına bağlı olarak proje ofisleri kurulacağı, bu

birimlerin yatırım konularının seçiminde ve fizibilite projelerinin hazırlanmasında girişimciye yardımcı olacağı belirtilmiştir. Böylelikle bugünkü kalkınma ajanslarının da bir bakıma temelleri atılmıştır. Yatırımcıya vergi kolaylığı sağlanacağı yine bu planda da ifade edilmiştir. Organize sanayi ve ihtisas organize sanayi bölgelerinin (OSB) oluşturulması bunların sosyal ve konut imkânlarının sağlanması hususlarına da dikkat çekilmiştir (5. Kalkınma Planı, 2020).

Kalkınmada öncelikli yörelere ilişkin önceki planlarda ön görülen hedefler bu planda da zikredilmiştir. Özellikle Ortadoğu pazarına yönelik, taşıma maliyetlerine duyarlı mal üreten işletmelerin (hafif yapı elemanları, hayvancılığa dayalı mamuller vb.) kurulması ve teşvik edilmesi planda öngörülmektedir. Kalkınmada öncelikli yörelerdeki çok ortaklı şirketler, mahallî idareler ve İktisadi Devlet Teşekkülleri'nin (İDT) olduğu yatırımlara kalkınmada öncelikli yöreler için tahsis edilen fonlardan destek sağlanmasına devam edileceği ifade edilmiştir (5. Kalkınma Planı, 2020).

1990-1994 yıllarını kapsayan 6. Kalkınma Planı'nda, Sosyal Hedef, İlke ve Politikalar ana başlığının altında Bölgesel ve Yöresel Gelişme alt başlığında konu ele alınmıştır. 6. Kalkınma Planı'nda da "kalkınmada öncelikli yörelerin ekonomik, sosyal ve kültürel yönden kalkındırılması ve böylece bu bölgeler ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının zaman içerisinde azaltılması" temel hedeftir (6. Kalkınma Planı, 2020). Kamu kaynaklarının tahsisinde öncelik bu yöreler lehine kullanılmıştır. Dikkat çeken husus Kalkınmada Öncelikli Yörelerde daha ayrıntılı çalışmalar yapabilmek amacıyla bölge ve alt bölge bazında planlar yapılacağına ilişkin tespittir. Öte yandan Kalkınmada Öncelikli Yörelerin sorunlarını ve bunlara ilişkin çözüm tekliflerini geliştirmek üzere bölgedeki üniversitelerden birinin bünyesinde bir araştırma enstitüsünün kurulacağına ilişkin bilgi planlamada dikkate değer bir diğer gelişmedir. Yine teşvik çalışmalarına devam edileceği burada da ifade edilmiştir (5. Kalkınma Planı, 2020).

1996-2000 yıllarını kapsayan 7. Kalkınma Planında, Bölgesel Gelişme ve Fiziki Planlama başlığında bölgesel kalkınmaya ilişkin konulara yer verilmiştir. Planda bölgesel farkların giderilmesi, sürdürülebilir kalkınma, bölge ve bölge altı projelere yer verilmesi, terör bağlamında gelişen iç göçün getirdiği sorunlar ve çözüm önerileri, Kalkınmada Öncelikli Yöreler ve GAP projesine ilişkin çalışmalar ve bölge planlama kararları doğrultusunda İl Gelişme Planları hazırlanması planda yer bulmaktadır. Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK), DOKAP ve DAP çalışmaları kendisine yer bulmuştur (7. Kalkınma Planı, 2020).

2001-2005 yıllarını kapsayan 8. Kalkınma Planında Bölgesel Gelişme Hedef ve Politikalar ana başlığında bölgesel kalkınmaya ilişkin ifadelere yer verilmiştir. Bölgesel

gelişme konusunda önemli mesafeler alınmasına rağmen, bölgelerarası gelişmişlik farklarının sorun olmaya devam ettiği ifade edilmiştir. Planların, Programların ve Bölgesel Planların hazırlık, uygulama, koordinasyon ve izleme aşamalarının etkinliğini artırmak üzere, DPT Müsteşarlığınca ihtiyaç duyulan merkezlerde birimlerin oluşturulması için düzenlemeler yapılacağı ifade edilmiştir. AB bölgesel Politikalarına uyum sağlanması noktasında da adımlar atılmıştır. Kapsamlı bölgesel plan yapılmasına ilk kez değinilmiştir. Yerel kaynaklar ve girişimcilerin daha aktif rol almasının altı çizilmiştir. Kırsal kalkınma programlarına da geniş yer ayrılmıştır. Yeşilirmak Geliştirme Havzasına ilişkin çalışmalara yer verilmiştir (8. Kalkınma Planı, 2020).

2007-2013 yıllarını kapsayan 9. Kalkınma Planında Bölgesel Gelişmenin Sağlanması başlığında konuya yer verilmiştir. Planda geçmiş dönemlerde hazırlanan GAP, ZBK, DOKAP ve DAP uygulamaları ile YHGP çalışmalarının devam ettiği ifade edilmiştir. Kalkınma ajanslarının kurulması ve faaliyet göstermeye başlaması bu dönemin en önemli gelişmesidir. AB fonlarının kullanılması, KOBİ'lere sağlanan teşviklerle yerel dinamiklerin harekete geçirilmesi hedeflenmiştir. Bu dönemde kırsal kalkınmanın sağlanması amacıyla da dikkate değer çalışmaların yapılması hedeflenmiştir. Sürdürülebilir kalkınma planının temel hareket noktasıdır (9. Kalkınma Planı, 2020).

2014-2018 yıllarını kapsayan 10. Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Rekabet Edebilirlik başlığında ele alınmıştır. Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgelerinde çekim gücü yüksek kentler bulunmamasının büyükşehirlere göçü tetiklediği, bu bölgelerde çekim gücü yüksek kentler oluşturmak amacıyla Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı'nın başlatıldığına değinilmiştir. 9. Kalkınma Planı döneminde kalkınma ajanslarının sergilediği performansa vurgu yapılmıştır. DAP, DOKAP ve KOP idarelerinin eylem planlarına ilişkin çalışmaların sürdürüldüğünün altı çizilmiştir. Ekonomik faaliyetlerin mekâna has bir çizgide seyretmesi vurgulanmıştır. Sağlanan teşviklerin gelişmişlik düzeyi düşük bölgeler lehine düzenlenmesi esas alınmıştır. AB ile yürütülen sosyal ve ekonomik uyum programlarının olumlu etkilerinden söz edilmiştir. Bölgesel gelişmenin sağlanması amacıyla Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi'nin yürürlüğe konulacağı ifade edilmiştir. KOBİ ve mikro işletmelerin destekleneceği söylenmiştir. Ulaşım ağının güçlendirilmesiyle iç ve doğu bölgelerinin ekonomiye katkısının artırılması hedeflenmiştir. Kalkınma ajanslarının ve STK'lerin kendi faaliyet bölgelerinde bölgesel ve yerel aktör olarak daha ön plana çıkmaları gerektiği vurgulanmıştır. Organize sanayi ve sanayi sitelerinin modernizasyonu ile rekabetçi ve ihracata yönelik faaliyet göstermelerinin sağlanması amaçlanmıştır (10. Kalkınma Planı, 2020).

Sonuç olarak Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planından Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planına gelinceye kadar tüm kalkınma planlarında bölgesel kalkınmaya yer verilmiş; ulusal kalkınmanın sağlanmasında bölgesel kalkınmanın önemi vurgulanmıştır. Süreç içerisinde bölgesel kalkınmanın ihya edilen yeni kurum ve kuruluşlarla, oluşturulan stratejik plan ve programlarla günün koşullarına uygun, rasyonel bir çerçevede dizayn edilmesine gayret gösterilmiştir.

1.1.3.4. Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye

Bölgesel planlama çalışmaları dışında bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi doğrultusunda geliştirilen politikaların en önemlilerinden biri de Bölgesel Kalkınma Ajanslarıdır. Bölgesel Kalkınma Ajansları, sosyoekonomik koşulların iyileştirilmesi amacıyla merkezi yönetimden bağımsız olarak dünyada ilk kez 1930'lu yıllarda kurulmuştur. İlk örneği ise ABD'de 1933 yılında kurulan Tennessee Vadisi Yönetimi'dir. Devlet eliyle kurulan fakat özel sektör tüzel kişiliğiyle donatılan kurum, kurulduğu bölgenin kaynaklarının etkin bir biçimde kullanılması amacına hizmet etmiştir (Berber ve Çelepci, 2005).

İlk örneği ABD'de olsa da, bugünkü anlamda kurulduğu ve yaygınlaştığı yer Avrupa'dır. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkımın ortadan kaldırılması, ülkelerin yeniden imarı ve bozulan ekonomilerin tamiri ve yeni bir kalkınma hamlesinin gerçekleştirilmesi noktasında kalkınmada bölgesellik önem kazanmıştır. Ortaya çıkan bu yeni durum, bölgesel farklılıkları da beraberinde getirmiştir.

1950'li yıllarda Avusturya, Belçika, Fransa ve İrlanda; 1960 ve 1970'li yıllarda Almanya, İngiltere, İtalya ve Hollanda; 1980'li yıllarda ise Yunanistan, İspanya, Finlandiya ve Danimarka bölgesel kalkınma ajanslarıyla tanışmıştır. 1990'lı yıllarda ise Ukrayna, Estonya, Litvanya, Slovakya, Polonya, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Portekiz, İsveç AB ile yürüttükleri müzakereler neticesinde kalkınma ajanslarına kavuşmuşlardır. Bu ülkeler sosyalizm deneyimlerinin ardından bölgesel kalkınma ajanslarıyla tanışmışlar; ajansların kurulum aşamasında AB'nin uzmanları bizzat görev almışlardır.

Günümüzde de ajanslar, AB ülkeleriyle Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere dünya genelinde pek çok ülkede varlıklarını sürdürmektedir. Türkiye'nin bölgesel kalkınma ajansı kavramıyla ilk karşılaştığı dönem 1990'lı yıllardır. Tanışma sürecini hızlandıran gerekçe ise Türkiye'nin yerel ve bölgesel dinamikleriyle birlikte AB müzakere sürecidir (Berber, 2005).

1990-1997 yılları arasında dikkat çeken hususların başında Türkiye'de nüfus hareketliliği açısından önceki dönemlerden farklı eğilimlerin gözlemlenmesidir. 1985-1990

arasında nüfusu azalan 12 il bulunurken, 1990-1997 arasında bu sayı 26'ya ulaşmıştır. Kuzey ve kuzeydoğu illerinden; batı, güney ve güneydoğu illerine yönelen bir nüfus akışı yaşanmıştır. Bu nüfus hareketliliği İstanbul metropoliten alanı, kıyı bölgeleri ve Güneydoğu çekim bölgelerini beraberinde getirmiştir. 1990'larda yaşanan bu gelişmeler, Türkiye'de kentleşmenin ilk yıllarında karşılaşılan büyük kentlerin çekim merkezi olma hüviyetlerini gelişim potansiyeli yüksek bölgelere kaydırmıştır (Tekin, 2011)

1990'lı yıllarda yaşanan ekonomik sıkıntıların gölgesinde hazırlanan, bölgeler arası gelişmişlik farkının azaltılması ve ortadan kaldırılmasını amaçlayan, sosyal, kültürel, ekonomik bölgesel kalkınmayı hedefleyen Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının bölgesel gelişme ve kalkınmaya bakan yönünde, Doğu ve Güneydoğu Bölgelerini içeren yeni projeler de öngörülmektedir. Bu bölgeler için oluşturulan eylem planları ve acil destek programları da projelerin hayata geçirilmesinde kullanılan diğer politika araçlarıdır. Zonguldak-Karabük-Bartın, Doğu Karadeniz, Yeşilırmak Havzası ve Doğu Karadeniz Projeleri bu dönemde başlatılan kırsal ve bölgesel kalkınma projeleridir. 2000'li yılların ilk kalkınma planı olarak hazırlanan ve 2001-2005 yıllarını kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da eğitim, sağlık, ulaşım ve kentsel alt yapı yatırımları gibi pek çok başlıkta bölgesel gelişme normlarının dikkate alınacağı ifade edilmiştir. Ancak kalkınmada öncelikli yörelere sağlanan teşvikler, organize sanayi siteleri ve küçük sanayi sitelerine dair politikalar ile kırsal ve bölgesel kalkınma projeleri bölgesel gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmakta etkili olmamıştır (Göymen, 2005)

Türkiye'nin içinde bulunduğu tüm bu şartların ötesinde bölgesel kalkınma ajanslarının kurulmasında en önemli neden AB sürecidir. AB'nin temel politikaları arasında yerel-bölgesel gelişmenin sağlanması, bölgeler arası eşitsizliklerin giderilmesi, refahın ülke içerisinde genele yayılması gelmektedir. Bu bağlamda temel kuruluş amaçları yerel aktörlerin organizasyonu, karar alma ve uygulama süreçlerine katılımı, bölgelere özgü ekonomik etkinliklerin dinamik bir biçimde kullanımı, bölgenin çekim merkezi haline dönüşümü, stratejilerin belirlenmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması olan kalkınma ajansları, AB'nin bölgesel gelişme noktasında en önemli politika araçlarından biridir. O sebeple üye ya da aday ülkelerin bölgesel politikalar anlamında AB müktesebatıyla uyumu, sağlanan fonlardan yeterince yararlanabilmesi için üye ya da üye olacak ülkelere ajansların kurulmasını talep etmektedir (Köse ve Konur, 2011).

Bu kapsamda Türkiye açısından ajanslarla ilgili dönüm noktası niteliği taşıyan süreci, 1999'da gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi başlatmıştır. Zirve sonrasında düzenlenen Katılım Ortaklığı Belgesi'nde AB'nin istediği düzenlemelerden biri de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının

oluşumuna ilişkin yasal düzenlemelerdir. Bu anlamda ilk olarak istatistiksel bölge olarak kabul gören NUTS sistemine uygun olarak oluşturulan İBBS 28 Ağustos 2002’de kabul edilmiştir. Aynı tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla bölgesel politikaların çerçevesinin de İBBS doğrultusunda belirlenmesi ve uygulamaya konulması da kararlaştırılmıştır. Bunun gelişmenin ardından AB Konseyi tarafından 14 Nisan 2003 tarihinde kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesi’yle Türkiye, AB tarafından sağlanan katılım öncesi yardımlardan faydalanabilmek amacıyla öncelikli olarak ulusal planlar ile İBBS Düzey II bölge planlarının AB müktesebatına uygun hale getirilmesine yönelik çalışmalara başlamıştır. Katılım Ortaklığı Belgesinde ayrıca bölgesel gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi amacıyla sosyal ve ekonomik uyum enstrümanlarının geliştirilmesi, ilgili yasal düzenlemelerin yapılması, kamu yatırımlarında bölgelere dair önceliklerin belirlenmesi, bölgesel kalkınmaya ilişkin idari yapıların ve birimlerin oluşumu, bunların güçlendirilmesinin altı önemle çizilmiştir. Katılım Ortaklığı Belgesinin işaret ettiği AB tarafından bölgesel kalkınma ajanslarının kurulmasına ilişkin çalışmalara bu doğrultuda başlanmıştır (Katılım Ortaklığı Belgesi, 2003).

Bu bağlamda 25 Ocak 2006 tarihinde Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun kabul edilmiş; 8 Şubat 2006 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 2006 yılında iki kalkınma ajansının, İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajanslarının kurulmasıyla başlayan yeni dönem, 2008’de kurulan 8, 2009’da kurulan 16 Ajans ile bugünkü görünümünü almıştır.

2011 yılından itibaren 641 Sayılı Kanun Hükmündeki Kararname ile kurulan Kalkınma Bakanlığı bünyesinde faaliyetlerini sürdüren kalkınma ajansları, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçilmesinin ardından 15 Temmuz 2018 tarih ve 4 No’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi hükümleri doğrultusunda Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’na bağlanmış ve bakanlık bünyesinde ihdas edilen Kalkınma Ajansları Müdürlüğüne bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır. Müdürlüğün görevleri temelde ajansları aynı çatı altında bir araya getirmek ve ajansların yürüttüğü faaliyetlerin koordinasyonunu sağlamak olarak görülse de tanzim edilen bu yapı, ajansların üzerine Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın taşra teşkilatı gölgesini düşürmektedir. Ayrıca ajansların özerk yapılarını, bağımsız karar alma ve uygulama mekanizmalarını zedelemekte, kalkınma ajanslarını yerel düzlemde uzaklaştırıp merkezi yönetime yaklaştırmaktadır.

1.1.3.5. Bölgesel Kalkınmada Kullanılan Diğer Politika Araçları

Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları dışında ülkemizde ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması için farklı politika araçları da kullanılmaktadır. Bunların başında gelen ve yaygın olarak kullanılan sektörlere ve yörelere göre farklılık arz eden teşvik sistemidir.

Teşvikler dışında bir diğer önemli enstrüman, kamu yatırımlarıdır. Kamu yatırımları bölgelerin kalkınmasında önemli bir araç olmakla birlikte günümüzde sanayileşmeye öncülük etmesi bakımından özel yatırımların gerçekleştirilmesi ve desteklenmesi ön plana çıkmıştır.

Diğer bir politika unsuru da OSB ve küçük sanayi sitelerinin (KSS) kurulmasının desteklenmesidir. OSB ve KSS'ler, küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişimine imkân ve ortam sağlayan yapılardır. Sağladıkları istihdam, bölgede oluşturduğu sinerji, üretilen katma değer ve birikimin bölgede tutulması ve bölgesel dengesizliklerin giderilmesi noktasında önemli işlevler üstlenmişlerdir (Bakkal, Bakkal ve Yıldırım, 2018).

Diğer yandan gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde bölgesel kalkınma politikalarının hayata geçirilmesinde pek çok kurum önemli görevler üstlenirken ülkemizde bu kurumların sayısı son derece sınırlıdır. Ülkemizde kalkınma bankası olarak hizmet veren; Türkiye Sınai Bankası, Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası, yarı ticari T.C. Ziraat Bankası ve Türkiye Halk Bankası, esnaf ve sanatkârlar derneği, ziraat, ticaret ve sanayi odaları bu sınırlı sayıdaki kurumlardan birkaçıdır (Arslan, 2005). Bu meyanda İpekyolu Kalkınma Ajansı ile Ziraat Bankası arasında proje yürütücüsü kurumlara proje destek kredisi adı altında düşük faizli kredi kullanımına ilişkin protokol imzalanmış ve protokolle banka ve kalkınma ajansı arasında işbirliği hayata geçirilmiştir (Ziraat Bankası ile, 2010).

1.1.4. Yerel Kalkınma

Yerel kalkınma kavramının tam olarak anlaşılabilmesi için öncelikle *yerel* kavramı üzerinde durmak gerekmektedir. Yerel, TDK'nin Elektronik Türkçe Sözlüğünde yöresel anlamı taşıyan bir kelimedir. Bu anlamda yerel, hem içinde yaşayanların oluşturduğu çevre, hem de burada yaşayanların potansiyellerinin belirlenmesi bakımından önemlidir (Tekeli, 2002).

Yerel kalkınma, ekonomik ve sosyal kararlar almaları noktasında yöre ve bölgelere imkân tanıyan, karar alma ve uygulama süreçlerinin yukarıdan aşağıya değil, aşağıdan yukarıya doğru olduğu, sürece yerel aktörlerle birlikte ulus-üstü aktörlerin de katıldığı, bir kalkınma anlayışıdır (Kılıçoğlu, 2018).

Yerel kalkınma, yerelin merkez-yerel işbirliğinde, sosyoekonomik, siyasi ve kültürel alanlar başta olmak üzere her alanda gerçekleştirilmesidir. Bu anlamda “katılımcı karar verme ve sosyal diyalog ile kamu-özel sektör işbirliği, yerel kalkınmanın iki önemli ayağını oluşturmaktadır.” Katılımcı karar verme ve sosyal diyalog, sürdürülebilir bir kalkınma anlayışının sağlanması, yerelin gelişmesi, yerelde çatışmaların önlenmesi ve yerelde uygulanacak politikaların belirlenmesi için elzemdir. Öte yandan yerelin mevcut kaynaklarının etkin bir biçimde kullanımı için kamu-özel sektör işbirliği kurulmalı, bu işbirliği sürecine sivil toplum kuruluşları da dâhil edilmelidir. Böylelikle yerel kalkınmanın en önemli unsuru ve onu geleneksel kalkınma modelinden ayıran aşağıdan-yukarıya doğru kalkınma modeli ortaya çıkarılmalıdır (Eroğlu, 2010).

Uluslararası Çalışma Örgütü’ne göre (ILO) yerel ekonomik kalkınma; “yerel kaynakları ve rekabet avantajını kullanarak belirli bir bölgede kamu ve özel sektör aktörleri arasında ortaklık ve işbirliği faaliyetlerini destekleyen, genel bir kalkınma stratejisinin ortak şekilde oluşumu ve uygulamasına imkân tanıyan, uygun bir iş ortamının yaratılması ve ekonomik aktivitelerin desteklenmesi gibi önemli hedefleri olan katılımcı bir kalkınma sürecidir.” Bu tanımla birlikte ILO, yerel ekonomik kalkınmanın unsurlarını şu şekilde belirtir: Sosyal diyalog ve katılım, farklı alanların ve mekânların varlığı, yerel kaynakların harekete geçirilmesi ve rekabet avantajları, yerelin kendine özgü özellikleri ve bunların yerelde yönetilmesi (Çetin, 2007). UNITAR’ın (*United Nations Institute for Training and Research*) hazırladığı Yerel Kalkınma Programı ise bu alanın yol haritası özelliği taşımaktadır. Program temelde yerel kalkınma stratejilerinin oluşturulması, yerel katılımın artırılması, yerel kalkınma noktasında merkezi ve yerel yönetimlere destek sunulması, amaçlarını taşır. En önemli vurgu yaptığı başlıklardan biri de sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ve yoksulluğun azaltılmasıdır. Programın öncelikli amaçları şunlardır: Sürdürülebilir Kentleşme ve Çevre, Yerel Ekonomik Kalkınma, Yerel Yönetişim ve Kurumsal Destek, Sağlık ve İnsan Güvenliği. Bununla birlikte yerel kalkınma, yerel yönetim öğeleriyle birlikte yereli geliştirmeyi ve büyütmeyi hedefleyen bir süreçtir. Bu bağlamda etkin katılımı paydaşların ve toplumun güçlendirilmesi, yoksulluğun ortadan kaldırılması, yerel, ulusal ve ulus-üstü paydaşlarla iyi örnek ve uygulama sayılarının artırılması, sürdürülebilir kalkınma kapsamında yerel potansiyelin güçlendirilmesi, sorunlara çözüm oluşturacak projelerin üretilmesi, yerel demokrasinin ve yönetişimin teşviki, eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması amaçlanmaktadır (Eroğlu, 2010).

Korel Göymen de yerel kalkınmanın altını şu temel vurgu noktaları üzerinden çizmektedir. Yerel kalkınma en başta insan odaklı olmalıdır. Sadece büyüme ve gelişmeyi

amaçlayan, insanı ve toplumu göz ardı eden bir yaklaşım terakki için yeterli değildir. Yerel kalkınma, eşitlikçi ve kapsayıcı özellik göstermelidir. Buna mukabil gerektiğinde dezavantajlı toplum kesimleri arasında pozitif ayrımcılık uygulamalıdır. Yerel kalkınma, sosyal, kültürel ve ekonomik yönleriyle çok boyutlu bir süreçtir ve kalkınma süreci işletilirken “tamamlayıcılık” ilkesi göz önünde bulundurulmalıdır (Göymen, 2004).

Bu bağlamda kamunun öncülüğü ve rehberliği, yerel aktörlerin işbirliği, yerel girişimciliğin güçlendirilmesi, kente dair planların yerel kalkınma programlarına uygun bir biçimde ele alınması, iş gücü ve insan kaynağının yetiştirilmesi, kentin ekonomik analizlerinin doğru ve güvenilir bir biçimde yapılması, kent kimliğinin ortaya koyulması, yerel yönetimlerin hizmet alanlarına ilişkin tanımlamaların doğru yapılması, strateji tespitlerinin oluşumunda yönetişim zihniyetinin oluşturulması gibi ilkeler, yerel kalkınmanın başarıya ulaşmasında önemli bir görev üstlenmektedir (Zengin, Başkurt ve Es, 2014).

1980’lerden itibaren yerelin kendine özgü yapısını harekete geçirecek, sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda kalkınmasını sağlayacak ulusal ve uluslararası pek çok program ve proje hayata geçirilmiştir. BM’nin 1992’de Rio’da gerçekleştirdiği ve Yeryüzü Zirvesi olarak da bilinen Çevre ve Kalkınma Konferansında, sürdürülebilir kalkınma ortak hedef olarak belirlenmiş, çevre ve kalkınma sorunları ele alınmış ve zirve sonunda Gündem 21 eylem planı, BM üyeleri tarafından kabul edilmiştir. Gündem 21’in yirmi sekizinci bölümü de “Gündem 21’in desteklenmesinde yerel yönetimlerin girişimleri” adını taşımaktadır. Bu bölümde belirlenen hedeflere ulaşılmasında yerel yönetimlerin sağlayacağı katkılara, katılım ve işbirliğine yer verilmiştir. İlgili bölümde ayrıca uluslararası toplumla yerel yönetimler arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesine vurgu yapılmaktadır (Eroğlu, 2010).

1996’da İstanbul’da düzenlenen ve sonucunda İstanbul Bildirgesi’nin yayınlandığı, Habitat II İnsan Yerleşimleri Konferansı da Yerel Gündem 21 eylem planının iyi yönetişim ilkelerini ön plana çıkarmış, yerel paydaşların güçlendirilmesinin altını çizmiştir. Ülkemizde de Yerel Gündem 21’e dair çalışmalar Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın (UNDP) desteklediği 80 ülke ile birlikte eş zamanlı olarak Habitat II ile başlamıştır (Ökmen ve Görmez, 2009).

BM’nin 2000 yılı Eylül ayında düzenlediği Binyıl Zirvesi, yerel kalkınma alanında uluslararası düzeyde düzenlenen en önemli organizasyonlardan biridir. Zirvede 189 ülke tarafından imzalanan ve Binyıl Kalkınma Hedefleri olarak belirlenen hedefler kapsamında 2015 yılına kadar dünyada yoksulluğun yarı yarıya azaltılması hedeflenmiştir. Yine temel eğitim, kadının durumunun güçlendirilmesi, sürdürülebilir çevre, küresel ortaklıkların geliştirilmesi,

salgın hastalıkların durdurulması gibi önemli kararlar alınmış; imza koyan ülkelerden bu hedeflerin gerçekleştirilmesine katkı sunmaları istenmiştir (Eroğlu, 2010).

AB’de de yerelleşme ve bölgeselleşme en önemli unsur olarak görülür. Bu bağlamda AB İBBS adında bir bölge sınıflandırma sistemine gitmiş, böylelikle bölgesel politikaların uygulanması ve bölgeler arasındaki farklılıkların azaltılmasının yollarını aramıştır. Üç farklı kademede ülkeleri bölgelere ayıran ve kısaca NUTS adı verilen sistemde bu ayırım nüfus yapısı, sosyal ve ekonomik yapı gibi özellikler göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Yine birliğe katılım öncesi sağlanan fonlar da yerel ve bölgesel kalkınmanın sağlanması için önemli argümanlardır. Birliğin yerel ve bölgesel kalkınmayı sağlamak amacıyla kullandığı en önemli politika araçlarından biri de bölgesel kalkınma ajanslarıdır. Ülkemizde de özellikle 1999 Helsinki Zirvesi sonrası AB’ye üyelik ve uyum sürecinde ilk adımları atılan ve 2006’da İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajanslarının kurulmasıyla başlayan bölgesel kalkınma ajansları yerel ve bölgesel kalkınmanın en önemli dinamiklerinden biridir (Atmaca ve Sağır, 2017).

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yerel kalkınmanın önemi giderek artmaktadır. Gerek merkezi yönetim gerekse yerel yönetim, küreselleşmenin ve ulus üstü kurumların etkisiyle kalkınmadan kendine düşen payı almaktadır. Bu değişim ve dönüşüm, yönetim ve yerel yönetim kavramlarıyla bütünleştiğinde ise kalkınmanın sadece iktisadi boyutu değil; insana, topluma ve yöreye bakan yönü de ortaya çıkmakta; açıklık, şeffaflık, katılım, hesap verebilirlik, ilkelerini benimseyen çok aktörlü bir yerel yönetim ve yerel kalkınma anlayışı gelişmektedir.

1.1.4.1. Yerel Kalkınma ve Yerel Yönetimler

Yerel kalkınmanın en önemli ve güçlü aktörlerinden biri yerel yönetimlerdir. Belediyeler, halka en yakın olan, halkın talep, istek ve beklentilerini ilk ağızdan dile getirebildikleri yönetim birimidir. 5393 Sayılı Belediye Kanunu’ndan geriye doğru Türk kamu yönetimi mevzuatının bütünü, belediyelere yerel kalkınmanın sağlanmasıyla ilgili olarak görev ve sorumluluklar yüklemiştir. Bu kanun, yerel yönetimleri kent ekonomisinin güçlendirilmesi, ticaretin geliştirilmesi amaçlarıyla diğer kent aktörleriyle işbirliği halinde yatırımların gerçekleştirilmesi ve bu yatırımların sürdürülebilirliğinin sağlanması hususlarında çerçevesi belirlenmiş yetkiler tayin ederek yerel kalkınmanın en güçlü aktörlerinden biri haline getirmiştir. Yerel yönetimler, kent aktörleriyle işbirliği, girişimcilerin desteklenmesi, sorumluluk bölgesine dair analizlerin yapılması, yerel düzlemdeki planlamaların yerel kalkınmayı sağlayacak şekilde tanzim edilmesi gibi temel ilkeler doğrultusunda çalışmalarını

yürütmektedir. Belediyeler, bu ilkeler ışığında kent hüviyetini belirleyerek, hedef kitlenin beklentilerine hitap eden politikalar üreterek ve iyi uygulama örnekleri oluşturarak yerel kalkınma hedefleri doğrultusunda vatandaşlara hizmet üretmektedir.

Bu bağlamda belediyelerin yerel kalkınmadaki misyonunu dört ana başlıkta özetlemek mümkündür: Birincisi, belediyeler; yöre insanının refah seviyesinin geliştirilmesi için yerel kaynakların harekete geçirilmesini sağlamalıdır. İkincisi, toplumda eşitlik, dayanışma, paylaşım toplum hizmeti gibi değerlerin yerleştirilmesi için çalışma yapmalıdır. Toplumun tüm kesimlerini kucaklayan değerler sisteminin oluşması için faaliyet yürütmelidir. Üçüncüsü, vatandaşların karar alma mekanizmalarında etkin olmasını sağlayacak demokratik, şeffaf, hesap verebilir, katılımcı mekanizmalar oluşturmalıdır. Son olarak da din, dil, ırk gibi insanların kolay ayrışabileceği alanlarda birleştirici, bütünleştirici politikalar üretmeli ve uygulamalıdır (Göymen, 2004)

İlgili mevzuatla birlikte yerel yönetimleri yerel kalkınmanın önemli aktörlerinden biri haline getiren önemli gelişmelerden biri de tüm dünyayı etkisi altına alan küreselleşmedir. BM ve AB gibi ulusüstü organizasyonların yerel aktörleri önceleyen politikalar üretmesi, yerel yönetimleri önem arz eden kurumlar haline dönüştürmüştür. Yerelleşme kavramının yaygınlaşması da yerel yönetimleri temel belediyeçilik görevlerinin yanında hizmet ürettikleri yörelerde sosyal ve ekonomik kalkınmayı sağlamaya yönelik program ve projeler üretmeye yönlendirmiştir.

Yerel paydaşların karar alma ve uygulama süreçlerine dâhil edilmesi de belediyelerin en önemli ödevlerindendir. Kent yönetiminin lokomotifi hükmündeki belediyelerin kent paydaşlarını süreçlere dâhil etmesi, sosyoekonomik gelişmeyle birlikte yönetim kültürünün gelişmesine olumlu etki etmektedir. Böylelikle eşit, adil, demokratik, hesap verebilir, saydam, süreçler oluşturulurken farklılıkların zenginlik olarak görüldüğü, uzlaşının hâkim kılındığı bir yerel zemin de kendiliğinden oluşmaktadır.

Son dönemde yerel kalkınma kavramının ötesinde yerelden kalkınma kavramının ortaya konulduğu, bünyesinde iyi yönetim ilkelerini barındıran İzmir Modeli de İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin yerel(den) kalkınma alanında ortaya koyduğu önemli kalkınma modellerinden biridir.

1.1.4.2. Yerel(den) Kalkınma Örneği Olarak İzmir Modeli

Tez çalışmasının ana eksenini oluşturan GAKP'ye geçmeden önce yerel kalkınma alanında ülkemizde hayata geçirilen en önemli ve dikkat çeken çalışmaların başında gelen,

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin hayata geçirdiği ve kamuoyunda İzmir Modeli olarak bilinen “İzmir İçin Demokratik Bir Belediyecilik Modeli Önerisi” çalışmasına değinmenin önemli olacağı düşünülmüştür. Modelin içeriği ve önerileri, İlhan Tekeli'nin *Sorularla İzmir Modeli* adlı kitabında soru-cevap şeklinde ve başlıklar halinde tüm yönleriyle ele alınmaktadır. Tekeli İzmir Modeli'ni tüm yönleriyle anlattığı eserinde, Model'in İzmir'de yerel yönetimin yapısı, performansı, işlevleri gibi temel başlıklarda stratejik önerilerde bulunduğu, bu alanlarda politika oluşturulmasına ilişkin çağrı yaptığına dikkat çeker ve bu anlamda İzmir Modeli'nin soyut nitelik taşımadığını geriden getirdiği bir birikimin nihayetinde ortaya çıktığını vurgular. Ele alınan başlıkların modele evrilmesinde ve İzmir Modeli çalışmasının ortaya çıkış aşamasında bürokratik ve akademik katılımlı pek çok çalıştay ve toplantının yapıldığını, bu çalışmaların sonucunda İzmir Modeli çalışmalarının iki temel çıktısı ve yol haritası hükmündeki *İzmir Belediyeciliğinde 2004-2018 Döneminin Öyküsü* ve *İzmir Modeli İzmir İçin Demokratik Bir Belediyecilik Modeli Önerisi* kitaplarının kaleme alındığını ifade eder.

İlhan Tekeli, İzmir Modeli'nin vizyonunun “yaşam kalitesi”, “katılımcılık ve yönetişim”, “yenilikçilik”, “sürdürülebilirlik” gibi dört temel kavramın üzerine inşa edildiğini ve Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve Anayasa'nın yerel yönetimlerle ilgili maddeleri doğrultusunda bir büyükşehir belediyesi yapısının önerildiğini belirtir. Ardından bu yapının sürdürülebilir, insan onuruna yakışır ve yüksek performanslı olabilmesi için mali yönetim ve insan kaynakları stratejilerinin çizildiğini dile getirir. Bununla birlikte Modelde, belediyenin yapısı ve ilişki kurma biçimiyle ilgili stratejik yol haritasının belirlenmesinin ardından politika tercihlerinin geliştirildiği de görülmektedir. Bu politikalar; belediyenin temel görevleri ve belediye hizmetleri, çevre, yetki alanı dâhilinde belediyenin yerleşmeye dair planlama, İzmir'de dışlanmalardan uzak bir komünite oluşturması, sağlık, kültür-sanat, sosyal hizmetler ile STK'ların işlevselliğinin artırılması şeklinde özetlenebilir. Diğer yandan model, belediyecilik pratiği kapsamında pek çok yeniliği de bünyesinde taşımaktadır. İzmir Akdeniz Akademisi, İzmir Banliyö Sistemi, (İZBAN) Sosyal Yaşam Kampüsü, yerelden kalkınma ve katılımcı proje geliştirme bunların en dikkat çekici olanlarıdır.

İzmir Modeli, yerel yönetimlerin tanımlanan görev alanlarında kamusal hizmetleri yerine getirirken stratejik tercihlerini de yerel odaklı kalkınma yaklaşımı, çok yönlü çevre duyarlılığı ve sorumluluğu, temel kentsel altyapının sağlanması şeklinde belirlemektedir. Modelde öngörülen çalışmaların hayata geçirilebilmesi noktasında ise sürdürülebilir bir mali yapı oluşturulması hedeflenmekte, mali disiplin ve performans odaklı bütçe öngörülmektedir. Buna ek olarak merkezi yönetimle ilişkilere dair de önerilerde bulunulmuş; üretilen projelerin,

yapılan çalışmaların İzmir'e, İzmir halkına yapıldığı mesajının mutlaka verilmesi, bu yolla merkezi bütçeden yerel yatırımlara aktarılan kaynağın kente kazandırılması gerektiğinin önemi vurgulanmıştır. Diğer yandan insan kaynakları yönetiminin sınırları emeğe saygılı, liyakate dayalı, adil, kariyer yapma olanağının açık olduğu bir çalışma ortamı şeklinde çizilmiştir.

Geniş bir yelpazede oluşturulan İzmir Modeli'nin üzerinde hassasiyetle durulması gereken önerilerinden biri hiç kuşkusuz yerelden kalkınma kavramıdır. Tekeli, yerelden kalkınma kavramının, İzmir Modeli'nin özgün kavramlarından biri olduğunu, kavramın 5216 sayılı yasanın, büyükşehir belediyesi sınırlarını merkezden kırsala taşımasıyla birlikte ortaya çıktığını ve İzmir Modeli'nin bu duruma kuramsal bir nitelik ve içerik kazandırdığını ifade eder. Yerel kalkınma denildiğinde, "bir alanda üretilen katma değerin artması ve kişi başına yaratılan katma değerin yükselmesi" anlaşılırken yerelden kalkınma denildiğinde, ise kalkınmanın "yerel bilgiye sahip, yerel aktörler eliyle gerçekleştirilen ve yerel dinamiklere dayandırılan" bir olgu olduğunu belirtir. Bu anlamda kalkınmanın yerelden başlatılmasının yerel aktörlerin sürece dâhil olmasının, ona insan odaklı bir kalkınma anlayışı kazandırdığını söyler.

Bu noktada yerelin en önemli aktörü konumundaki yerel yönetim, yani İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir Modeli'nde yerelden kalkınmanın sağlanmasında katalizörlük işlevi üstlenmektedir. Bu işlevi üstlenirken ilk olarak belediyenin hitap ettiği kitle 5393 sayılı yasayla birlikte, tüm kırsal alanı da kapsayacak şekilde genişletilmiş, kentsel ve kırsal kesimde yaşayanların üretimde yararlanacakları kapasitelerini geliştirmelerine yardımcı olunmuştur. Bu amaçla İzmir Modeli'nde, kalkınmanın yerelden başlatılması, bunda tarım alanında yapılanlara öncelik verilmesi, güçlü bir tarımsal birim kurularak tarımda verimliliğin artırılması, örgütlenmenin kooperatifler eliyle gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Yine ürünlerin pazara bozulmadan erişimi için soğuk zincir ve soğuk hava sistemlerinin kurulumu, ürünlerin hızla ulaştırılması için köy yollarının sağlıklı hale getirilmesi, ürünlere coğrafi işaret alınması ve hasat dönemlerinde bölgenin ve üretilen ürünlerin tanıtımı için festival ya da şenliklerin düzenlenmesi öngörülmüştür.

Tarım dışı alanlarda yerelden kalkınma kavramının hayata geçirilmesinde de Model, İzmir Büyükşehir Belediyesine katalizörlük görevi yüklemektedir. Bu bağlamda İzmir Ekonomik Kalkınma Koordinasyon Kurulu'nun (İEKKK) aynı zamanda bir yerel kalkınma koalisyonu niteliğine bürünmesi gerektiği ifade edilmektedir. Kurulun katkılarıyla kent ekonomisinin ivme kazanacağı düşünülmektedir. Yine yerelden kalkınmanın sağlanmasında aşılması gereken en önemli eşiğin piyasanın talep ettiği işgücünün sağlanması olduğu gerçeğinden hareketle İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Meslek Fabrikası Projesi'nin daha çok

geliştirilmesinin önemi üzerinde durulmaktadır. Ayrıca yenilikçilik merkezlerinin kurulması ve yaygınlaştırılmasının gerekliliğine de dikkat çekilmektedir.

Sonuç itibariyle yaşam kalitesinin yükseltilmesini odak noktası olarak belirleyen İzmir Modeli; kentsel altyapının geliştirilmesi, ulaşım olanaklarının iyileştirilmesi, sağlıklı bir çevrenin yaratılması, kentin sosyal, kültürel ve ekonomik performansının yükseltilmesi, yerelden kalkınmanın sağlanması gibi hedeflerle özetlenebilecek demokratik, katılımcı, yenilikçi ve sürdürülebilir bir yerel(den) kalkınma modeli önerisi sunmaktadır.

1.2. YÖNETİŞİM

Yönetişim kavramına ilişkin ilk çalışmalar, 1950’li yıllarda ABD ve Birleşik Krallık’ta başlamış; 1970’lerde küreselleşme ve neoliberal akımın etkisiyle kavram, farklı içeriklere doğru evrilmiştir (Aksu Çam, 2014). 1980’lere gelindiğinde dünya genelinde etkisini hissettiren post-fordist üretim biçimi, ekonomik ve sosyal hayatla birlikte devlet ve yönetim anlayışında ciddi değişimleri de beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte neoliberalizmin ilk kuşak reformları, yeni bir uluslararasılaşmayı yanında getirmiş; ulus devletler idari yapılarını küreselleşme istikametinde yeniden tanzim etme ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu anlamda yeni başlayan süreçte, merkeziyetçi yapının etkinliğinin azaltılması, devletin ekonomiye müdahaleden uzaklaşması, ulusal ekonomik duvarların kalkması, sermaye dolaşımını hızlandırmıştır. Ulus devletler, yetkilerinin bir bölümünü ulus-üstü kurumlara devrederken bölgesel ve yerel düzlemde de yetkilerini paylaşmaya başlamıştır. Devletler yerel ve bölgesel kalkınmanın sağlanması, daha fazla dış sermayenin topraklarında dolaşımı adına, ulusal yetkilerinden feragat etme yoluna gitmiş; merkezi yönetim bağlamında bağımsız düzenleyici kurullar, yerel düzeyde ise yerel-bölgesel kalkınma politikalarının önü açılmıştır. Yaşanan bu değişim ve dönüşüm neticesinde devletin mevcut rolü ve konumu değişmiş, piyasanın tek aktörü olmaktan uzaklaşmıştır. Teknoloji ve iletişime paralel olarak sunulan hizmetler, sivil toplum kurumlarının ve siyasi ağların önemli aktörlere dönüşmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda yaşanan küreselleşme sürecinde devletin ve kamu yönetiminin küçülmeye, minimize olmaya doğru yöneldiği görülmektedir (Genç, 2010).

1980’li ve 1990’lı yıllarda adı konulan ve birbirine benzeyen ancak içinde küçük nüansların olduğu pek çok disiplinde yönetim tanımları literatürdeki yerini almıştır. Yönetişim kavramının tek ve kendine has bir tanımının olmamasının nedeni, hukuktan siyasete, kamu yönetiminden uluslararası ilişkilere kadar birçok disiplinle ilgili olmasıdır ve yerel, ulusal ve küresel bazda uygulama sahası bulmasıdır (Bayramoğlu, 2005). Türkçeye yönetim olarak

çevrilen İngilizce *governance* terimi, “daha az yönetim, minimal devlet, aşağıdan yukarıya örgütlenme, sivil mobilizasyon” kelimelerinin karşılığı olarak dilimizde yerini almıştır (Demir, Çohadar ve Gök, 2017). Yönetişim, “iyi sonuç vermeyen yönetim anlayışının tersine sivil toplum kuruluşlarına önem veren gelişmelerin önünü açan, katılımcılığı, saydamlığı, yetki devrini, yerinden yönetimi, sonuç verici ve uygulanabilir çözüm yollarını teşvik eden ve benimseyen” bir anlayışı ifade etmektedir (Haktankaçmaz, 2004).

Tekeli, “ortak bir amacı gerçekleştirmek için tek özneli, merkezi, hiyerarşik bir iş bölümüne dayalı olarak üretim yapan, bunun gerçekleşmesi için kaynakları kendiliğinden kullanan yönetimden, “ağ” ilişkileri içinde yapılanmış, çok aktörlü, adem-i merkezizetçi, kendisi yapmaktan ziyade toplumdaki diğer aktörleri yetkilendiren ve yapabilir kılan, yönlendiren ve kaynakların yönlendirilmesini kolaylaştıran” modeli, yönetişim olarak adlandırmaktadır. Ortaya çıkan bu yeni durum, devlet ile toplum arasındaki sınırları yeniden belirleyen aktif ve dinamik bir süreçtir. Başka bir ifadeyle, “yöneten ile yönetilen arasındaki sınırları ortadan kaldıran etkileşimli, karşılıklılık esasına dayanan, aktörler arasında eşgüdüm öngören ve neticesi uyumla özetlenebilecek siyasa yapma, karar alma ve uygulama süreçlerinin bütünüdür” (Aksu Çam, 2014).

Zira yönetişimde devlet ve sivil toplum iki farklı aktör değil; bir bütünün iki parçası olarak görülmektedir. Dolayısıyla bu iki kesim birbirinin rakibi değil, tam tersi tamamlayıcısı hükmündedir. Yönetişim bu yönüyle klasik yönetim anlayışından ayrılır.

9. Kalkınma Planında yönetişim kavramı, “çok aktörlü yapılarda karşılıklı etkileşimle söz konusu aktörlerin ortak bir noktada uzlaşmasını ve bir araya gelmesini sağlayan bir yönetim modeli” olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü’nün (TODAIE) Kamu Yönetimi Sözlüğünde de “bir toplumsal politik sistemdeki ilgili bütün aktörlerin ortak çabalarıyla elde edilen sonuçların oluşturduğu yapı ya da düzen” şeklinde kendisine yer bulmuştur (Bozkurt ve Ergun, 1998).

Yönetişime dair altı çizilmesi gereken bir diğer tespit de kavrama ilişkin açıklamalarda “gemide dümen tutma” anlamına karşılık olarak verilen *steering* kelimesine yapılan atıflardır. Bu atıfla bağlantılı olarak “devlet kürek çekmez; dümen tutar” cümlesi devletin rolünün çizilmesi bakımından fevkalade manidardır (Bayramoğlu, 2005). Yönetişimi özetleyen bu kısa ve öz ifade, devletin rol değişimine de işaret etmektedir. Yöneten ile yönetilenin sınırlarının ortadan kalktığı bu yeni yönetim anlayışında devlet karar almada, siyasa üretmede, siyaset yapmada ve karar alma süreçlerinde artık tek başına değildir. Özel sektörden, sivil toplum kuruluşlarına varıncaya kadar geniş bir yelpazede pek çok aktör, karar alma süreçlerinde

devletin ortağıdır ve yeni dönemde devlete düşen rol, yönlendiriciliktir (Aksu Çam, 2017).Yönetişimin toplumu oluşturan bireylere bakan yönü ele alındığında, devlet pasif bireyler yerine aktif bireylere sahip olmalı ve onları desteklemelidir. Yani bireylerin yaratıcı güçlerini ortaya çıkaracak, onları harekete geçirecek argümanları oluşturmalıdır. Bireyleri belli kurallarla sınırlamanın ötesinde onlara belli başlı görevler vererek kendi güçlerini, bireysel yeteneklerini ortaya çıkaracak ortamlar hazırlamalıdır. Bu noktada “yapmak” ve “yönlendirmek” kavramlarının üzerinde durmakta yarar vardır. Zira devlet, bireylere bir şeyi yapmayı emreden konumdan, bireyleri yönlendirme konumuna evrilmelidir. Tek taraflı politika üretip bunları uygulamaktansa tüm tarafların katılımı ile çok yönlü ve etraflı politikalar ortaya koymalıdır. Bütün aktörlerin bir araya gelmesiyle üretilecek tüm bu çalışmalarda devlet, yönlendirme rolünü üstlenmelidir (Tekeli, 1999).

Yönetişim kavramının uluslararası arenada gündeme geldiği, konuşulduğu ve anlamının netleştiği kronolojik süreci şu şekilde özetlemek mümkündür: Kavram, ilk olarak 1989’da Dünya Bankası’nın Afrika’da yaşanan kalkınma sorunlarının nedeni olarak “Yönetişim Krizi” olarak değerlendirdiği raporda geçmiştir. Sonrasında OECD raporlarında, 1994’te Kahire Nüfus ve Kalkınma Konferansında, 1995’te Kopenhag Sosyal Gelişme Konferansında, 1996 İstanbul BM İkinci İnsan Yerleşmeleri HABITAT II Konferansında, 1999’da Rio’da yapılan BM Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda, 2000 yılında New York Binyıl Zirvesinde ve 2002 yılında Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde ifade edilmiştir. Yönetişimin etkilediği toplum kesimleri değerlendirildiğinde ise; kamunun, özel sektörün, sivil toplumun ve bireyin geldiği gözlemlenmektedir (Argüden, 2006).

Dünya Bankası, 1989 tarihli yönetim tanımına 1992’de yayınlanan *Yönetişim ve Kalkınma* isimli çalışmada yer vermiştir. Yönetişim kavramını, bu çalışma “sağlıklı kalkınma yöntemi” anlamında kullanmış; bu yönetim anlayışını da dört temel üzerine bina etmiştir (Güler, 2003).

- a) Hesap verilebilirlik,
- b) Kalkınmanın yasal çerçevesi,
- c) Bilgilendirme,
- d) Saydamlık, (Çukurçayır, 2003).

OECD de Dünya Bankası’nın ortaya koyduğu, ayakları yere basan bir kalkınmanın temeli olarak değerlendirdiği *good governance* (iyi yönetim) kavramının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına olanak sağlamıştır. OECD, 1995’te Global Yönetişim Komisyonu, “yönetişim bireyler, kurumlar, kamu ve özel sektör unsurlarının ortak işleri birlikte yönetme

biçimlerinin toplamıdır. Çatışan ya da farklı çıkarların uyum ve işbirliği sağlanarak harekete geçirilmesiyle işleyen süreçtir. Uyumu sağlamakla yükümlü formel kurum ve rejimleri kapsadığı gibi, insanların ya da kurumların ya uzlaşmaları ya da bunun kendi çıkarlarına olduğuna ikna olmaları üzerine doğmuş enformel düzenlemeleri de kapsar” tanımlamasında bulunmuştur. OECD, yönetişime asıl katkısını, 1997’de gerçekleştirdiği Düzenleyici Reform Programıyla sağlar (Bayramoğlu, 2010) ve yönetişimi, “sosyal ve ekonomik kalkınma için kaynakların yönetimi ve kontrolü ile ilgili olarak bir toplumda siyasi otorite” olarak tanımlar (Akbaş, 2015).

Yönetişim kavramının uluslararası toplum nezdinde yankı bulmasına büyük katkı sağlayan diğer uluslararası örgüt ise BM’dir. Rio Konferansı ve Habitat II Kent Zirvesi’nde sürdürülebilirlik ilkesi öne çıkmış; “sürdürülebilir insan yerleşimlerinin sağlanması, yaşanılabilir çevrenin oluşturulması, herkese yeterli barınma imkânlarının verilmesi” konuları zirvelerde tüm katılımcıların desteğini görmüştür. Sözü edilen bu hedeflere ulaşılabilmesi için yerel yönetimlere Gündem 21 olarak adlandırılan Kent İçin Eylem Planı hazırlama görevi verilmiştir (Yalçın, 2010). Ayrıca BM, merkezi ve yerel yönetimlere sivil toplum kuruluşlarıyla bir araya gelmeleri, karşılaşılan sorunların çözümünde ortak aklın işletilmesi gerektiği hakkında tavsiyelerde bulunmuştur (Bayramoğlu, 2010). Uluslararası Para Fonu (IMF) da etkisini gösterdiği ülkelerde ekonomik destek sağladığı süreçlerde yönetim esasları istikametinde beklentilerini dile getirmekte ve çalışmalarını etkinlik, hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü gibi ilkeleri ön şart olarak ifade etmektedir.

Dünya genelinde olduğu gibi ülkemiz açısından da yönetim sürecinin en önemli aktörlerinin başında AB gelmektedir. Avrupa Komisyonu’nun hazırlattığı *AB’de Demokrasinin Geliştirilmesi* adlı kitapta yönetişime yer verilmiştir. Yine 25 Temmuz 2001 tarihli *Avrupa Yönetişimi: Beyaz Kitap*, AB üyesi ülkelerin yönetimdeki yol haritası niteliği taşımaktadır. Beyaz Kitap’ta yönetişimin açıklık, katılımcılık, hesap verebilirlik, etkililik ve tutarlılık olmak üzere beş ilkedен oluştuğuna değinilmiştir (Şahin, 2018).

Dünyaya yön veren kurum ve kuruluşların yaptığı bu tanım ve tespitlerin en önemli ortak noktasının verilen kamu hizmetinin tek bir erk tarafından değil, farklı kurumlarca, koordinasyon ve eşgüdüm içerisinde ve birlikte yapılması esasına dayandığı görülür. Bu durumun çıkış noktası ise aynı ekosistemin bir parçası olan unsurların, sistemdeki olaylara dair fayda üretebilecek kabiliyete sahip olduğu inanışıdır. Bununla birlikte devletin emredici konumundan uzaklaşıp toplumun diğer kesimleriyle aynı pozisyona gelmesi sorumluluk paylaşımını da beraberinde getirir (Şahin ve Ateş, 2020).

Stoker, bu anlamda “yönetişimin gücünün daha ileri seviyede bir idare tarzı olmasından ileri geldiğini” belirtir. Ona göre klasik devletin çağrıştırdığı tüm olumsuzlukları yönetim ortadan kaldırmayı hedeflenmiştir. Bu meyanda yönetim, aslında devletin hantal bürokrasisi, sorumsuz ve sorunlu yöneticileri, duyarsız devlet memurları, kalitesiz kamu hizmeti gibi dezavantajların ortadan kaldırılması ve sistemde yaşanması muhtemel tıkanmanın önüne geçilmesi için ortaya çıkmıştır. Stoker, tüm bu tespitlerin ötesinde yönetişimin sunduğu önerileri şu şekilde sıralar:

Yönetişim, hükümet etmekten kaynaklanan, birtakım kurum ve aktörlerin varlığına vurgu yapan, özerk ve kendi kendini yönetebilen aktörler ağına ilişkin bir kavramdır. Yönetişim, kolektif faaliyet yürüten aktörler ve kurumlar arasındaki güç bağımlılığıdır. Ekonomik ve sosyal sorunların çözümünde aktörlerin sınırlarının ve sorumluluklarının belirsizliğine işaret eder. Sorunların çözümünde sorumlu aktörlerin yeterli kapasiteye sahip olduğunu kabul eder. Devamında ise yönetim kavramının üç boyutlu bir kavram olduğuna vurgu yapar: Birincisi; sistemsel, ikincisi; siyasal, üçüncüsü ise yönetseldir.

Sistemsel boyutta, hükümetten ziyade yerel yönetimleri, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör gibi aktörleri dâhil eder ve devletin elinde toplanan güç ile yetkilerin bu aktörlere dağılımına vurgu yapar. Siyasal boyutta, vatandaşın her düzeyde karar alma ve yönetsel faaliyetlere katılımına işaret eder. Yönetsel boyutta ise şeffaf, hesap verebilir, denetlenebilir, etkin ve bağımsız bir kamu hizmeti kastedilmektedir (Stoker, 1998).

Buradan hareketle devletin emir vererek ifa ettiği görevleri elinden alan yönetim, sorumluluğu da özel sektör ve sivil toplum gibi piyasa aktörlerine dağıtarak ortaya çıkması muhtemel olumlu ya da olumsuz sonuçların etkilerinin tek bir otorite üzerinde kalmasını da engeller (Şahin ve Ateş, 2020). Diğer yandan klasik yönetim anlayışının siyasi güç ve vatandaş ilişkilerini karşılamakta yetersiz kalması sonucu ortaya çıkan yönetim, devlet yönetiminde ulusal ve ulusüstü aktörleri de göz ardı etmeyen yeni bir çerçeve ortaya koymuştur (Çukurçayır, 2003). Devlet artık üretici değil, tüketicidir. Yönetici değil, düzenleyicidir. Üst değil, ortaktır. Hesap soran değil, hak arayandır. Yönetişim anlayışıyla birlikte ortaya çıkan bu durumlar, bir anlamda neoliberal çağın bir sonucu ve gereğidir (Şahin ve Ateş, 2020).

1.2.1. İyi Yönetişimi Oluşturan Temel İlkeler

Yönetişimin sayısız tanımını yapan kişi ve kurumların, ortaya koyduğu tanımlara bakıldığında aşağıda başlıklar halinde yer verilecek ilkelerin tüm tanımların ortak noktası olduğu görülür. Zira temelde bu ilkeler ışığında tanımlamalar yapılmakta; yönetişimin işlevsel

bir nitelik taşıması için birbiriyle ilişkili unsurlar ifade edilmektedir. Açıklık, katılım, hesap verebilirlik, etkinlik, uyum, hukukun üstünlüğü, denetim ve yönetim ahlakı bu ilkelerin başında gelmektedir (Şahin, 2018).

Açıklık (şeffaflık):

Yönetişimin en önemli unsurlarından biri olan açıklık, kamu ya da özel sektör fark etmeksizin bilgi paylaşımını esas alan, yapılacak işin sonucunun ne olacağı tahmin edilebilen, kişilere ya da kurumlara güven duygusunu artıran önemli bir yönetim ilkesidir. İlke, aktörler arasında bilgi akışının sağlandığı iletişim kanallarının açık bulunmasını esas alır ve kamunun çevreyle bilgi paylaşımı ve iletişim kurmasını ifade eder.

Hesap verebilirlik:

Bu ilke kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının paydaşlarına karşı sorumluluk taşıdıklarından hareket etmektedir. Yönetişim bağlamında hesap verebilirlik, yapılan faaliyet ya da verilen hizmete ilişkin vatandaşın beklentisine, öğrenmek istediklerine yerinde ve zamanında cevap verme yetisidir. Hesap verebilirlik kamu dışında özel sektör ve sivil toplum kuruluşları için de benzer anlam içerir. Bu husus aynı zamanda sorumluluk fikrinin yerleşmesi anlamına da gelir.

Katılım:

Katılmak, içinde bulunmak dâhil olmak anlamlarına gelen bir kavramdır. Yönetişim kavramının nirengi noktası olan katılım, paydaşların yönetimde söz sahibi olması anlamını da taşır. Vatandaşların kendisini ilgilendiren konularda ilgili süreçlere katılımı, idarenin verilen karara ilişkin sivil toplumu bilgilendirmesinin yerine karar alma süreçlerine dâhil etmesi bu ilkeyle doğrudan ilintilidir. En net ifadeyle aktörlerin karar alma sürecinin her kademesinde bulunmasıdır. Bu anlamda ülkenin sahip olduğu insan kaynağının da en makul ve en reel biçimde kullanılması, katılım ilkesinin göz önünde bulundurulmasıyla mümkün olabilir. Bununla birlikte yerel yönetimlerin merkezi yönetime nispetle katılımın sağlanması noktasında birkaç adım önde gittiği görülmekle birlikte bunda, yerelin halkla etkileşim imkânı ve düzeyinin yüksek olmasının payı büyüktür. Katılım, halkın bilgilendirilmesi, halktan geri bildirim alınması ve halkın oluşturulacak politikalara katkı sunması şeklinde üç aşamada hayata geçirilir.

Yeni liderlik anlayışı:

Yönetişimle birlikte klasik yönetim ve yönetici anlayışı da değişim göstermiştir. Klasik yönetim anlayışında yukarıdan aşağıya bir anlayış söz konusu iken, yönetim anlayışında dizi aşağıdan yukarıya, tabandan tavana doğrudur. ‘Ben yaptım oldu’ anlayışı, yukarıdan verilen talimatların uygulanması dönemi yerini, vizyon sahibi, öngörülerini yüksek ve temsil ettiği kitlenin özelliklerini bünyesinde taşıyan yöneticilere bırakmıştır.

Hukukun üstünlüğü:

Devlet; yasama, yürütme ve yargı erkleri üzerine bina edilir. Yönetenler ve yönetilenler, hukukun emrettiği kurallara ve yasalara uymakla mükelleftir. Diğer yandan kişinin temel hak ve hürriyeti, anayasa ve yasaların teminatı altındadır ve hukuk devleti sayesinde gücü elinde bulunduran zümreye karşı kendi haklarını koruyabilir. Bu anlamda kişilerin hak ve hukukunu meşru zeminde, eşit ve özgürlükçü bir biçimde kullanabilme anlayışını taşıyan yönetim, hukukun üstünlüğünün ve işleyişinin teminatı olarak görülmektedir.

Eşitlik:

Eşitlik, hukukun üstünlüğüne dayalı, herkesin hukuk nezdinde eşit olduğu kavramın karşılığıdır. Buradan hareketle, yönetişimin eşit, tarafsız, tüm kesimlere aynı mesafede duran ve aynı gözle bakan, kişi ve kurumları asgari müştereklerde birleştiren yönü eşitlik olarak tarif edilebilir. Devletin son yüzyılda ortaya çıkan en önemli özelliklerinden biri hiç kuşkusuz sosyal devlet yönüdür. Sosyal devletle birlikte sivil toplum ve özel sektörün de bu ilkeden hareketle insanlara yaklaşması, yönetim kavramının yerleşmesi bakımından önemlidir.

Etkinlik:

Sunulan hizmet ya da faaliyetlerin vatandaşa nüksetme biçimidir. Özellikle devletin sunduğu hizmetlerde vatandaş ve verim odaklı hizmet sunumu gerçekleştirmesi, gereksiz bürokrasinin ortadan kaldırılması, israfın önlenmesi, tüm bunların neticesinde kalkınma ve refahın sağlanması, etkinlik ilkesiyle doğrudan ilgilidir (Şahin ve Ateş, 2020).

1.2.2. Mekânsal Anlamda Yönetişim Kavramı

Yönetişim, mekânsal anlamda değerlendirildiğinde küresel (ulus-üstü) yönetim, ulusal yönetim ve yerel (ulus-altı) yönetim kavramlarıyla karşılaşılır. Küresel yönetim kavramı, küresel sorunların çözümünde politik ve ya demokratik bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Bu araçla devletlerin, çevre, barınma, insan hakları, işsizlik gibi konularda ortak bakış açısı oluşturmaları, evrensel anlamda insani beklentilerin hayata geçirilmesi beklenmektedir (Çukurçayır, 2003). Küresel yönetim beraberinde küresel aktörlerin piyasaya hâkimiyetini getirmiş; devlet bu sahnede sadece düzenleyici rolünü üstlenmiştir. Böylece piyasa dostu devletler oluşturulmuştur.

Bağımlılık ve emperyalizmin yerini yapısal uyarlanma almış; bu durum yönetim anlayışıyla devletler tarafından içselleştirilmiştir (Çukurçayır, 2003). Ulusal yönetime olumlu bakış açısıyla yaklaşan kesimler ise yönetimin “devletin küçültülmesi” şeklinde değerlendirilmesinin yanlış olacağına atıfta bulunmaktadır. Yönetimin ulus devletin karşılaştığı sorunları çözmeye yeteneklerini artırdığını, toplumsal işbirliğini sağladığını belirterek önemli katkıda bulunduğunu ifade ederler. Yönetim modelinin kamu, sivil toplum ve özel sektör tüm dinamiklerinin rollerin yerine getirilmesine olanak tanıdığına, seçkinlerin yönetiminden çoğulcu bir yönetim anlayışına geçildiğine dikkat çekerler (Karaman, 2000).

Yerel yönetim ise yönetim sürecinin yerel yönetimlerle karşılıklı etkileşim içinde gerçekleştirilmesini içeren bir kavramdır. Yerel kamusal hizmetler, kamu kesiminden özel sektöre ve sivil topluma kaymakta, bir anlamda yetki göçürümü yaşanmaktadır (Palabıyık, 2003). Yerel yönetime geçişle birlikte, yerel yönetimlerin hareket alanı değişmiştir. 1980’lerden önce daha çok yerel veya ulusal sınırlar içerisinde hareket alanına sahip olan yerel yönetimler, son otuz yıldır gerek uluslararası ilişkilere gerekse ulusal işbirliğine daha açık yerel birimler haline gelmişlerdir. Yerel yönetimlerin hareket alanının değişmesi uluslararasılaşma ve ekonomik rekabet faktörlerine dayanılarak açıklanabilir (Bıçkıcı ve Sobacı, 2011).

Yerel düzeyde yönetimin temel hedefi, merkezi yönetim ile yerel yönetim arasındaki münasebetlerin yeniden dizayn edilmesidir. Bu düzenleme hayata geçirilirken bunun ne şekilde olacağına karar verilmeli; yönetimin şeffaflaşması, yerel katılımın en üst seviyede sağlanarak bu mekanizmaların karar mercilerinde halkın görünürlüğünün artırılması sağlanmalıdır.

Yerel yönetimin üç önemli aktörü ise yerel devlet, yerel sermaye ve sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu süreçte devletin üstlendiği rol ise düzenleyicilik ve paydaşların etkileşimini sağlamaktır (Şengül, 1999).

Günümüzde küreselleşmenin karşıtı gibi görünse de en büyük destekçisi olan eğilim yerelleşmedir. O sebeple yerelleşme kavramına ayrı bir parantez açmakta yarar vardır. Yerelleşme, merkezi yönetimin yetkilerinin pek çoğunun yerel yönetimlere devriyle yerelin güçlendirilmesi anlayışıdır. Bu kavram, bugün etki alanını genişleterek, yerel sivil toplumdan, yerel medyaya, yerel girişimcilikten yerel yönetimlere yetki aktarımına kadar geniş bir

yelpazeyi kapsamaktadır. Öte yandan yerel yönetimler bugün, ulus devletin bir parçası olarak görülmenin ötesinde küresel sermayeyi kendi bünyelerine çekmek için yoğun bir çaba göstermekte, bu sayede ulus-üstü kurumlarla bütünleşmektedir.

Yerel yönetim, yerel ile merkezin görev ve sorumluluklarını yeniden ele almasıyla ilgili bir süreçtir. Bu yeni süreçte merkezi yönetimler, görevlerinin bir kısmını yerele devrederek ya da paylaşarak etkinlik ve verimlilik sağlamayı amaçlamaktadır (Çevikbaş, 2008). Bu durum, şeffaf, açık, katılımcı bir yerel yönetim kavramının yolunu açmaktadır (Uysal ve Atmaca, 2018). Öte yandan yerel yönetim bir kalkınma stratejisi olarak değerlendirilmektedir. Bu stratejinin en cazip yönü, kent zenginliklerinden tüm kesimlerin faydalanması ve toplumun karar alma süreçlerine dâhil edilmesidir (Kesgin, 2007).

1.2.3. Yerel Yönetişim Kapsamında Türkiye’de Yapılan Çalışmalar

Paydaşların yönetime aktif katılımını öngören yönetim, aynı zamanda ortak yönetim anlayışını da benimsemektedir. Bir kentin paydaşı da kentte yaşayanlar ve kente hizmet sunan kişi ya da kurumlardır. Dolayısıyla yerel yönetim, kent paydaşlarının mutluluğu esasında, birlikte yönetim anlayışına sahip olmalıdır. Yolunda ciddi mesafeler aldığımız AB’nin yerel kalkınma ve yerel yönetim konusunda ciddi çalışmalar gerçekleştirdiği ortadadır. Bu anlamda Türkiye’nin attığı adımlar ise son derece sınırlıdır ve bütünlük arz etmemektedir (Göymen, 2004). Türkiye’de sadece Anayasa’da yer alan hükümler değil, 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu, 5393 Sayılı Belediye Kanunu, 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ve diğer ilgili kanunlarda da merkezi yönetimin taşrada temsilcisi olan valililere yerel yönetimler üzerinde birçok yetki tanınması, ülkenin merkeziyetçi yapısını ortaya koymakta; merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında, yerinden yönetim ilkesine ağırlık veren bir görev ve yetki bölüşümü yapılmadığını göstermektedir. Ancak AB müktesebatına uyum süreci, Türkiye’nin merkeziyetçi yapılanmadan uzaklaşmasını bir zorunluluk haline getirmiş; bu zorunlulukla, yeni yönetsel reform süreci başlamıştır. Bu kapsamda gerçekleştirilen yönetsel reformların en temel özellikleri ise yerelleşmeyi ve yerel yönetimlerdeki kalitenin artırılmasına yöneliktir (Uysal ve Atmaca, 2018).

Yerel yönetim kapsamında Türkiye’de, yapılan çalışmaların başında Yerel Gündem 21, Kent Meclisleri ve Proje Demokrasisi gibi uygulamalar gelmektedir. Son yıllarda çok sayıda belediyenin, resmi kurumlarının yapılanmalarının yanı sıra, kent meclisi, dayanışma konseyi, halk meclisi, kent platformu gibi isimlerle, katılımcılığı destekleyen şeffaflığı

amaçlayan alternatif oluşumlara gittikleri de görülmektedir (Göymen, 2000). Bunlar kent konseylerine dönüşmüş ve belediye kanununda kendilerine yer bulmuştur.

Yine AB'ye üyelik müzakereleri kapsamında yürütülen çalışmalar da yerel yönetim alanının gelişmesinde etkin rol oynamıştır. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, katılımcı, şeffaf ve demokratik yapının geliştirilmesinde önemli bir role sahip olmuştur. 1996'da İstanbul'da düzenlenen Habitat II Konferansını da bu kapsamda değerlendirmekte yarar vardır.

Diğer yandan yönetim sürecinde toplumsal alana yönelik olarak devletle birey ve devletle sivil toplum ilişkilerini olumlu yönde geliştirmeye dönük düzenlemelerin yapıldığı da görülmektedir. Dernekler Yasası, Bilgiye Erişim Yasası, Dilekçe Kanunu gibi bazı yasalar, yönetim uygulamaları açısından ciddi adımlar olarak değerlendirilebilir (Mutlu, 2007)

Yine İçişleri Bakanlığı tarafından 2006 yılında çıkarılan Kent Konseyleri Yönetmeliğinde “kent konseylerinin ortak yaşam bilincinin geliştirilmesini, çok ortaklı ve çok aktörlü yönetim anlayışının benimsenmesini sağlamak; kentin gelişme sorunlarının çözümüne yönelik uzun dönemli bir planın hazırlanması ve uygulanmasını sağlamak; kentle ilgili temel stratejiler ve faaliyetlerde tüm kenti kapsayan ortak bir aklın oluşturmaya katkıda bulunmak; sivil toplumun gelişmesine ve kurumsallaşmasına katkıda bulunmak; çocukların, gençlerin, kadınların ve engellilerin toplumsal yaşamdaki etkinliklerini arttırmak ve yerel karar alma mekanizmalarında aktif rol almalarını sağlamak gibi amaçlarla” oluşturuldukları belirtilmiştir.

Türkiye’de merkezi yönetimin yönetim sürecine dâhil olan sivil toplum, sermaye çevresi gibi aktörlere tereddütlü yaklaşımı, yönetim uygulamalarında yaşanan sorunlardan en önemlisidir. Bir başka deyişle merkezi yönetimin bu aktörlerle ilgili güven sorunu söz konusudur. Yönetim sürecinin itici gücünü oluşturan devletin kendi unsurlarından olmayan ancak karar süreçlerine katılması öngörülen aktörlere bakışı çok olumlu olmamış, bu aktörlerle yetki paylaşımına gidilmesi ağırlıklı olarak olumlu karşılanmamıştır. Bu yaklaşım merkeziyetçi devlet geleneğinin bir sonucu olarak gelişmiştir. Ayrıca bireylerin birbirlerine yaklaşımı da devletin diğer aktörlere yaklaşımına benzer özellikler göstermektedir (Göymen, 2004).

Çalışmanın teorik boyutunu oluşturan kalkınma ve yönetim kavramlarına ilişkin görüşler genel anlamda bu minval üzeredir. Literatür bulgularımızın, tespitlerimizin ardından gerçekleştirdiğimiz tez çalışmasının odak noktası olan GAKP’ye geçmeden önce Adana’nın nüfusu, ekonomik ve sosyal yapısı, kültürel yaşantısı, sivil toplum hareketlerinin nitelikleri ve Adana’da geçmişte uygulanan kalkınma hareketlerine yakın plandan bakılmıştır. Böylelikle Adana’yı GAKP’ye taşıyan sosyal, kültürel, ekonomik ortamın altı çizilmeye çalışılmıştır.

2. BÖLÜM

ADANA'DA KALKINMA HAREKETLERİ

Bu başlık altında Adana'nın coğrafi, kültürel ve ekonomik anlamda taşıdığı özellikler hakkında bilgiler verilmiştir. Adana'nın özellikle sosyal ve ekonomik yönleri üzerinde durulmuş; bu alanlarda yaşanan temel sorunların altı çizilmiştir. Bununla birlikte bugüne kadar Adana'da kalkınmanın sağlanması için ne tür çalışmaların yapıldığı, hangi programların uygulandığı, bu planlamaların neleri amaçladığı sorularına yanıt aranmıştır. Buradan hareketle Adana'yı, GAKP'ye taşıyan sebeplere mercek tutulmuştur.

2.1. HER YÖNÜYLE ADANA

Adana, düünden bugüne stratejik konumuyla önemli bir tarım, sanayi ve ticaret merkezi olmayı başaran önemli yerleşim merkezlerinden biridir. Roma'dan Osmanlı'ya pek çok kültür ve medeniyete ev sahipliği yapan Adana, Cumhuriyet'ten sonra da -özellikle 1950'li yıllardan sonra- bu önemini sürdürmüştür. Bereketli toprakları, tarım ve tarıma dayalı sanayisi, geçiş güzergâhındaki konumu, lojistik avantajlarıyla Adana, çekim merkezi olma hüviyetini devam ettirmektedir. Bu avantajların beraberinde gelen göç, çarpık kentleşme, alt yapı sorunları, sosyal uyum, istihdam ve işsizlik gibi sorunlar da Adana'nın çözmesi gereken problemleri beraberinde getirmektedir. Bu girizgâhla birlikte Adana'nın temel parametreleri nüfus, ekonomi, eğitim, kültür ve turizm ile sivil toplum başlıkları altında ayrı ayrı irdelenmiştir.

2.1.1. Nüfus

Adana il geneli nüfusu, 2019 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre 2.237.940'tır. Bu istatistik veri ile Adana, Türkiye'nin en kalabalık altıncı kenti pozisyonundadır. Göllerin yüzeyi hariç olmak üzere 13.914 km² yüzölçümüne sahip olan Adana'da, 2011 yılında 152 kişi/km², 2015 yılında 157 kişi/km² olarak gerçekleşen nüfus yoğunluğu, 2019 yılında 160,83 kişi/km²'ye yükselmiştir. Türkiye nüfus yoğunluğunun 108,05 kişi/km² olduğu dikkate alındığında, Adana'nın görece daha yoğun bir yerleşim yapısına sahip olduğu görülmektedir. İlin nüfus yoğunluğunun ülke ortalamasına göre yüksek olması, ekonomik potansiyelin ülke geneline göre daha yüksek olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir. Öte yandan 2013 yılında belde ve köy tüzel kişiliğinin kaldırılmasının ardından ildeki tüm nüfus, il ve ilçe merkezleri nüfusuna dâhil olmuştur. Bu

sebeple Türkiye genelinde olduğu gibi, Adana’da da kırsal nüfus oranı istatistiki olarak ortadan kalkmıştır.

2018 verilerine göre Adana nüfusuyla ilgili dikkat çeken bir başka durum da il nüfusunun %28.2’sinin doğum yerinin Adana dışında bir il olmasıdır. Bu durum kentin, kozmopolit bir özellik taşıdığının en önemli göstergelerindendir. Tarihsel süreçte çevre illerden ve Güneydoğu Anadolu’dan yoğun göç alan Adana’da, en fazla Şanlıurfa, Mardin, Osmaniye, Diyarbakır, Mersin ve Adıyaman illerinin nüfuslarına kayıtlı olan vatandaşlar yaşamaktadır.

2015 yılı verilerine göre Adana ve Türkiye için nüfus piramitleri incelendiğinde, Adana’nın Türkiye’ye göre daha genç bir nüfus yapısına sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’de toplam nüfus içinde 15-64 yaş grubunda bulunan çalışma çağındaki nüfus payı %67,8, 0-14 yaş aralığında bulunan genç nüfusun payı %24 ve 65 ve daha yukarı yaş grubunda bulunan yaşlı nüfusun payı ise %8,2 iken, Adana’da toplam nüfus içinde 15-64 yaş aralığında bulunan çalışma çağındaki nüfusun payı %67,2, 0-14 yaş grubunda bulunan grubun nüfusun payı %25,8 ve 65 yaş ve daha yukarı yaş grubunda bulunan nüfusun payı ise %7’dir.

Adana nüfusunun ülke geneline göre nispeten daha genç bir nüfusa sahip olması, ilin genç bağımlılık oranının yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ancak 15-64 yaş grubundaki çalışma çağındaki nüfus Türkiye ortalamasıyla paralellik göstermektedir. Çalışma çağındaki nüfusun, ülke geneline çok yakın olması, olası yeni yatırım girişimlerinin işgücü taleplerini karşılamasında sorun yaşanmayacağı anlamına gelmektedir. Yaşlı nüfus oranının ise nispeten ülke ortalamasına göre daha düşük olması, ekonomik faaliyetlere katkısı olmayan nüfusun azlığını göstermesi açısından olumlu bir şekilde yorumlanabilir.

Nüfusla ilintili bir başka durum da göçtür. Adana’nın göç hanesini kabartan en önemli etken, 1950-1980 aralığında kentin tarım ve sanayide gösterdiği ivmedir. Bu gelişmeler, kentin toplam nüfusunu iki kat; kent nüfusunu ise 2,5 kat artırmıştır. Tarım ve sanayide sağladığı istihdam imkânlarıyla Adana, komşu iller ve Güneydoğu illeri başta olmak üzere pek çok ilden göç alan bir kent görünümüne bürünmüştür. 1965 yılında toplam nüfusu 902.712 olan Adana’nın, 1990’a gelindiğinde nüfusu, 1.894.400 olmuştur (GAKP Strateji Belgesi ve Eylem Planı, 2019). 1990’dan sonra kent sanayisinin lokomotif olan iplik, çırçır ve benzeri fabrikaların kapılarına bir bir kilit vurmalarının ardından Adana’nın cazibesi azalmış, kentte ekonomik daralma yaşanmıştır. Nihayetinde 1950’lerden 1990’lara mevsimlik işçilerin göç ettiği Adana’da, 2008 yılından itibaren ibre tersine dönmüş; Adana’nın verdiği göç, aldığı göçten fazlalaşmaya başlamıştır. 2019 yılında net göç hızı binde -3,84 olup mevcut durumda Adana göç alan bir il pozisyonundan göç veren bir il konumuna geçmiştir. Adana’nın tarım ve

tarıma dayalı sanayileşmenin beraberinde getirdiği çekim gücü sonucu oluşan iç göç nüfusuna, 2011 yılından itibaren Suriye’de yaşanan iç savaşıla birlikte kente göç eden Suriyelileri de eklemek gerekir. Bugün ülke genelinde yaşayan geçici koruma altındaki Suriyelilerin sayısı toplamda dört milyonu aşmış durumdadır ve bu kişilerin çoğunluğu Suriye’ye sınır komşuluğu yapan, Şanlıurfa, Kilis, Gaziantep, Hatay illeri ile Adana, Mersin, İstanbul gibi büyükşehirlerde yaşamaktadır. Bu bağlamda Adana, geçici koruma altındaki Suriyelilerden 252.616’sına ev sahipliği yaparken bu rakam Adana nüfusunun onda birinden fazlasına tekabül etmektedir (İçişleri Bakanlığı, 2020). Göç tecrübesi olan bir kent olmasına rağmen geride kalan on yıllık süreçte (2011-2021) Adana, Suriye’den yaşanan düzensiz göçle mücadelesinde başta barınma, eğitim, sağlık, istihdam olmak üzere pek çok alanda sorunla karşı karşıya kalmıştır. Kente gelen göçün ilk durağı olan kentin Güney mahalleleri, Suriye’den yaşanan göçe de kapılarını açmış, kent merkezinin güneyinde mevcutta var olan sıkıntılara Suriyeli sığınmacıların neden olduğu göçün beraberinde getirdiği sıkıntılar da eklemiştir.

2.1.2. Ekonomi

Adana ekonomisinin temelini tarım ve tarıma dayalı sanayi oluşturmaktadır. Bunda ilin coğrafi konumunun ve ikliminin uygunluğunun büyük etkisi vardır. Seyhan Barajı’nın inşası, beraberinde sulama imkânlarının gelişimi, tarımda makineleşme ve tarım tekniklerindeki gelişmeler, 1950’li yıllardan itibaren tarımsal faaliyetlerin ve beraberinde tarıma dayalı sanayinin gelişmesine neden olmuştur. Topraklarının %38’i tarım yapılabilir alanlar olan Adana’da, 2019 yılı itibariyle tarımsal üretim değeri 10 milyar TL’ye ulaşmış; bu üretim değeriyle Adana, Türkiye sıralamasında 6. sırada yer almıştır.

Tarım ile birlikte hayvancılık da coğrafi koşulların imkân vermesiyle Adana ekonomisine ülke ekonomisinin ortalamasının üzerinde katkı sağlamaktadır. 2018 sonu itibariyle ildeki toplam küçükbaş hayvan varlığı, 807.900; büyükbaş hayvan varlığı ise 265.430’dur. Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığın yanı sıra Akdeniz’e kıyısı bulunan Adana’nın ilçeleri Yumurtalık ve Karataş’ta deniz mahsulleri üretimi de önemli yer tutmaktadır. Bu bağlamda 2018 yılında 8000 ton su ürünleri üretimi gerçekleştirilmiştir.

Tarımsal gelişmenin yaşandığı 1950’li yıllarla birlikte Adana, Türkiye’nin İstanbul, İzmir ve Bursa gibi ilk sanayileşen şehirlerinden biri olmuştur. Adana’nın birden fazla sektöre dayanan çok yönlü ekonomik hareket alanı, sektörler arası etkileşimle birlikte dış etkilere karşı da ciddi bir direnç ve önemli bir avantaj oluşturmaktadır. Öte yandan Çukurova, bugün ülkemizin etkisi Ortadoğu’da da hissedilecek tek potansiyel metropol bölgesidir. Adana ise

zengin potansiyeli ve küresel rekabet gücüyle Marmara Bölgesine alternatif oluşturabilecek bir metropol görünümündedir.

Bu bağlamda Adana ekonomisinin gösterdiği performansa dair rakamlardan öne çıkanlar şunlardır: 2019 yılında Adana'nın toplam ihracatı 1.958.474 dolar, toplam ithalatı ise 2.134.336 dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. 2018'de ihracatta öne çıkan sektörlerin başında tekstil ve hammaddeleri, kimyevi maddeler ve mamulleri, hububat, bakliyat ve yağlı tohumlar, otomotiv endüstrisi ile hazır giyim ve konfeksiyon gelmektedir. 2018 yılında Adana Gayrisafi Yurt İçi Hasıla'da (GSYİH) tarım sektörünün %10,1, sanayi sektörünün %33,4, hizmetler sektörünün ise %56,5 pay aldığı görülmektedir.

İl bazında kişi başına GSYİH, 2018 yılında 72.187 TL; kişi başına 6894 (\$), 32.542 TL'dir. Türkiye ortalaması aynı dönemde 3.724.387 TL, kişi başına 45.750 TL, 9.693 (\$)'dır. Adana bu göstergede hem Türk Lirası hem de dolar bazında Türkiye ortalamasının altındadır. Adana, 2014 yılı itibariyle Toplam Gayri Safi Yurt İçi Hasılaya (GSYİH) katkı bakımından 41.814 milyon TL ile 8.sırada yer almaktadır.

Öte yandan Adana, 2017'de Genel Bütçe Vergi Gelirleri Bakımından 9.114 Milyon TL ile 9. sırada yer almaktadır. 2018 yılında İso500 sıralamasında Adana'dan 11 firma, ikinci 500'de 14 firma, Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) 1000 listesinde de 19 firma yer almıştır.

Adana'da 2018 yılında açılan firma sayısı 2118, kapanan firma sayısı ise 552 olarak gerçekleşmiştir. 2013'te sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi bakımından 2,40'lık oranla 9. sırada yer alan Adana'da; 2018 yılında TR62 (Adana, Mersin) bölgesinde işsizlik oranı %11,2 olarak gerçekleşmiştir. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun (SGK) *İllere Göre İşyeri, Nüfus ve Sosyal Güvenlik Kapsamındaki İstihdam* konulu araştırmasında da Adana, 8. sırada yer almıştır. Araştırmada kayıtlı işyeri sayısının 41.529, Sosyal Güvenlik Kapsamında Aktif Çalışan Kişi Sayısının 505.842, Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Aktif Çalışanların il Nüfusuna Oranı ise %22,78 olarak gerçekleştiği görülmüştür. 2015 yılı illerde yaşam endeksi gösterge değerleriyle ilgili yapılan bir diğer araştırmada da yaşam memnuniyeti mutluluk düzeyinde Adana 70. genel endekste ise 61. sırada yer almıştır. 2017'de yapılan kamu yatırımlarında Adana, Türkiye genelinde 1.011 Milyon TL ile 9. sırada kendisine yer bulmuştur.

Adana, büyük sanayi firmalarının yanında, kent merkezinde KOBİ niteliğindeki imalathaneleri de bünyesinde barındırmaktadır. Bunların şehir dışında daha uygun alanlarda küçük sanayi sitelerine taşınabilmeleri için çalışmalar devam etmektedir. Tekstil, mobilya, ayakkabı ve mahrukat gibi sektörlerin şehir dışında uygun altyapıya sahip alanlara geçebilmesi için ayrı ayrı projeler geliştirilmektedir. Bu projelerle ilgili sektörlerin markalaşması, rekabetçi

bir yapıya kavuşarak hem istihdamda hem ihracatta daha fazla pay almalarının önünün açılması hedeflenmektedir.

Diğer yandan kent sanayisinin yükünü çeken Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesi'nin genişletilmesi çalışmalarına paralel olarak Ceyhan Enerji İhtisas Bölgesi, Ceyhan Organize Sanayi Bölgesi, Ceyhan Enerji İhtisas Bölgesine komşu Kimya Organize Sanayi Bölgesi, Gıda İhtisas Organize Sanayi Bölgesi, Seracılık, Su Ürünleri, Hayvancılık OSB'lerinin kurulmasına ilişkin çalışmalar da Adana Valiliği tarafından sürdürülmektedir.

2.1.3. Kültür ve Turizm

Adana, tarih boyunca hüküm sürmüş on uygarlığın etkileri Adana'nın kültür yaşamında hala görülmektedir. Adana, tarih öncesinden bugüne bölgede hüküm süren birçok medeniyetin çok sayıda tarihi eserini ve eşsiz kültürel dokusunu topraklarında barındırır. Bunların başında tarihi Taşköprü, Misis Köprüsü, Yılankale, Kozan Kalesi, Anavarza, Magarsus ve Aigeai Antik Kentleri, Kurtkulağı Kervansarayı, Tepebağ Höyüğü ve Tepebağ Evleri, Bebekli Kilise, Büyük Saat, Ulu Cami, Yağ Cami, Adana Müzesi, Kapıkaya Kanyonu, Tekir, Kızıldağ ve Belededik Yaylaları, Karataş-Yumurtalık Sahilleri, kuş cenneti lagünleri, Seyhan ve Ceyhan Nehirleri Adana'nın önemli doğal ve tarihi güzellikleridir.

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün hazırladığı 2015-2019 Adana İli Turizm Stratejisi çalışması çerçevesinde Adana için belirlenen ürünler; gastronomi turizmi, doğal hayat ve kuş cenneti, kent turizmi (fuar, festival, etkinlik) ve sağlık turizmidir. Belirlenen bu stratejiler doğrultusunda kentin turizm pastasından aldığı payın yükseltilmesi amacıyla çeşitli etkinlik ve organizasyonlar düzenlenmekte; Adana, ev sahipliği yaptığı pek çok kültürel ve sanatsal festival, fuar ve organizasyonla adını Toroslar'ın ötesine taşımaktadır. Uluslararası Sabancı Tiyatro Festivali, Uluslararası Adana Altın Koza Film Festivali, Nisan'da Adana'da Portakal Çiçeği Festivali, Adana Lezzet Festivali, Tüm Yapım Fuarcılık Anonim Şirketi (TÜYAP) Fuar Alanında düzenlenen tarım, mobilya, inşaat başta olmak üzere pek çok sektörün vitrine çıktığı fuar organizasyonları akla ilk gelen kültür ve sanat faaliyetleridir.

2019 yılında Adana'ya sınır kapılarından yerli-yabancı toplamda 807.682 kişi giriş çıkış yapmıştır. Farklı kategorilerde 46 turizm işletme belgeli tesisin hizmet verdiği kentte, bu tesislerin toplam yatak kapasitesi 7285; tesislerde konaklayan kişi sayısı ise 1.169.663'tür. Adana'nın konumu ve turizm başta olmak üzere, tarım, sanayi, finans ve lojistik potansiyeli değerlendirildiğinde bu kapasitenin yeterli olmadığı ortadadır. Bunun en büyük göstergesi fuar, festival ve karnaval gibi büyük çaplı etkinliklerin gerçekleştirildiği zaman dilimlerinde bu

etkinliklere katılmak için kent dışından gelen konukların il merkezi ve ilçelerde yer kalmaması nedeniyle Mersin, Osmaniye ve Hatay gibi illerde konaklamalarıdır.

2.1.4. Eğitim

Ulusal ya da bölgesel düzeyde hazırlanan planların, kamu kurumlarının oluşturduğu strateji belgelerinin ana başlıklarından biri hiç kuşkusuz eğitimidir. On bir kalkınma planının yapıldığı, bölge planlarının kaleme alındığı, strateji belgelerinin oluşturulduğu geride bırakılan dönemde yerel-bölgesel kalkınmanın en önemli şartlarından biri eğitim olarak gösterilmektedir. Zira bir toplumun kalkınması ile milli eğitim sistemi arasında doğrusal bir ilişki vardır. Çünkü insanı eğitmeden, sosyoekonomik ve kültürel kalkınmayı sağlamak mümkün değildir. Tüm Türkiye’de olduğu gibi Adana’da da eğitim altyapısı, eğitimin niteliğinin ve kalitesinin yükseltilmesi noktasında çözüm bekleyen sorunlar gözlenmektedir. Eğitim sisteminin iyileştirilerek okullaşma oranının artırılması, her bireye kaliteli eğitim hizmeti sunulması, derslik sayısının artırılması, derslik ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısının azaltılması, müfredatın günümüz koşullarına göre güncellenmesi, eğitimde bilgi iletişim teknolojilerine ağırlık verilmesi, okulların altyapılarının geliştirilmesi tüm düzeylerde hazırlanan planlarda ilk zikredilen sorunlardır.

Adana’da da 1642 kurum, 13.634 derslik, 23.746 öğretmen ve 473.650 öğrenciyle eğitim öğretim faaliyetleri sürdürülmektedir. Adana’da okulöncesi eğitimde beş yaş grubunda % 64.86, ilkokulda %99.44, ortaokulda % 97.23, ortaöğretimde %66.61, mesleki ve teknik eğitimde %50.66’lık okullaşma oranı söz konusudur. Farklı basamaklarda hizmet veren 19 özel eğitim kurumuyla da özel öğrencilere yönelik eğitim çalışmaları devam etmektedir. Örgün eğitimle birlikte 19’u halk eğitim merkezi 1’i olgunlaşma enstitüsü olmak üzere toplam 20 kurumla da yaygın eğitim faaliyetleri sürdürülmektedir. 2018 yılı TÜİK verilerine göre Adana’da okuma yazma oranı % 96.48’dir.

Adana’da Çukurova Üniversitesi ile Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi yükseköğretim kurumu olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Çukurova Üniversitesi’nde önlisans, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeylerinde yaklaşık 55.000; Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesinde yine aynı düzeylerde toplam 3171 öğrenci öğrenim görmeye devam etmektedir. Bununla birlikte Adana-Merkez, Ceyhan ve Kozan ilçelerinde hali hazırda yükseköğrenim öğrencilerine hizmet veren öğrenci yurtlarının toplam kapasitesi ise 7539’dur.

2.1.5. Sivil Toplum Kuruluşları

TDK Elektronik Sözlüğünde “toplumdaki çeşitli sorunları bağımsız olarak ele alıp kamuoyunu bilgilendirme ve aydınlatma görevi yapan, öneriler sunan her türlü birlik” olarak tanımlanan sivil toplum örgütleri, önemi her geçen gün artan toplumsal aktörlerdendir. Özellikle 1980’lerden sonra katılımcı demokrasinin koşulu olarak görülen sivil toplum kuruluşları, AB sürecinde yükselen bir değer olarak Türkiye’de de dernekler, sendikalar, siyasi partiler ve yabancı kökenli STK’lar adı altında yerlerini almışlardır.

25.03.2020 tarihi itibarıyla Türkiye’de faal dernek sayısı 119.734 olup bu derneklerin toplamda 7.120.040 üyesi bulunmaktadır. Ayrıca ülke genelinde 95.973 tüzel kişi mevcuttur. Adana’da ise kayıtlı 2140 dernek, merkezi farklı ilde bulunan 18 dernek şubesi ve 181 federasyon faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu derneklere, 215.234 üye, 1262 tüzel kişi kayıtlıdır. Adana’da kamu yararına çalışan dernek statüsünde toplam 73 tüzel kişilik bulunmakta olup bunların 7’si dernek, 66’sı merkezi diğer illerde bulunan derneklerin şubeleridir.

2.2. ADANA’NIN TÜRKİYE İÇİN ÖNEMİ

Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin suladığı verimli arazide kurulu Adana, coğrafi konumuyla dünyanın en eski yerleşim yerlerinden biridir. Adana, tarih öncesinden bugüne bölgede hüküm süren birçok medeniyetin çok sayıda tarihi eserini ve eşsiz kültürel dokusunu topraklarında barındırır. Bu tarihi ve kültürel derinlikle birlikte Adana, bugün 2.2 milyon nüfusu, tarım ekonomisine sağladığı yaklaşık 10 milyar TL’lik katkı, 2 milyar dolara yaklaşan ihracat rakamları, Türkiye’nin beş büyük endüstri bölgesinden biri olma hüviyeti, farklı sektörlerde istihdam olanakları, doğu-batı, kuzey-güney akslarındaki konumu, lojistik imkânları, eğitim, sağlık, kültür ve turizmde taşıdığı yüksek potansiyelle Türkiye’nin en önemli metropollerinden biridir.

2019 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre 2.237.940 kişiyi barındıran nüfusuyla Türkiye’nin en kalabalık 6. ili olan Adana, aynı zamanda son dönemde Suriye’den gelen göçün de en önemli duraklarının başında gelmektedir. İl Göç İdaresinin verilerine göre Adana’da geçici koruma altında bulunan Suriyeli sayısı 252.616 kişidir. Bu rakamla geçici koruma altındaki Suriyelileri barındıran iller sıralamasında da Adana 6. sırada yer almaktadır.

Topraklarının %38’inde tarım yapılabilen Adana’da, 2019 yılında tarımsal üretim değeri yaklaşık 10 milyar TL olarak gerçekleşmiş; bu üretim değeri Adana’yı, Türkiye sıralamasında 6. sıraya taşımıştır. Aynı dönemde Adana’nın toplam ihracatı 1.958.474 dolar,

toplam ithalatı ise 2.134.336 dolar düzeylerinde gerçekleşmiştir. Adana ihracatında öne çıkan sektörler, tekstil ve hammaddeleri, kimyevi maddeler ve mamulleri, hububat, bakliyat ve yağlı tohumlar, otomotiv endüstrisi ile hazır giyim ve konfeksiyondur.

Adana’da düzenlenen Uluslararası Sabancı Tiyatro Festivali, Uluslararası Adana Altın Koza Film Festivali, Nisan’da Adana’da Portakal Çiçeği Festivali, Adana Lezzet Festivali gibi festivaller, TÜYAP fuar alanında gerçekleştirilen tarım, mobilya, inşaat başta olmak üzere pek çok sektörün vitrine çıktığı fuar organizasyonları, ulusal ya da uluslararası hüviyet taşıyan özellikleri, oluşturdıkları çekim gücü ve en önemlisi kültür, sanat ve ekonomik boyutlarıyla Türkiye açısından büyük önem taşımaktadır.

Diğer yandan Adana, Türkiye’nin kuzey-güney, doğu-batı akslarının kesişme noktasında yer alan stratejik konumu, D400 karayolu ile Tarsus-Adana-Gaziantep Otoyolu, 26 km’si istasyon yolları ve tali hatlar olmak üzere toplamda 205 km’lik demiryolu ağı, yıllık ortalama 5 milyon yolcu kapasiteli havalimanıyla önemli bir lojistik güzergâhdır. Adana, 32 hastanede 7.032 yatak kapasitesi, yaklaşık 60 bin yükseköğrenim öğrencisine ev sahipliği yapan iki üniversitesi, 473 bin ilk ve ortaöğretim öğrencisinin örgün eğitim gördüğü 13.634 dersliğiyle sağlık ve eğitimde de Türkiye’nin öne çıkan kentlerindendir.

Hali hazırda bölgesinin çekim merkezi olan Adana’nın, Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesi’nin genişletilmesi, Ceyhan Enerji İhtisas Bölgesi, Ceyhan Organize Sanayi Bölgesi, Ceyhan Enerji İhtisas Bölgesine komşu Kimya Organize Sanayi Bölgesi, Gıda İhtisas Organize Sanayi Bölgesi, Seracılık, Su Ürünleri, Hayvancılık OSB’lerinin kurulmasına ilişkin çalışmaların tamamlanmasıyla da kalkınmada yeni bir faza geçmesi beklenmektedir.

2.3. ADANA’DA KALKINMAYA YÖNELİK BUGÜNE KADAR YAPILAN ÇALIŞMALAR

Dünden bugüne bolluk ve bereketle anılan Adana’da kalkınmanın sağlanması amacıyla pek çok plan ve proje çalışması gerçekleştirilmiş; gerek Adana’nın, gerek bölgenin gerekse ülkenin sosyoekonomik göstergelerinin yukarı yönlü ivme kazanması için faaliyetlerde bulunulmuştur. Bu anlamda yapılan çalışmaların odağında ise Adana’da kalkınma sürecinin itici gücünün tarım ve tarıma dayalı sanayileşme olduğu görülmektedir. Kent bunun sonucunda özellikle 1980-1995 aralığında Doğu ve Güneydoğu illerinden yoğun göç akımına maruz kalmış; 1975-1980 arası net göç hızı %0,7 iken 1980-1990 döneminde %16’ya çıkmıştır. Bölgeye, Doğu ve Güneydoğu’dan mevsimlik işçi sıfatıyla gelenler, önceleri tarlaların yakınındaki çadırlarda yaşarken bu çadırlar zamanla ruhsatsız yapılara dönüşmüştür. Bu durum,

bugün şehri ikiye ayıran Seyhan Nehri'nin her iki yakasında, kentin güney mahallelerinde nüfus yoğunluğunun oluşmasının, eğitim, sağlık, emniyet, istihdam, yoksulluk gibi temel göstergelerde kentin güneyinin kuzeyden birkaç adım geriye düşmesinin de en önemli nedenleridir (Aksu Çam, 2019). Bu bağlamda Adana'da göç olgusuna bağlı olarak temelde çarpık kentleşme, altyapı sorunları ve konut yetersizliği gibi sorunların öne çıktığı gözlemlenmektedir. Bunların yanı sıra nitelikli eğitim ve sağlık hizmetine ulaşamaması, kent kültürünün oluşmaması, işsizlik, niteliksiz iş gücü birikimi, kent yoksulluğu gibi sosyoekonomik boyutlu pek çok sorun da Adana'nın çözüm bekleyen önemli gündem maddelerinin başında gelmektedir.

Belirtilen bu sorunların ortadan kaldırılması, Adana'nın potansiyelinin ortaya çıkarılması, kent ve bölge ekonomisinin güçlendirilmesi, sosyokültürel yaşantısının iyileştirilmesi her dönemde dile getirilmiş; zikredilen bu hususlarda yaşanacak müspet gelişmelerin aynı zamanda Türkiye'nin temel göstergelerine de pozitif katkılar sağlayacağı ifade edilmiştir. Dolayısıyla Adana'nın her alanda gelişimi ve tüm bu olumsuzlukların ortadan kaldırılması maksadıyla kalkınmaya matuf çalışmalar hayata geçirilmiştir. Bu meyanda coğrafi durumu, ekonomisi, hızla artan nüfusu, kentleşme şekli gibi dikkat çeken özellikleri nedenleriyle bölge planlama çalışmalarının ilk gerçekleştirildiği alanların başında gelen Çukurova'daki çalışmalar, 1962 yılındaki envanter çalışmalarının ardından 1970'te tamamlanarak *Çukurova Bölge Kalkınma Programı* adıyla DPT'ye teslim edilmiştir. Çukurova'da ikinci planlama deneyimi ise ilk programdan 17 yıl sonra 1987'de, Dünya Bankası desteğinde hayata geçirilmiştir. Çukurova Kentsel Gelişim Projesi'nin en önemli özelliği, ilkinden farklı olarak tarım sektörü yerine kentleşmenin beraberinde getirdiği sorunların çözümüne odaklanmış bir proje özelliği göstermesidir.

2.3.1. Çukurova Bölgesel Kalkınma Projesi

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, güneyde üç ili, Hatay, Mersin ve Adana'yı (Osmaniye o dönemde Adana'nın ilçesidir) potansiyel gelişme bölgesi olarak değerlendirmiştir. Bu anlamda 1962 yılında Çukurova Bölgesi, İmar ve İskân Bakanlığı tarafından ele alınarak envanter çalışmasına tabi tutulmuştur. 1963 yılında DPT tarafından kurulan bölgesel planlama teşkilatı, OECD'den yabancı uzmanların da katılımıyla bölgenin gelişim olanakları ve potansiyelinin ortaya konulması, arazinin özellikleri noktasında çalışmalar yapmıştır. Yapılan bu çalışmalara o dönemde yaşanan birtakım olumsuzluklar nedeniyle 1966'da ara verilmiş; o güne kadar elde edilen veriler, sonrasında birleştirilerek bir ön projeye dönüştürülmüştür.

Verilen zorunlu aranın ardından projenin ikinci aşamasına iki yabancı firma, Bechtel ve FMC firmaları 1969'da başlamış; envanter çalışması ve kendi saha çalışmalarının ışığında Çukurova Bölge Kalkınma Programı'nı hazırlayarak 1970'te DPT'ye sunmuştur. Hazırlanan planın amaçlarına bakıldığında bölgenin sorunları tanımlanmakta, gelişme ve olanakları ortaya konulmaktadır. Mevcut yapıdan azami ölçüde faydalanarak ulusal ekonomiye katkı sağlayacak programlar önermektedir. Bununla birlikte uzun vadede atılması gereken adımlara da atıfta bulunulmakta, gerektiğinde bölgesel hedeflerin gözden geçirilmesi ve bölgeye dair hedeflerin yeniden oluşturulması gibi ilkeleri bünyesinde taşımaktadır. Bu hedeflerin hayata geçirilmesi için tarımda dönüşüm, endüstrileşme, kentsel planlama ve kurumsal değişim gibi bir dizi stratejik değişim ve dönüşüm önerisinde bulunmuştur (Mutlu, 2008).

Plan, tüm bu özellikleriyle bölgesel planlama açısından klasik özellikler taşımaktadır. Adana, Hatay ve Mersin illerinin portresi çizilmiş, sektörlerin gelişim hedefleri çizilmiş ve arazi kullanımı önerilmiştir. Planda imalat ve turizm sektörleriyle birlikte tüm ekonomik sektörler ele alınmış; tarım sektörü yörenin lokomotif sektörü olarak öne çıkarılmıştır. Bu anlamda bölgenin ürün yapısı ortaya konulmuş; tarımın geliştirilmesi için tohumdan hasada yapılması gereken tüm hususlar ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Yapılan tüm bu çalışmalara karşın programda öngörülen 197 proje hayata geçirilememiştir. Bunun en önemli nedeni öngörülen pek çok hedefin akçalı yatırımlar oluşudur. Bir diğer neden de bölge planında belirtilen hedeflerin ulusal hedefler noktasında öncelik bulamayışı ve plan öngörülerinin sahipsiz kalışıdır. Yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen Çukurova Bölge Kalkınma Programı bölge için “brüt”, tarım sektörü için “net” çıktılar üreten bir bölge planlama yaklaşımı özelliği taşımaktadır (Atik, 1995).

2.3.2. Çukurova Kentsel Gelişim Projesi

Çukurova Kentsel Gelişim Projesi, 1987 yılında Çukurova'da kentleşmeye dair sorunlar yaşayan beş büyük merkezde, Adana, Mersin, Tarsus, Ceyhan ve İskenderun'da uygulamaya konulan Dünya Bankası destekli bir projedir. Projede ilk planlama deneyiminden farklı olarak kentsel sektörlerle ve kent sorunlarının çözümüne ağırlık verildiği görülür. Bunun en önemli nedeni projenin uygulandığı merkezlerin özellikle 1970-1990 aralığında aldığı göç, yaşadığı hızlı kentleşme ve beraberinde gelen kent sorunlarıdır (Çopuroğlu, 2009).

Projede yatırımlar; fiziki, mali ve insan kaynağı planlaması boyutlarıyla ele alınmıştır. Konut ve altyapı sektörlerinin yatırıma dönüşümü sürecinde mekânsal öncelikler ortaya çıkmış; bu anlamda bölgenin profili ortaya konularak gelişme dinamikleri saptanmıştır. Yatırım

projelerinin seçimi, olabilirlik etütleri sonucunda karara bağlanmıştır. Konut sektörü ile ilgili olarak Adana, Mersin, İskenderun, ve Tarsus'ta yeni kentsel gelişim alanları ve imarsız konut alanlarının ıslahı ve yönetimi programları; Ceyhan'da ise yeni kentsel gelişim alanları programı geliştirilmiştir. Kentsel yatırım hacmi yerel yönetimlerle kullanıcıların alım gücüne göre şekillendirilmiştir. Kentsel altyapı çalışmaları bağlamında su temini projeleri, pis su arıtma tesisi, yağmur suyu drenajı, yol ve kavşak düzenlemesi projeleri uygulanmıştır. Çukurova'nın ikinci planlama deneyiminde nerdeyse tüm yatırımların finansmanı sağlanmış ve eyleme dönüştürülmüştür. Projede Dünya Bankası'nın sağladığı kaynakla birlikte merkezi ve yerel yönetim kaynakları da kullanılmıştır. Projede önceliklerin belirlenmesi, altyapı-arazi ilişkisinin kurulması, projelerin bu doğrultuda oluşturulması, proje geri dönüşlerinin sağlanarak yeni yatırımlara imkân yaratılması gibi yaklaşımlar, Çukurova Kentsel Gelişim Projesi ile gündeme gelmiş ve proje, bir anlamda örneklik teşkil etmiştir (Atik, 1995).

2.3.3. Çukurova Kalkınma Ajansı'nın Kurulması ve Faaliyetleri

2000 sonrası özellikle Türkiye'nin AB üyelik sürecinde bölgesel kalkınmanın ön plana çıkmasıyla birlikte kalkınma ajansları da ülke gündemindeki yerlerini almışlardır. Ajanslar, ulusal ihtiyaçları ve kalkınma amaçlı yerel örgütlenme talepleri dikkate alınmak ve ülkemizin siyasi, idari, sosyal ve ekonomik koşulları ile AB üyeliği perspektifi gözetilmek suretiyle ortaya çıkmıştır. 06.01.2007 tarihinde faaliyetlerine başlayan Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA) da ülkemizde pilot olarak kurulan ilk kalkınma ajanslarından biridir. Yerel potansiyeli harekete geçirme ve yerel kalkınmayı gerçekleştirme rolünü üstlenen ÇKA, yerel kalkınma stratejisinin oluşturulmasında önemli bir aktördür. Bölgesel stratejilerin hazırlanmasına destek veren Ajans, girişimciliğin desteklenmesi ve geliştirilmesi; kırsal ve yerel kalkınma faaliyetlerinin desteklenmesi; kamu, özel kesim ve STK'lar arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi rollerini üstlenmektedir. ÇKA hazırladığı bölge planları ile bölgenin ve Adana'nın kalkınma hareketine ciddi katkılar sağlamaktadır. Ajans, son olarak 2014-2023 Çukurova Bölge Planı'nı hazırlamıştır.

ÇKA, GAKP sürecinde de, projelerin oluşturulması ve uygulanması aşamalarında proje yürütücüsü kurumlara proje tekniği, formatı ve eğitimleri başta olmak üzere Güney Adana Kalkınma Program Strateji ve Eylem Planı'nın hazırlanması, Programın izleme ve değerlendirme çalışmalarının gerçekleştirilerek 6 aylık raporlar halinde sunumu, Cazibe Merkezi ve SODES gibi hibe programları ile Projem Türkiye Yarışması başvuruları, Ajansın fiziki imkânlarının kullandırılması noktalarında önemli katkılar sağlamıştır. Bu bakımdan

ÇKA'nın Program'a sağladığı katkılar fikri, fiziki, teknik ve entelektüel katkılar olarak nitelendirilebilir.

2.4. ADANA'YI GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMINA TAŞIYAN SÜREÇ

Türkiye'nin güneyinde Doğu Akdeniz'e açılan, Ortadoğu'ya uzanan güzergâhta önemli bir yerleşim merkezi olan Adana, bir büyükşehir belediyesi, on beş ilçe belediyesi ve 831 mahalleden müteşekkildir. Kenti oluşturan on beş ilçenin dördü; Seyhan, Yüreğir, Çukurova ve Sarıçam ilçeleri, merkez ilçe hüviyetindedir. Sarıçam ve Çukurova ilçeleri, Resmi Gazete'nin 22 Mart 2008 tarih ve 26824 sayılı nüshasında yayımlanan 5747 sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'a göre Seyhan ve Yüreğir ilçelerinden ayrılarak kurulmuş iki merkez ilçedir. Seyhan ve Yüreğir ilçeleri bünyelerinden iki yeni merkez ilçe çıkarmalarına rağmen on beş ilçe içerisinde nüfus yoğunluğu en fazla olan ilçelerdir. Seyhan İlçesinin nüfusu, 797.563 iken Yüreğir İlçesinin nüfusu, 419.902'dir. 2019 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre kentin toplam nüfusunun 2.237.940 olarak gerçekleştiği göz önünde bulundurulduğunda, iki merkez ilçenin toplam nüfusu kent nüfusunun yarısından fazlasını oluşturduğu görülmektedir.

GAKP'nin uygulandığı Güney Adana Bölgesi (GAB) olarak adlandırılan bölge ise kent merkezinde, kenti doğu-batı istikametinde ikiye bölen ve E-5 diye bilinen D-400 karayolunun güneyinde kalan kesimdir ve iki merkez ilçe, Seyhan ve Yüreğir ilçelerinin bahsi geçen kısmında yer alan 56 mahalleden oluşmaktadır. Bu mahalleler;

Seyhan İlçesinde Akkapı, Alidede, Barbaros, Beşocak, Bey, Çınarlı, Dağlıoğlu, Döşeme, Dumlupınar, Emek, Gülbahçesi, Gülpınar, Hadırlı, Hanedan, Havuzlubahçe, Hurmalı, Hürriyet, İstiklal, Karasoku, Kayalıbağ, Kocavezir, Kuruköprü, Mestanzade, Meydan, Mıdık, Mirzaçelebi, Onur, Ova, Sarıyakup, Sucuzade, Şakırpaşa, Şehitduran, Tepebağ, Türkocağı, Uçak, Ulucami, Yenibey, Yeşiloba, Yeşilyuva. Yüreğir İlçesinde 19 Mayıs, Akdeniz, Anadolu, Bahçelievler, Başak, Cumhuriyet, Dede Korkut, Güneşli, Güzelevler, Haydaroglu, Koza, Levent, Seyhan, Sinanpaşa, Yamaçlı, Yeşil Bağlar, Yunus Emre. Toplam 56 mahalleden müteşekkil GAB, yaklaşık 465.000 kişilik bir nüfusu barındırmaktadır ve bu haliyle Türkiye'deki 38 ilden daha yüksek bir nüfusa sahiptir.

GAB'de nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu mahalleler; Dağlıoğlu, 19 Mayıs, Barbaros, Ova, Onur, Akkapı ve Levent mahalleleri iken en düşük nüfusa sahip mahalleler, Kayalıbağ, Sarıyakup, Hanedan ve Çınarlı mahalleleridir. Okul öncesi yaş grubu olarak da

nitelendirilebilen 0-4 yaş grubunun en yoğun olduğu mahalleler Gülbahçesi, Dağlıoğlu, 19 Mayıs, Ova, Barbaros mahalleleridir. 5-14 yaş grubunda yoğunluğun arttığı mahalleler; Yeşilbağlar, Koza, Güzelevler, Bahçelievler, Başak, 19 Mayıs ve Gülbahçesi mahalleleridir. 15-24 yaş grubunda ise Barbaros, Dağlıoğlu, Gülbahçesi, Tepebağ, Koza, Yeşilbağlar mahallelerinde yoğunluk görülmektedir. 65 yaş üzeri nüfusun yoğunlaştığı mahalleler de Çınarlı, Emek, Seyhan ve Yamaçlı mahalleleridir (TÜİK, 2016)

GAKP'ye gelinceye kadar hazırlanan, Çukurova Bölge Kalkınma Programı daha ziyade tarım ve tarım toplumu öncelikli bir görünüm sergilerken sonrasında uygulanan Çukurova Kentsel Gelişim Projesi, kentleşmeye dair sorunların çözümüne odaklanmış bir proje hükmündedir. GAKP ise bu iki planlama çalışmasından bağımsız olarak kent merkezinin bir bölümünü, D-400 karayolunun güneyinde yer alan kısmını, görece kamu ve özel sektör yatırımlarından yeterince faydalanamayan GAB'yi; göç, eğitim, sağlık, emniyet, istihdam, yoksulluk gibi temel göstergelerde kuzeyle aynı düzeye çıkarmayı amaçlayan bir görünüm sergilemektedir.

Adana'da kentin gelişmişliği coğrafi olarak değerlendirildiğinde bahsedilen negatif görünümün daha çok GAB'de yoğunlaştığı görülmektedir. Bununla birlikte Kalkınma Bakanlığı tarafından yayımlanan İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması (SEGE) çalışmasında Adana, Türkiye'nin nüfusu en yüksek altıncı ili olmasına karşın sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasında 16. sırada yer almıştır. Bu durumun izahı aslında GAB'e hitap eden bir kalkınma programına duyulan ihtiyacın ve Adana'yı GAKP'ye taşıyan sürecin de cevabıdır. O sebeple GAKP'ye ilişkin yaşanan süreci ortaya koyarken Adana'ya dair birtakım göstergeleri ayrıntılandırmak gerekir.

Bunların başında nüfus ve göç hareketliliği gelmektedir. Adana, Cumhuriyet tarihinden beri Türkiye'nin güneydeki üretim ve büyüme merkezi olmuştur. Kentin bereketli topraklarında yüksek miktarda ve çeşitte tarımsal üretim gerçekleştirilirken, Adana ülkenin ilk sanayileşen kentlerinden biri olmuştur. Ekonomik hareketlilik beraberinde nüfus hareketlerini de doğurarak Adana'ya yoğun göç yaşanmasına sebep olmuştur. Bu gelişmeler neticesinde 1970-1990 arasında şehrin toplam nüfusu iki kat, kent nüfusu ise 2,5 kat artmıştır. İstihdam imkânları ve yaşam koşulları Adana'nın civar iller ve Güneydoğu'daki iller başta olmak üzere birçok ilden göç almasına sebep olmuştur. Böylece Adana, 1950'den sonra daha kozmopolit ve çok kültürlü bir metropol haline gelmiştir. Günümüzde Adana aldığından daha fazla göç veren bir şehre dönüşmüş olsa da önemli düzeyde göç almaya devam etmektedir. Buna 2011 yılından bugüne Suriye'de yaşanan iç savaştan kaçarak ülkemize sığınan dört milyonun üzerindeki Geçici

Koruma Altındaki Suriyeliden 252.616'sını da eklemek gerekir. Adana'ya göçün ilk durağı olan kentin güneyi, Suriyeli göçmenlerin de ilk durağı olma özelliğini sürdürmektedir.

1965 yılında Adana Merkez ilçe nüfusu 347.093 iken bu rakam 1980'de 665.732'ye; 1990'da 1.041.650'ye çıkmıştır. Bugün Türkiye'nin en büyük ilçelerinden biri olan Seyhan'ın nüfusu 797.563, Yüreğir'in nüfusu ise 419.902'dir. Programa konu olan GAB, Seyhan ile Yüreğir ilçelerinin E-5 karayolu altında kalan ve 56 mahallede yaşayan yaklaşık 465.000 nüfusu barındırmaktadır. Türkiye'deki 38 ilden daha büyük bir nüfusa sahip olan bu bölgenin sosyal ve ekonomik olarak gelişmesi Adana'nın kalkınmasını doğrudan etkilerken Türkiye'nin güneyindeki büyüme odağı olan Adana'nın kalkınması, ülke kalkınmasına önemli katkı sağlayacaktır.

GAB'nin eğitim göstergeleri de programın ortaya çıkış nedenlerinden bir diğeridir. Eğitim, günümüzde insan kaynağını, ülkelerin ve bölgelerin gelişmişlik düzeylerini doğrudan etkileyen en önemli faktörlerden biridir. İnsan kaynağının geliştirilmesi için eğitimdeki mevcut durumun iyileştirilmesi büyük önem taşımaktadır. GAB'nin sosyal ve ekonomik olarak kalkınmasının hedeflendiği GAKP da bölgede eğitimin güçlendirilmesini kalkınmanın araçlarından biri olarak görmektedir. Bu alanda TUIK'in 2016 yılında yayınladığı okuma yazma bilmeyenlerin nüfusa oranı Adana'da Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bu oran Türkiye genelinde 3,48 iken Adana'da 3,98 olarak görülmektedir. İl genelini yansıtan bu oranla birlikte 15 yaş üstü okuma yazma bilmeyenlerin oranı da Seyhan'da 8,40'a; Yüreğir'de 11,44'e ulaşmaktadır. Bölgenin lise, yüksekokul, fakülte, yüksek lisans ve doktora istatistikleri de Türkiye ortalamalarının altındadır. Öte yandan bölgenin şube ve öğretmen başına düşen öğrenci sayıları da yine ortalamanın üzerindedir. Adana'da okul başına düşen öğrenci sayısı 343 iken, bu sayı Yüreğir'de 442'ye, Seyhan'da 665'e yükselmektedir. 0-4 yaş grubu nüfusun en yoğun olduğu Gülbahçesi, 19 Mayıs, Dağlıoğlu, Ova ve Barbaros mahalleleri ile bu nüfusun yoğun olarak yaşadığı Yeşil Bağlar, 19 Mayıs, Bahçelievler ve Başak mahalleleri anaokulu ihtiyacının en fazla olduğu mahallelerdir. Mevcut durumda sayılan mahallelerden 19 Mayıs, Ova, Yeşil Bağlar, Bahçelievler ve Başak mahallelerinde anaokulu bulunmamaktadır. Okula devam istatistiklerinde de Yüreğir ve Seyhan ilçeleri devamsızlığın en yoğun yaşandığı ilçeler olarak karşımızda durmaktadır. İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 2017 verileri GAB'de ilk ve ortaöğretimde eğitim gören öğrencilerden %5'inin devamsızlık yaptığını göstermektedir. İlköğretimde Gülbahçesi, Koza, Dağlıoğlu, 19 Mayıs, Anadolu, Levent, Hürriyet, Barbaros ve Dede Korkut mahallelerinde, ortaöğretimde ise İstiklal, Barbaros, Mıdık, Akkapı, Onur, Cumhuriyet, Bahçelievler ve Meydan mahallelerinde yaşayan öğrencilerin en fazla devamsızlık

yaptığı görülmektedir. Eğitim tedbir kararları istatistiklerinde de Adana’da eğitim tedbiri uygulanan öğrencilerin %72’si, danışmanlık tedbiri uygulanan öğrencilerin %67’si ve eğitim ve danışmanlık tedbiri uygulanan öğrencilerin %68’i GAB’de yaşamaktadır. Türkiye eğitim göstergelerini yukarı yönlü değiştirmeye çalışırken Adana’nın ve özellikle GAB’nin birçok göstergede Türkiye ortalamasının gerisinde kalması programa eğitim anlamında duyulan ihtiyacın göstergesidir.

Eğitimle birlikte sağlık da kalkınmanın ve gelişmenin en temel göstergelerinden biridir. Adana’da hastane, hemşire ve hekim başına düşen hasta sayısı Türkiye ortalamalarına yakın; diş hekimi başına düşen hasta sayısı ise Türkiye ortalamasının üzerindedir. Her ne kadar Adana’da 10.000 kişiye düşen yatak sayısı Türkiye ortalamasının üzerinde olsa da Adana’daki mevcut kamu hastanelerinin neredeyse tamamı kentin kuzeyinde bulunmaktadır. GAKP’nin uygulandığı alanda ise yalnızca bir kamu hastanesi bulunmaktadır.

Yine benzer şekilde, GAB’de özel ağız ve diş sağlığı merkezi, özel tüp bebek merkezi ve özel poliklinik de bulunmamaktadır. Doğurganlık oranı Güney Adana’da, Adana’nın diğer ilçelerine kıyasla daha yüksektir. Ayrıca, Güney Adana’da sağlık okuryazarlığı ve koruyucu sağlık hizmetlerinden yararlanma düzeyi düşüktür. GAB’ye dair sağlık hizmetlerindeki olumsuz tablo, programın çıkış noktalarından birini oluşturmaktadır.

Sosyal devlet olmanın bir gereği olarak dezavantajlı kesimlerin yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla eğitim, sağlık, çocuk, engelli ve yaşlılara yönelik olmak üzere devlet tarafından sağlanan sosyal yardımlar vatandaşlara ulaştırılmakta; sosyal ekonomik destek yardımı bağlanan kişi sayısı da yoksulluk göstergesi olarak değerlendirilmektedir. 2017 yılında Adana’da Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü tarafından sosyal ekonomik destek yardımı bağlanan sayısı 3300 kişidir. Yardımlar ilçe bazlı değerlendirildiğinde, Seyhan’da 1101 Yüreğir’de 1065 kişiye sosyal ekonomik destek yardımı bağlanmıştır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü kayıtlarına göre 2017 yılı Aralık ayı itibarıyla engelli kimlik kartı verilen engelli sayısı Adana genelinde 17.045 kişidir. Adana’da engelli evde bakım yardımı yapılan engelli kişi sayısı Seyhan’da 6050, Yüreğir’de ise 3594’tür. Yardım yapılan kişi sayısı ilçelerin nüfusuna oranlandığında Yüreğir’de yardıma muhtaç engellilerin yoğunluğunun daha fazla olduğu görülmektedir.

Adana, 2009 yılında %26,5 işsizlik oranı ve 2010 yılında %19,1 işsizlik oranı ile Türkiye’de en yüksek işsizlik oranına sahip olan il olmuştur. İl bazlı işsizlik oranının hesaplandığı son yıl olan 2013 yılında Adana %13,2 ile 9. sırada yer almıştır. 2016 yılına gelindiğinde Türkiye’deki işsizlik oranı %11,1 ve TR62 Bölgesi’nde işsizlik oranı %10,5 olarak

gerçekleşmiştir. TR62 Bölgesi Türkiye'deki 26 düzey 2 bölgesi arasında 11. sırada yer almıştır. Adana'daki işsizlik oranı Türkiye ortalamasının üzerinde olup özellikle kadın ve genç işsizliği yüksektir. İstihdama katılanların dağılımı incelendiğinde ise tarımın payının yüksekliği ve yüksek eğitim düzeyine sahip olanların payının düşüklüğü dikkat çekmektedir.

GAB'nin ekonomisi incelendiğinde toptan ve perakende ticaret, küçük sanayi, tarım ve hizmetler sektörlerinde çeşitlilik gösterdiği fark edilmektedir. İmalat sektöründe ise Adana'nın ayakkabıcılık, konfeksiyon, kereste ve mobilya üretiminin Güney Adana'da gerçekleştirildiği görülmektedir. Yani bölgede, geleneksel sektörlerle dayalı ve mavi yakalı çalışana daha çok ihtiyaç duyan bir yapı bulunmaktadır.

Güvenlik de GAKP'nin hazırlanmasının temel gerekçesini oluşturur. Suç türlerine göre ceza infaz kurumlarına giren hükümlülerin Adana ve Türkiye genelindeki oranları karşılaştırıldığında genel olarak benzer bir durum söz konusudur.

Uyarıcı madde imalatı ve ticareti suçundan hüküm giyenlerin Türkiye'deki tüm suçlar içindeki oranı %8 iken Adana'da bu oran Türkiye'nin neredeyse iki katı olan %14 seviyesindedir. Adana'da uyuşturucuya bağlı suçların öne çıktığı mahalleler GAB'de yoğunlaşmaktadır. Hırsızlık, gasp, mala zarar verme suçlarıyla birlikte suça sürüklenen çocuklar ile suç mağduru çocuklar, GAB'de yaşamaktadır. Kadına karşı şiddet de en fazla karşılaşılan suç türlerinden biridir. Adana kadına karşı şiddet olaylarında da öne çıkmaktadır; koruyucu tedbir kararı bakımından Türkiye'de dördüncü sırada, kadın ölümlerinde ise Adana, İstanbul'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Sosyoekonomik gelişmişlik seviyesinin düşük olması nedeniyle Güney Adana bu suçların daha yoğun şekilde yaşandığı yerler arasındadır.

GAB'de sosyal yaşamın iyileştirilmesi, özellikle göçle kente gelen nüfusun kent koşullarına entegrasyonuna yönelik sorunların çözümü de GAKP'nin var oluş nedenlerinden biridir. GAB sosyal ve kültürel gelişim için gerekli olan tiyatro, sinema, müze gibi donatıların hiçbirine sahip değildir. Bununla birlikte gençlerin fiziksel ve zihinsel gelişimlerini destekleyici birimlerden yalnızca belediyeye bağlı bir gençlik merkezi bulunurken genç nüfus oranı oldukça yüksek olan bölgede kamuya ait yalnızca iki spor tesisi bulunmaktadır. Adana genelinde 21 adet kütüphane bulunmasına rağmen Güney Adana'da bir adet kütüphane bulunmaktadır. Sosyal yaşamı destekleyici bu tür merkezlerin eksikliğinin bir sonucu olarak GAB'de yaşayanların sanatsal, kültürel ve sportif faaliyetlere katılım düzeyleri ve farkındalıkları oldukça düşüktür. Bununla birlikte GAB, halen özgün niteliğini sürdüren pek çok yapıyı bünyesinde barındırmaktadır. Tarihi kent dokusunun turistik ve kültürel bir değer olarak

kazanılması ve kentsel dönüşüm çalışmalarının hız kazanmasında programın ciddi katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

İşte demografik yapı, göç, eğitim, sağlık, güvenlik, yoksulluk, istihdam ve sosyal uyum gibi temel göstergelerde Adana'nın, özelde ise GAB'nin sergilediği olumsuz tablonun ortadan kaldırılması hususunda GAKP oluşturulmuş; Strateji ve Eylem Planında da programın amacı, GAB'deki yoğun göç alarak oluşmuş mahallelerin sosyal ve ekonomik gelişiminin sağlanması odak noktası olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede “Örgün ve Yaygın Eğitime Katılımın Artırılması ve Eğitimin Kalitesinin Yükseltilmesi”, “Sağlıklı Yaşam Bilincinin Yaygınlaştırılması ve Sağlık Hizmetlerine Erişimin Kolaylaştırılması”, “Kentsel Yoksulluğun ve İşsizliğin Azaltılması”, “Sosyal Yaşam Kalitesinin Artırılması”, “Güvenlik Ortamının İyileştirilmesi” ve “Toplumsal Bütünleşmenin ve Sosyal Uyumun Güçlendirilmesi” stratejik hedefleri belirlenmiştir.

Bu bağlamda GAKP'ye ilişkin çalışmalar, Adana Valiliği'nin koordinasyonunda ilgili paydaşlar tarafından 2017 yılı başından itibaren hayata geçirilmeye başlanmıştır.

3. BÖLÜM

GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI ALAN ARAŞTIRMASI

3.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, KAPSAMI

GAKP, Adana kent merkezinde E-5 karayolu olarak bilinen D-400 karayolunun güneyinde yer alan mahallelerde yaşanan sosyal, kültürel, ekonomik sorunlarla altyapı sıkıntılarını çözüme kavuşturma iddiasında bir kalkınma programıdır. Canlı, yeni olay ve durumlara göre proje üretilmesi ve uygulanmasına imkân tanıyacak şekilde dizayn edilen program, hazırlanan 2018-2023 Strateji ve Eylem Planı ile kurumsal altyapıya kavuşturulmuştur. Hazırlanan eylem planında sağlık, eğitim, güvenlik, sosyal uyum, istihdam, yaşam kalitesinin yükseltilmesi gibi 22 öncelik alanında 104 eylem belirlenmiş; programın amacı, GAB'deki yoğun göç alarak oluşmuş mahallelerin sosyal ve ekonomik gelişiminin sağlanması şeklinde özetlenmiştir. GAKP kapsamında proje yürütücüsü kurumlardan İl Sağlık Müdürlüğü 13, İl Milli Eğitim Müdürlüğü 8, İl Müftülüğü 7, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Müdürlüğü 6, İş Kurumu (İŞKUR) 5, Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü 4, İl Emniyet Müdürlüğü 4, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 3, Tarım ve Orman İl Müdürlüğü 3, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) 2 projeye programda yer almıştır.

GAKP'nin yönetim modeli üç düzey halinde kurgulanmıştır. Birinci düzeyde Adana Valiliği, ikinci düzeyde valiliğe bağlı karar alma, yürütme, değerlendirme mekanizmaları olarak kurgulanan yönlendirme, yürütme ve danışma kurulları, izleme ve değerlendirme ekibi, üçüncü düzeyde ise proje ekibi ve proje saha ekipleri yer almaktadır.

Bu bağlamda gerçekleştirilen tez çalışmasının konusu, yerel-bölgesel kalkınma ve yönetim tabanında GAKP'nin yönetim anlayışının tüm yönleriyle değerlendirilmesi şeklinde belirlenmiştir. Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinin amacı ise bir yerel kalkınma programı örneği olarak değerlendirilen GAKP'nin yönetim modelinin tüm yönleriyle ortaya konulmasıdır. Bu minvalde çalışmanın kapsamı, kalkınma ve yönetim kavramlarının GAKP örneğinde incelenmesi ile sınırlı tutulmuştur.

Çalışmanın ilk bölümünde kalkınma, yerel-bölgesel kalkınma ve yönetim kavramlarının literatür araştırmasına ve edinilen bulgulara yer verilmiş, tezin teorik altyapısı

oluşturulmuştur. Bu bölüm içerisinde kamuoyunun İzmir Modeli olarak bildiği *İzmir İçin Demokratik Bir Belediyecilik Modeli Önerisi* adlı projeye ve bu yerel kalkınma modelinin GAKP ile çeşitli yönleriyle karşılaştırmasına yer verilmiştir.

İkinci bölümde GAKP araştırmasının konusu, amacı kapsamı ve yönteminin neler olduğu üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde GAKP öncesinde Adana’da yaşanan kalkınmaya yönelik olarak yürütülen çalışmalara değinilmiş, Adana’yı GAKP’ye taşıyan süreç ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde programın özellikleri, ilkeleri, dinamikleri, strateji ve eylem planı, GAKP yönetim modelinin özellikleri, oluşturulan yönetim modelinin yansımaları, saha-proje uygulamaları ayrıntılandırılmıştır.

Son bölümde GAKP’nin İzmir Modeli ile karşılaştırılmasının ardından programın yönetim bağlamında değerlendirilmesine ve programa dair önerilere yer verilmiştir.

Ek bölümde ise çalışmaya katkı sağlayan GAKP Proje Tablosu, GAKP Strateji ve Eylem Planı (2018-2023) ve Saha Görüşme Tablosu bulunmaktadır.

3.2. YÖNTEM

Gerçekleştirilen bu tez çalışmasında nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmada öncelikle literatür taraması metodu uygulanmıştır. Tez konusuna ilişkin yazılı kaynaklarda var olan materyaller ile Adana’da oda ve meslek kuruluşları, üniversiteler ve kamu kurumlarının gerçekleştirdiği çalışmalar, süreli yayınlar taranmıştır. Elde edilen malzemenin tasnifi ve tahlili neticesinde GAKP’nin ve yönetim biçiminin literatürdeki yeri tespit edilmiştir. Çalışma ayrıca bir saha araştırmasını da içermektedir. Bu kapsamda valilik ve proje yürütücüsü kurum temsilcileriyle yarı yapılandırılmış, açık uçlu yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca kararların nasıl alındığı, projelerin nasıl üretildiği, program işleyişinin nasıl sağlandığına dair verilere ulaşabilmek adına GAKP’nin yönetim modeli içerisinde yer alan yürütme kurulu toplantısında katılımcı gözlem tekniği uygulanmıştır.

3.2.1. Belge İncelemeleri

Belge incelemeleri, tez çalışmasının ana unsurlarından biri olan literatür taraması kısmını oluşturmaktadır. Bu kapsamda çalışmayla ilgili olduğu düşünülen çok sayıda yayın, makale, kitap, tez çalışması vb. gibi belgeye ulaşılmıştır. Bununla birlikte Adana Valiliği Kütüphanesinde araştırma konusuyla ilgili yayınlar taranmış, ilgili yayınlardan azami ölçüde

faaydalanılmıştır. Bunlarla birlikte GAKP'nin sekretarya görevini yürüten İl Sosyal Etüt ve Proje Müdürlüğü ile proje yürütücüsü kurumlarla yapılan görüşmelerde kurumların gerçekleştirdiği yazışmalar, hazırladıkları bilgi notları, çalışma raporları, afiş ve görseller saha çalışmasının istikametinin belirlenmesinde, elde edilen veri ve bulguların değerlendirilmesinde önemli katkılar sağlamıştır.

3.2.2. Görüşmeler

Tez alışmasında GAKP'nin ana aktörü olan Adana Valiliği bünyesinde görevli kişilerle, proje yürütücüsü kurumların il bazında en üst düzeyde görev yapan temsilcileriyle ve proje yrtcleriyle yarı yapılandırılmış, açık uçlu yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda toplam yirmi iki kişiyle grşlmştir. Görüşülen kişilerin kimlik bilgileri, görüşme konusu ve zamanı saha araştırmasının ilkeleri ve karşılıklı güven ilişkisi gereği ifşa olmayacak şekilde ekler bölümünde sunulmuştur. Yapılan görüşmelerde genellikle not tutulmuş, gerektiğinde ses kaydı alınmıştır. Görüşmeler, katılımcıların Adana Valiliği'ndeki çalışma ofislerinde gerçekleştirilmiştir. Bu durum programın lokomotifi konumundaki Adana Valiliği'ndeki işleyişi de yakından görmeye yardımcı olmuştur. Görüşmeler ortalama bir saat srmştir. Görüşmelerin içeriğinde GAKP'yi ortaya çıkaran nedenler, programın uygulandığı GAB'nin özellikleri, programın kalkınma ve yönetişime bakan yönleri, program kurgusu, işlevi, etraflı bir biçimde ele alınmıştır.

3.2.3. Gözlem ve Görsel Malzeme Toplanması

Çalışma kapsamında GAB'de yer alan mahallelere inceleme ziyaretleri gerçekleştirilmiş ve ziyaretlerden edinilen veriler saha notlarına dnştrlmştir. Bununla birlikte programın karar alma mekanizması olarak görülen yürütme kurulu toplantısına izleyici olarak katılım sağlanarak gözlem yapma imkânı oluşturulmuştur. Toplantıda ele alınan konular, karar alma mekanizması olarak izlenen yöntemler, fikir alışverişi, proje yürütücüsü kurumların konumları ve işlevleri bütünüyle saha notlarındaki yerini almıştır. Diğer yandan program kapsamında yürütücü kurumların hazırladığı projelerin açılış törenleri ve alt etkinliklerine dair programlarına katılım sağlanarak proje bazında yürütülen çalışmaların gzlemelenmesi sağlanmıştır. Ayrıca Adana Valiliği tarafından programın tanıtımına yönelik olarak hazırlanan videolar, tanıtım kitapçıkları ve broşürlere erişim sağlanmak suretiyle saha çalışmasına katkıda bulunulmuştur.

3.2.4. Verilerin Değerlendirilmesi

Verilerin değerlendirilmesinde öncelikli olarak neden-sonuç ve öncelik-sonralık ilişkisi kurarak nitel araştırma yöntemlerinde kullanılan veri güvenliğinin sağlanmasına dikkat edilmiştir. Veri kaynaklarının çeşitliliği ulaşılan verinin sağlamasının yapılmasına yardımcı olmuştur. Bu anlamda ilk olarak belge incelemelerinden elde edilen verilerin farklı tür ve kapsamdaki belgelerden elde edildiği belirtilmelidir. Araştırma konusuyla ilgili tez ve makaleler, yazılan kitaplar, kurum ve kuruluşların hazırladığı bilgi notları, raporlar ve yazışmalar gibi farklı türde kaleme alınan pek çok belge, nedensellik ilişkisinin ortaya çıkarılmasında önemli rol oynamıştır. Gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler ile gözlem ve görsel materyal toplanmasına katkı sağlayan GAKP'ye ilişkin toplantı ve etkinliklerden elde edilen bulgular da verilerin değerlendirilmesi sürecine önemli katkılar sağlamıştır.

3.3. GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMININ KURGUSU

3.1. Güney Adana Kalkınma Programı

Büyükşehirliere imar düzenlemesi hakkı tanıyan 27.06.1984 ve 3030 sayılı yasayla Adana'da kentin kuzeyinde yeni bir şehir kurulmasının önü açılmış, kentin güneyinin ise sosyal, kültürel, ekonomik ve altyapıya dair pek çok sorunla baş başa kalmasına göz yumulmuştur. Bu durum geride kalan yıllar içerisinde kent merkezinin Güneyi ile Kuzeyi arasında iki farklı kentleşme hikâyesinin yazılmasına sebep olmuştur. GAKP da temelde bu olumsuzluğun ortadan kaldırılması amacıyla Adana Valiliği'nin öncülüğünde başlatılan ve on bir yürütücü kurumun eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal uyum, işsizliğin giderilmesi temel başlıklarında yürüttüğü projelerden oluşan bir yerel kalkınma programıdır.

3.1.1. Güney Adana Kalkınma Programının Özellikleri

GAKP,10. Kalkınma Planı ve Çukurova Bölge Planı'nda belirtilen ulusal ve bölgesel hedefler doğrultusunda, Adana kent merkezinde E-5 karayolu olarak tabir edilen D-400 karayolunun güneyinde yer alan mahallelerde yaşanan sosyal, kültürel, ekonomik ve altyapı sorunlarını, Adana'nın görece geri kalmış sosyal göstergelerini, bölge ve Türkiye ortalamalarına yükseltmeyi hedefleyen bir kalkınma programının hayata geçirilmesi yönünde yapılan çalışmalar sonucu ortaya çıkmıştır.

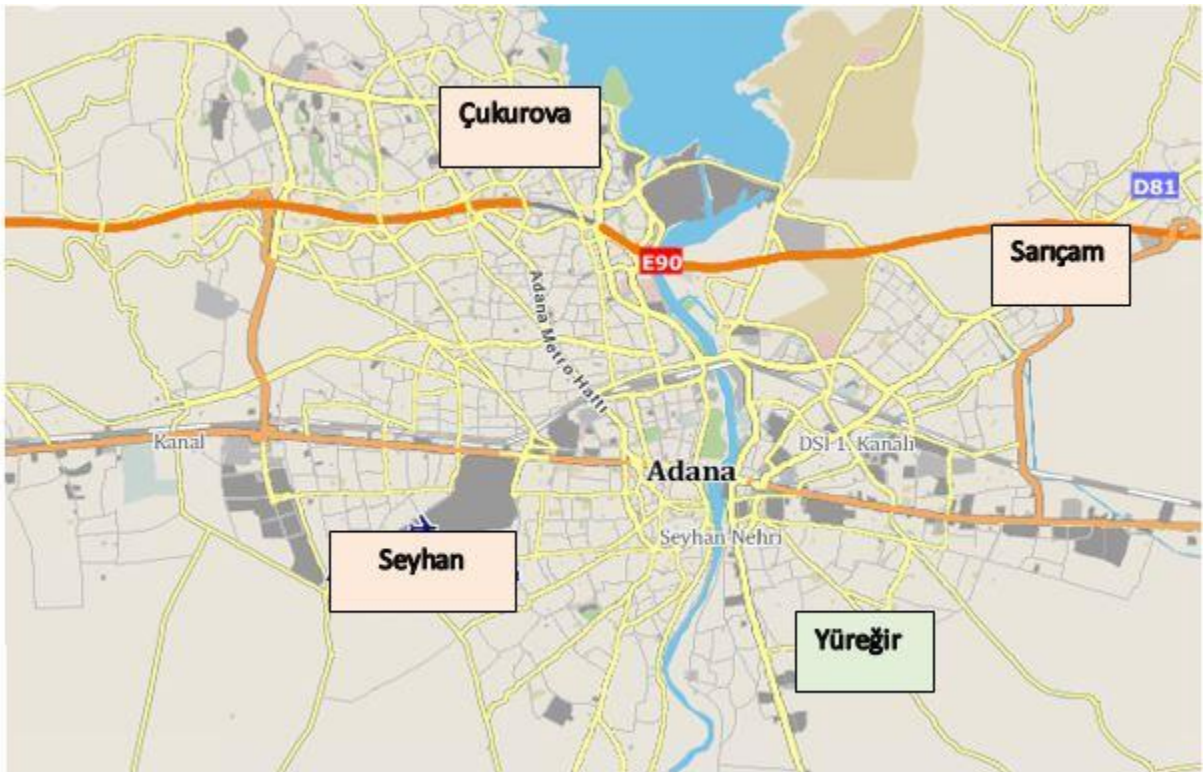
Dinamik ve canlı bir yapıda tasarlanan program, duruma ve oluşan yeni şartlara göre yeni projelerin eklenmesine imkân tanıyan esnek bir program kurgusuna sahiptir. Program bu yapıya imkân tanıyan 2018-2023 Strateji ve Eylem Planı ile kurumsal bir hüviyet kazanmıştır. Taşıdığı ölçek bakımından kent merkezindeki güney mahalleleri odağına yerleştiren program oluşturulurken 10. Kalkınma Planı ve Çukurova Bölge Planı göz önünde bulundurulmuştur. Bu bakımdan programın Strateji ve Eylem Planı ile üst ölçekli diğer planlar çelişmemektedir.

GAKP fikrini ortaya koyan Adana Valisi Mahmut Demirtaş gerçekleştirilen görüşmede programla ilgili olarak;

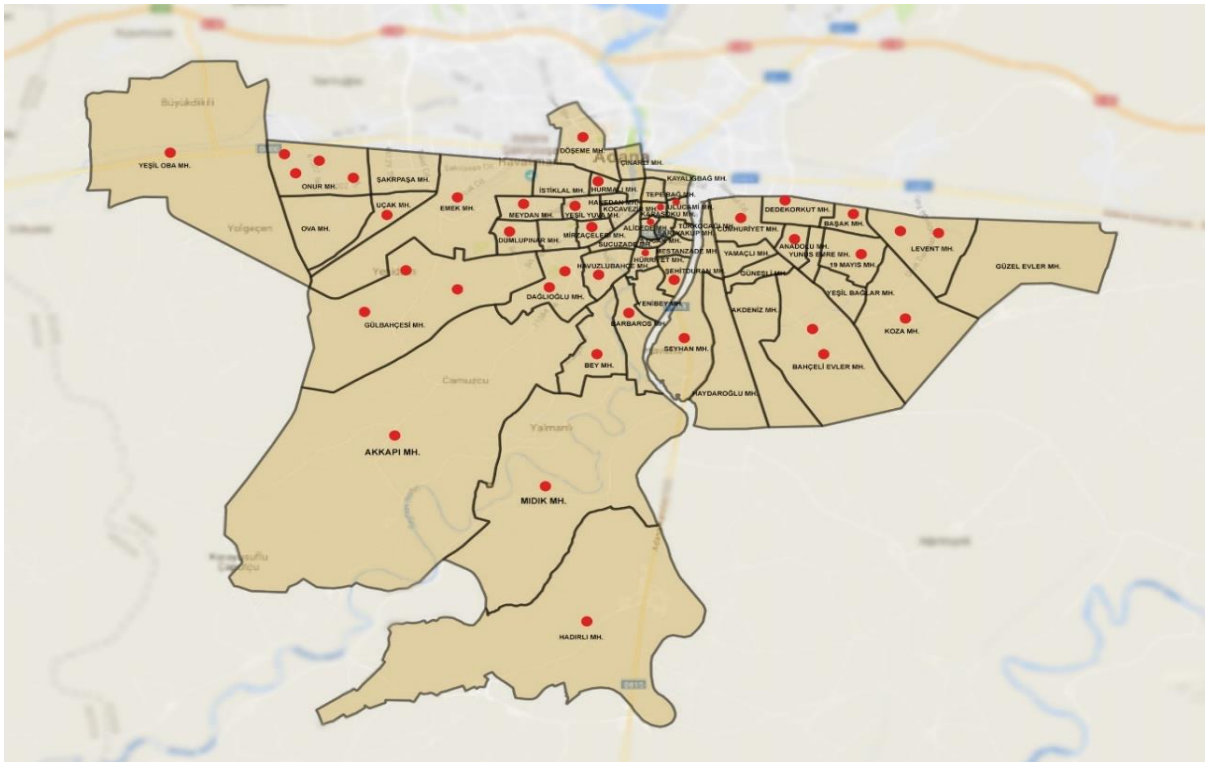
Valiliğimizin koordinesinde 12 yürütücü kurum ve paydaş kurumların işbirliğinde uygulanmakta olan GAKP'yi, uzun vadeli ve çok yönlü bir kalkınma hareketi olarak Mart 2017'de başlattık. Programla Güney Adana bölgesinde yaşayan vatandaşlarımızın hayatlarına dokunma iddiasındayız ve parçadan bütüne gitmek suretiyle ulusal kalkınma hedeflerinin yerine getirilmesine katkı sağlamayı amaçlıyoruz. Bilindiği üzere Güney Adana Bölgesi; kozmopolit nüfus yapısı, kültürel çeşitliliği, Adana'nın sosyal, kültürel ve ekonomik gelişiminde önemli ve hassas bir rol oynamaktadır. Bu bölgede eğitim kalitesinin yükseltilerek örgün ve yaygın eğitime katılımın arttırılmasının, sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılmasının, yoksulluk ve işsizliğin azaltılmasının, sosyal yaşam kalitesinin arttırılmasının, güvenlik ortamının iyileştirilmesinin ve toplumsal bütünleşmenin sağlanarak sosyal uyumun güçlendirilmesinin hem Adana'nın hem de ülkemizin sosyo-ekonomik kalkınmasında bir kelebek etkisi yaratacağına inanıyoruz. Adana'nın 2023 vizyonu olarak da tanımladığımız GAKP ile GAB'de değişimin ve gelişimin temellerini atacağız. Program kapsamında hazırlanan strateji ve eylem planı ile uzun vadeli ve katılımcı hedefler belirledik. Bu bağlamda GAKP'nin Adana'nın kalkınma stratejisinde bir yapıtaşı haline gelmesi amacıyla Valiliğimiz koordinesinde ilgili tüm kurum ve kuruluşlar, büyük bir gayretle çalışmalarını sürdürüyor (M.D. ile görüşme, 16.12.2019).

ifadelerine yer vermiştir.

Şekil 1: Adana Kent Merkezi.

Şekil 2: Güney Adana Bölgesi.

Program kapsamında, Güney Adana'daki temel sorunlar ve ihtiyaçlar tespit edilmiş, gelişim stratejileri belirlenmiş ve bölgedeki insanların hayatlarına dokunacak alt projelerin gerçekleştirilmesi hedeflenmiş; bu doğrultuda Güney Adana Eylem Planı oluşturulmuştur.

Hazırlanan eylem planında 22 öncelik alanında 104 eylem üzerinde durulmuş; bu çerçevede *Örgün ve Yaygın Eğitime Katılımın Artırılması ve Eğitimin Kalitesinin Yükseltilmesi, Sağlıklı Yaşam Bilincinin Yaygınlaştırılması ve Sağlık Hizmetlerine Erişimin Kolaylaştırılması, Kentsel Yoksulluğun ve İşsizliğin Azaltılması, Sosyal Yaşam Kalitesinin Artırılması, Güvenlik Ortamının İyileştirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin ve Sosyal Uyumun Güçlendirilmesi* stratejik hedefleri belirlenmiştir. Strateji ve Eylem Planında programın amacı, GAB'deki yoğun göç alarak oluşmuş mahallelerin sosyal ve ekonomik gelişiminin sağlanması şeklinde özetlenmiştir.

Öte yandan Adana'nın da içinde bulunduğu TR 62 Bölgesinin vizyonu, ÇKA'nın hazırladığı 2014-2023 Çukurova Bölge Planında “stratejik konumunu ve zengin kaynaklarını değere dönüştüren, Doğu Akdeniz'in lider bölgesi olmak” şeklinde ifade edildiğinin altını çizmekte fayda vardır. Aynı planda belirtilen bu vizyonun gerçekleştirilmesi hususunda da uluslararası çekim merkezi ve üretim üssü olunması, bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması, sosyal uyum sorunların çözülmesi, nitelikli insan gücü ve kaliteli istihdama sahip olunması, yeşil büyümenin sağlanması ve çevre dostu üretimin gerçekleştirilmesi, kentsel yaşam kalitesi yüksek cazip metropollere sahip olunması gibi stratejik amaçlar ortaya konulmuştur.

Bu amaç ve hedefler doğrultusunda kurgulanan GAKP, Adana'nın 1950'lerden bugüne taşıdığı kentleşme ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sorunların doğal sonucu ortaya çıkan bir program görünümü taşımakla birlikte bugün gelinen noktada bu sorunların çözümü için uygulamaya konulan mikro ölçekli bir kalkınma programı hüviyetindedir. 2017 yılı başından itibaren hayata geçirilen GAKP, il merkezindeki kent kültürü, yaşantısı, ekonomisi, sosyal ve ekonomik hayatın olumsuz yansımalarının temel sebeplerinden biri olarak GAB'deki geri kalmışlığa işaret etmekte ve bu durumun ön kabulünden yola çıkmaktadır.

Strateji ve Eylem Planında programın amacı, “Güney Adana Bölgesi'ndeki yoğun göç alarak oluşmuş mahallelerin sosyal ve ekonomik gelişiminin sağlanması” şeklinde özetlenmiştir. Bugün itibarıyla 56 projenin hayata geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Güney Adana Kalkınma Program'ında kurumların gerçekleştirdiği projelerin dağılımı şu şekildedir:

İl Sağlık Müdürlüğü 13, İl Milli Eğitim Müdürlüğü 8, İl Müftülüğü 7, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Müdürlüğü 6, İŞKUR İl Müdürlüğü 5, Gençlik Hizmetleri ve Spor İl

Müdürlüğü 4, İl Emniyet Müdürlüğü 4, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 3, Tarım ve Orman İl Müdürlüğü 3, KOSGEB İl Müdürlüğü 3.

3.1.2. Güney Adana Kalkınma Programı'nın İlkeleri

GAKP; kurumlar arası işbirliği, doğru işbirliği, çözüm odaklılık, cesaret ve fırsat eşitliği ilkelerine dayanır. Bu kapsamda yürütülecek faaliyetlerde kurumlar arasında doğru bir iletişim anlayışının geliştirilmesi, dezavantajlı kesimlere fırsat eşitliği sunulması, çözüm odaklı yaklaşım sergilenmesi, projelerin güçlü bir işbirliği ve cesaretle uygulanması öngörülmektedir.

3.1.3. Güney Adana Kalkınma Programı'nın Dinamikleri

Esnek proje kurgusu: Program bağlamında geliştirilen projelerin, AB Programları, Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı, SODES gibi çeşitli fon kaynakları doğrultusunda yeniden düzenlenmesini, istenilen uygun formata göre şekillendirilmesini ve ilgili programlara sunulmasını,

Kurumlar arası güçlü işbirliği: 12 proje yürütücüsü kurumun birbiriyle sıkı işbirliğini ve iletişimini ve proje ekiplerinin birbirini tamamlayıcı mahiyette çalışmalarını,

Eşzamanlılık ve coğrafi odaklılık: Program kapsamında hayata geçirilen projelerin tamamının eş zamanlı olarak GAB'de uygulanmasını,

Gerçek sorunlara doğru çözümler: Mevcut durum analizi, istatistiki veriler ve saha çalışmaları sonucu oluşturulan projelerle karşılaşılan sorunların giderilmesini,

Yüksek çarpan etkisi: Programın uygulanmasının ardından GAB'de yaşanan olumsuzlukların giderilmesiyle oluşan olumlu etkinin Kuzey Adana başta olmak üzere Adana'nın bütününde hissedilmesini içermektedir.

3.1.4. Güney Adana Kalkınma Programı Strateji ve Eylem Planı

GAKP Strateji Belgesi ve Eylem Planı, 2017 Mart ayı itibariyle başlatılan GAKP'nın kurumsallaşmasını hedefleyen programın yol haritası hükmündeki en önemli belgesidir. Strateji Belgesi ve Eylem Planı, yürütücü kurumlar tarafından Temmuz 2017'den itibaren sahada uygulanan projeler belli bir aşamaya geldikten sonra, proje geliştirilebilecek diğer alanların belirlenmesi ve yapılan müdahalelerin planlı bir şekilde yürütülmesi ihtiyacı üzerine ortaya çıkmış, bu doğrultuda GAKP Strateji Belgesi ve Eylem Planı hazırlanmıştır. İlk olarak, Türkiye'deki yerel ve bölgesel düzeydeki kalkınma planları ve programları incelenmiş; ilk

adımında; demografik, sosyal ve ekonomik göstergeler dikkate alınarak “eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, yoksulluk/işsizlik, gençlik ve spor, güvenlik, sosyal uyum” olmak üzere yedi başlıkta GAB’nin mevcut durum tespiti yapılmış, sorun alanları ortaya konulmuştur. İkinci adımda ise GAB’ye ait mevcut duruma ilişkin bulguların bölgeye hizmet götürmekten sorumlu kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve STK’ler gibi paydaşlarla paylaşılması planlanmıştır. Yöntem olarak eğitim, sağlık, istihdam ve yoksulluk, güvenlik ve sosyal uyum ve yaşam kalitesi olmak üzere beş temada çalıştaylar tasarlanmıştır. 23-26 Ocak 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilen çalıştaylarda mevcut durum tespitleri, sorun alanları, bölgenin ihtiyaçları ve çözüm önerileri detaylı biçimde ortaya konulmuştur.

Çalıştayda elde edilen bulgularla şekillendirilen taslak eylem planı ilgili tüm kurum ve kuruluşlarla paylaşılmış ve geri bildirimler alınmıştır. Çalışmalara ilişkin 12 kamu kurumu temsilcisinden oluşan GAKP Proje Ekibi tarafından yapılan nihai değerlendirme sonucunda GAKP Strateji Belgesi ve Eylem Planı tamamlanmış ve Adana Valiliği tarafından yürürlüğe konulmuştur. Strateji belgesi ve eylem planının basımı gerçekleştirilmiş ve ilgili paydaşlara gönderilmiştir. Ayrıca elektronik platformlarda çalışmaya ilişkin bilgilendirmeler yapılmış ve www.guneyadana.com resmi internet sitesi üzerinden kamuoyunun erişimine sunulmuştur.

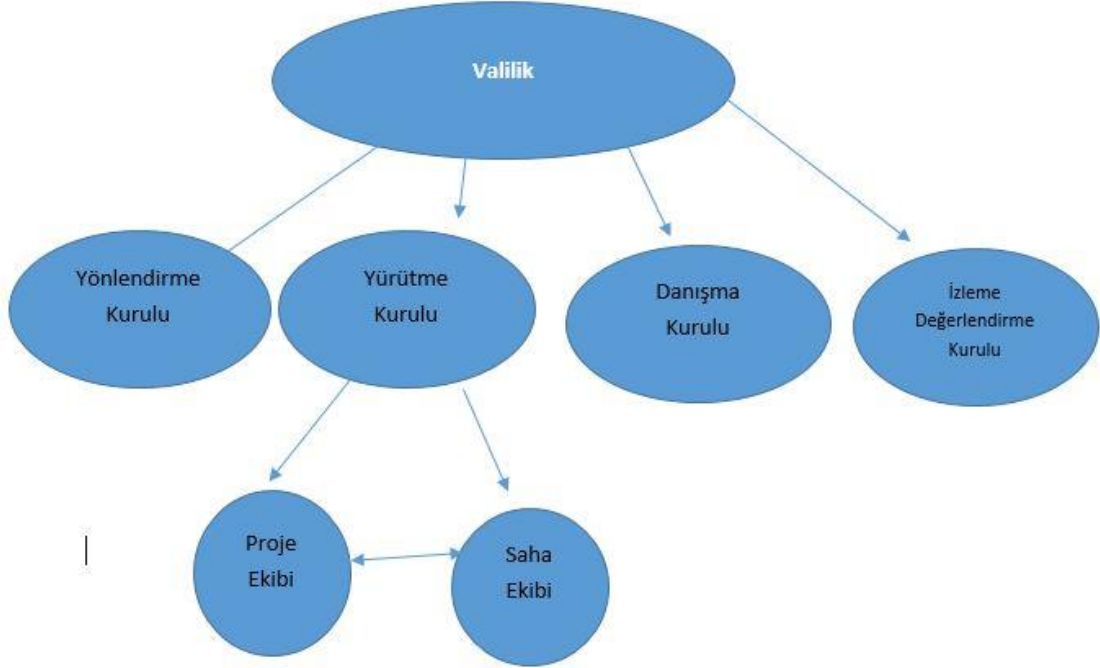
GAKP’nin temel amacı GAB’de göçle oluşan mahallelerin sosyoekonomik gelişimini sağlamaktır. Bu bağlamda oluşturulan Strateji ve Eylem Planının hedefleri; “Örgün ve Yaygın Eğitime Katılımın Artırılması ve Eğitim Kalitesinin Yükseltilmesi, Sağlıklı Yaşam Bilincinin Yaygınlaştırılması ve Sağlık Hizmetlerine Erişimin Kolaylaştırılması, Kentsel Yoksulluğun ve İşsizliğin Azaltılması, Sosyal Yaşam Kalitesinin Artırılması, Güvenlik Ortamının İyileştirilmesi, Toplumsal Bütünleşmenin ve Sosyal Uyumun Güçlendirilmesi” şeklinde ifade edilmiş; eylem planında 22 öncelik alanında 104 alt eylem belirlenmiştir.

GAKP Strateji ve Eylem Planı ekte sunulmuştur.

3.2. GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI’NIN YÖNETİŞİM MODELİ

Adana Valiliği tarafından geliştirilen GAKP’nin yönetim yapısı üç düzeyde kurgulanmış olup Adana Valiliği, yönlendirme, yürütme ve danışma kurulları, izleme ve değerlendirme ekibi, proje ekibi ve proje saha ekibinden oluşmaktadır. Bu kurullar ve ekipler Valiliğe bağlı olarak şemalandırılmıştır.

Şekil 3. GAKP Yönetim Şeması (Kaynak GAKP Strateji ve Eylem Planı).

Adana Valiliği, GAKP'nin koordinasyonundan sorumludur. Program Yürütme Kurulunun başı validir. Programa dair iş ve işlemler, vali adına sorumlu vali yardımcısı tarafından yürütülür. Programın sekretarya işlemleri Adana Valiliği İl Proje ve Sosyal Etüt Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilir.

Yönlendirme Kurulu, programın yürütülmesine yönelik temel politika ve ilkelerin belirlenmesi gibi konularda karar almak üzere Adana Valisi başkanlığında toplanır ve program kapsamında rol üstlenen ilgili kurumların yöneticilerinden oluşur. Yönlendirme Kurulu, belediye başkanları, rektörler, kaymakamlar, oda-borsa başkanları, kamu kurum ve kuruluşlarının müdürleri ve STK temsilcileri olmak üzere toplam 32 kişiden müteşekkildir. Yönlendirme kurulu üyeleri; Adana Valisi, Programdan Sorumlu Vali Yardımcısı, Adana Büyükşehir Belediye Başkanı, Çukurova Üniversitesi Rektörü, Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Rektörü, Seyhan Kaymakamı, Yüreğir Kaymakamı, İl Emniyet Müdürü, Seyhan İlçe Belediye Başkanı, Yüreğir İlçe Belediye Başkanı, ÇKA Genel Sekreteri, İl Milli Eğitim Müdürü, İl Sağlık Müdürü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İl Tarım ve Orman Müdürü, Gençlik ve Spor İl Müdürü, Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürü, İl Müftüsü, İl Kültür ve Turizm Müdürü, Adana KOSGEB Müdürü, Çevre ve Şehircilik İl Müdürü, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürü, İl Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müdürü, Türk Kızılayı

Adana Şube Başkanı, Adana Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesi (AOSB) Başkanı, Adana Sanayi Odası (ASO) Başkanı, Adana Ticaret Odası (ATO) Başkanı, Adana Esnaf ve Sanatkarlar Odası Başkanı, Yeşilay Derneği Adana Şube Başkanı olarak belirlenmiştir.

Yürütme Kurulu faaliyetlerin kurgulanmasını, yürütülmesini ve izlenmesini sağlamak üzere ilgili kurumların temsilcilerinden oluşur. Yürütme Kurulu ilgili Vali Yardımcısı başkanlığında İl Sağlık Müdürü, İl Milli Eğitim Müdürü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürü, Gençlik ve Spor İl Müdürü, İl Kültür ve Turizm Müdürü, İl Tarım ve Orman Müdürü, İl Müftüsü, ÇKA Genel Sekreteri, İŞKUR İl Müdürü ve KOSGEB İl Müdürü'nden oluşmaktadır.

Danışma Kurulu, programın sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için tavsiye niteliğinde görüş bildiren akademisyen ve uzmanlardan oluşan bir kuruldur.

Eylem planının izlenmesi kapsamında dezavantajlı mahallelerde Sosyoekonomik Gelişmişlik Farklarının Azaltılması Sonuç Odaklı Programı çerçevesinde izleme değerlendirme ekibi tarafından dört aylık dönemler halinde eylem planında yer alan sorumlu kuruluşlar ve işbirliği kuruluşlarından resmi yazı ile gerçekleştirilen faaliyetler hakkında bilgiler talep edilmektedir. Kalkınma Ajansı tarafından oluşturulan ilerleme raporu Adana Valiliği'ne sunulmakta, ilerleme raporu Yürütme ve Yönlendirme Kurulu toplantılarında ele alınarak değerlendirilmektedir.

12 kurumdan görevlendirilen birer kişiden oluşan Proje Ekibi, Güney Adana'daki sorunları ve ihtiyaçları tespit ederek bunlara yönelik projeler üretmekle ve projelerin uygulanmasını koordine etmekle görevlidir. Proje Ekibinde görev alan kurumlar İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, ÇKA, İl Müftülüğü, İŞKUR, KOSGEB, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve İl Tarım ve Orman Müdürlüğüdür.

Proje Saha Ekibi ise oluşturulan projelerin faaliyetlerini sahada uygulamaktan sorumludur ve Yürütme Kurulunun görevlendirdiği kişilerden oluşmaktadır.

Görüldüğü üzere Adana Valiliği tarafından koordine edilen programda yürütme, yönlendirme, danışma kurulları ile izleme ve değerlendirme ekibi oluşturulmuştur. Valiliğin programın hayata geçirilmesinde etkinliği son derece yüksektir. Program kapsamına yeni bir projenin eklenmesi yürütme kurulu kararıyla alınmaktadır. Yürütme kurulu toplantılarında kurul üyeleri, mevcut projelerle ilgili değerlendirmelerini yapmakta ve kurul gündemine yeni proje teklifinde bulunabilmektedir. Bu teklif ya da teklifler, kurul üyeleri tarafından değerlendirilerek ilgili kurum ya da kurumların paydaşlığında projelerin üretilmesi

kararlaştırılmakta; eylemlerin projelendirilmesi ve yürütülmesi kurumların oluşturduğu proje ekibi ve proje saha ekipleri tarafından gerçekleştirilmektedir.

Program kapsamında üretilen projeler, kamu, yerel yönetimler ve STK üçgeninde cereyan eden paydaşlık hukukuna dayalı bir organizasyon çerçevesinde uygulamaya konulmaktadır. Yüreğir ve Seyhan Belediyeleri ile Kızılay, Yeşilay, ADASO, ATO gibi STK ve Odalar proje paydaşı olarak projelerin uygulanmasında katkılar sağlamaktadırlar. Bu açıdan değerlendirdiğimizde de ülke ve Adana leğinde kalkınma programı hüviyetinde ilk olma özelliği de taşımaktadır.

Öte yandan ülkemizin kalkınma çabasının bir yansıması olarak ortaya çıkan kalkınma ajanslarından biri olan KA'nın da GAKP için önemli görevler üstlendiği söylenebilir. KA program bünyesinde oluşturulan projelerin bölge planlarına uyumunun sağlanması başta olmak üzere, 2018-2023 Strateji ve Eylem Planının oluşturulmasında gösterdiği etkiyle programın önemli aktörlerinden biridir. Ayrıca SODES vb. hibe kaynaklarıyla projelerin finansmanına sağladığı katkıyla da bu etkisini hissettirmektedir.

3.3. GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI YöNETİşİM MODELİNİN YANSIMALARI

Bu başlık altında GAKP'nin oluşum ve ortaya çıkış süreci ile programı oluşturan projelerin uygulama aşamasında ilgili kurumların ilişkilerine mercek tutulmuştur. Programın organizasyon yapısı oluşturulurken nelere dikkat edildiği, nelerin göz önünde bulundurulduğu, uygulama aşamasında proje ortaklığı noktasında hangi kurumların ne çıktığı, hangilerinin projelere katkı sunmada geride kaldıkları proje yürütücüsü kurumlar ve proje ıktıları üzerinden değerlendirilmiştir.

3.3.1. Güney Adana Kalkınma Programı'nın Ortaya ıkışı ve Oluşumunda Yönetişim Unsurları

Adana Valiliği'nin koordinasyonunda ilk kez 17 Mart 2017 tarihinde İletişim Projesi adıyla başlatılan, ardından Güney Adana Kalkınma Projesi ve nihayetinde GAKP adını alan kalkınma hareketi, kent merkezinde gten yoğun olarak etkilenen mahalleler başta olmak üzere nüfusun yoğun olarak yaşadığı yerleşim yerlerinde uygulanmak üzere tasarlanmıştır. Program İletişim Projesi olarak tasarlandığı dönemde projenin yürütülmesini sağlamak maksadıyla ilk olarak İl Milli Eğitim ve İl Sağlık Müdürlüklerinden personel görevlendirmesi yapılmış; projenin Güney Adana Kalkınma Projesi'ne dönüşümünün ardından bu kurumlara İl

Emniyet, İl Tarım ve Orman, Müftülük, İŞKUR, KOSGEB ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Müdürlükleri ve bu kurumların personelleri de eklenmiş, böylelikle proje ekibinin oluşumu sağlanmıştır.

Programda lokomotif görevini üstlenen Adana Valiliği, 27.04.2017 tarihinde Büyükşehir, Seyhan, Yüreğir Belediyeleri ile Sanayi, Ticaret ve Esnaf Odalarına, Vakıf ve Derneklere gönderdiği yazıyla başlatılan bu kalkınma hareketine proje katkısı sunmalarını, işbirliği ve desteklerini somut bir biçimde belirtmelerini istemiştir. Bununla birlikte 31.05.2017 tarihli bir başka resmi yazıyla da projenin uygulanacağı bölgede fiziki altyapının iyileştirilmesi için ne gibi çalışmaların yapılabileceğine ilişkin tüm kurumlardan ve yerel yönetimlerden bilgi istemiş, ilgili kurumlar da bu yazıya istinaden hazırladıkları çalışmaları valiliğe iletmışlerdir.

Bu çalışmalarla birlikte öncesinde oluşturulan proje ekibi, yürüttüğü çalışmaların neticesinde hazırladığı 43 projeyi Valiliğe sunmuş, program ete kemiğe bürünmüştür. Hazırlanan 43 projenin bilgilendirme ve tanıtım toplantısı, daha sonra oluşturulacak yönlendirme kurulunun katılımıyla 31.06.2017’de ÇKA’da gerçekleştirilmiştir. Tanıtım ve bilgilendirme toplantısını müteakip ilk proje açılışı, 10.07.2017’de Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü’nün “Yaşama Kulaç At” projesiyle yapılmış; bu açılışla GAKP resmen başlatılmıştır. İlk proje açılışını diğer projeler takip etmiş, projelerin alt etkinlikleri de bu süreçte hayata geçirilmiştir.

Bu esnada 28.07.2017 tarihinde Yönlendirme Kurulu’nun görevlendirmesi, 14.11.2017’de proje yürütücüsü kurumların üst amirlerinden müteşekkil Yürütme Kurulu’nun görevlendirmesi, 02.10.2017 tarihinde de proje Saha Ekipleri’nin görevlendirmesi Adana Valiliği tarafından yapılmış, böylece programın organizasyon yapısı tamamlanmıştır.

Görüldüğü üzere “İletişim Projesi”nden, “Güney Adana Kalkınma Projesi” ve “Güney Adana Kalkınma Programı”na evrilen sürecin ana aktörü Adana Valiliği’dir. Merkezi yönetimin il düzeyindeki temsilcisi olan Valilik, program kurgusunda il düzeyinde yer almakta ve karar mekanizması olarak karşımızda durmaktadır. Program kurgusunda yer alan ikinci ve üçüncü düzeydeki kurul ve ekiplerin oluşumu Valilik onayıyla gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte projelerin oluşumu, uygulanması ve sonlandırılması, proje yürütücüsü kurumların belirlenmesi gibi programa dair kritik kararları alan merci de Adana Valiliği’dir. Diğer yandan program kurgusunda proje yürütücü kurumlar da doğrudan Valiliğe bağlı olan ve merkezi yönetimin taşra teşkilatı hükmündeki kurumlardır.

“Adana Valiliği, Kurullar ile Proje ve Saha Ekipleri” şeklinde üç düzeyde kurgulanan programın yönetişimle yolunun kesiştiği ana durak ‘Yönlendirme Kurulu’dur. Vali’nin

başkanlığında, belediye başkanları, kaymakamlar, rektörler, oda-borsa ve birlik başkanları, kamu kurum ve kuruluşlarının müdürleri ve STK temsilcilerinden müteşekkil 32 kişilik kurul, programın yürütülmesine yönelik temel prensip ve politikaların belirlendiği mekanizma olarak tasarlanmıştır. Programın devamlılığı ve yönetim kültürü açısından fevkalade önemli görülen kurul, bir kez toplanabilmiştir.

Programı oluşturan projelerin belirlenmesi, uygulanması ve sonlandırılmasına dair kararların alındığı mekanizma, proje yürütücüsü kurumların üst amirlerinin oluşturduğu ‘Yürütme Kurulu’dur. Kurulda, yönlendirme kurulunda yer alan yerel yönetimlerin, oda ve birliklerin, STK’lerin temsilcisinin olmayışı program paydaşlığı açısından çeşitli sıkıntıların yaşanmasının ve paydaşlık hukukunun zedelenmesinin de sebebi olarak değerlendirilebilir. Zira pek çok projede yürütücü kurumlar tarafından paydaş olarak gösterilen bu kurumlar, yürütme kurulunda kendilerine yer bulamamaktadırlar.

Organizasyon yapısı içerisinde oluşturulan Danışma Kurulu’nun, yönlendirme ve yürütme kurulundan bağımsız olarak akademisyen ve uzmanlardan müteşekkil bir kurul olması planlanmış, ancak hayata geçirilememiştir. Dışarıdan bir göz olarak program kurgusunda yer alması düşünülen Danışma Kurulu’nun programa artı değer katması muhtemel bir mekanizma ve yönetim açısından da önemli bir husus olduğu söylenebilir.

Saha araştırması kapsamında görüştüğümüz M.Y. program kurgusu ve yönetim modeli ile ilgili olarak:

GAKP; valilik, kurullar, izleme-değerlendirme ile proje ekipleri basamaklarından oluşturuldu. Belirtilen bu kurullar yönlendirme, yürütme ve danışma kurullarıydı. Yönlendirme kurulu, programa yön veren ve üst aklı oluşturan kurul olarak tasarlandı. Yürütme kurulu projelerin oluşturulduğu ve takip edildiği, yürütücü kurumların il düzeyindeki en üst temsilcisinin yer aldığı bir kurul olarak düşünüldü. Danışma kurulu ise bu iki organın dışında, akademisyen ve uzmanlardan oluşan, programı dışarıdan bir gözle izleyip süreçlerle ilgili görüşlerine başvurulması düşünülen bir kurul olarak değerlendirildi. Yürütme kurulunda valiliğin uhdesinde çalışmalarını sürdüren on iki kurum dışında diğer kurumların yer bulamayışı ise yerel yönetimlerin ve STK’lerin siyasi kimliklerinden kendilerini soyutlayamayacağı kaygısından kaynaklanmaktaydı. Diğer bir deyişle hizmetin siyasetten uzaklaştırılıp, vatandaşla buluşturması anlayışının öncelikli olarak değerlendirilmesi, bu kurgunun teşekkülünde önemli rol oynadı (M.Y. ile görüşme, 09.01.2020).

ifadelerine yer vermiştir.

İzleme ve Değerlendirme Ekibi, ÇKA uhdesinde çalışmalarını yürütmekte, yürütücü kurumların projelerine ilişkin altı aylık periyotlarla oluşturduğu raporların değerlendirmesini yapmakta ve Valiliğe sunmaktadır. Ekip, projelerin uygulama süreçleri ve çıktılarına dair somut verilerin elde edilmesi noktasında da önemli bir görevi yerine getirmektedir.

Proje ekibi ve saha ekibi ise projelerin oluşumu, uygulanması ve takibinde en büyük özverinin gösterildiği, çalışmanın sahaya yansımaları sağlayan program mekanizmasıdır. 12 yürütücü kurumun personelinden oluşan proje ekibini, bu kurumların projelerini sahada uygulamakla görevlendirdiği saha ekipleri desteklemekte, bu ekipler program bünyesinde oluşturulan projelerin alt etkinliklerinin uygulanmasını sağlamaktadırlar.

İletişim Projesiyle başlayıp GAKP olarak sürdürülen ve bugün Strateji ve Eylem Planıyla 2023'e uzanan kurumsal program kurgusunun oluşumu, organizasyon yapısı (Yönlendirme, Yürütme, Danışma ve İzleme-Değerlendirme Kurullarıyla) yönetim unsurlarını bünyesinde barındırmakla birlikte, uygulama safhasında ve özellikle yürütme kurullarında merkezi yönetimin taşra teşkilatı kurumlarının dışında yerel yönetim, oda ve birlikler, sendikalar ve STK'lerin yer almayışıyla bu çizgiden uzaklaştığı görülmektedir.

3.3.2. Güney Adana Kalkınma Programı Kapsamında Kurumların Saha-Proje Uygulamaları

Bu bölümde GAKP kapsamında yürütücü kurumların hazırladığı ve uyguladığı 56 projenin saha-proje uygulamalarındaki yönetim unsurları değerlendirilmiştir. Projeler tek tek ele alınmış, projelerde en fazla öne çıkan ya da paydaş olarak görünmesine rağmen herhangi bir etkinlik göstermeyen / gösteremeyen proje ortaklarının altı çizilmiştir. Paydaş etkisi ve katkısının değerlendirmesi, yürütücü kurumlarla gerçekleştirilen saha görüşmeleri ve proje çıktıları üzerinden yapılmıştır.

3.3.2.1. İl Milli Eğitim Müdürlüğü

İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün projeleriyle ilgili olarak görüştüğümüz N.G. kurumun yürüttüğü ve paydaşı olduğu projelerle ilgili olarak şunları ifade etmiştir:

Kurumumuz GAKP'de sekiz proje ile yer almaktadır. Programın adının konduğu Mart 2017'den itibaren GAB'de tüm kurum ve personeliyle programa destek vermektedir. Kurumumuz paydaşı olduğu projelerde üzerine düşen görevleri yerine getirmektedir. Müdürlüğümüzün diğer kurumlar tarafından proje paydaşı

olarak seçilmesinin en önemli nedeni GAB’de ikamet eden okul öncesinden üniversiteye, kadın erkek, genç yaşlı tüm vatandaşlarımıza ulaşmanın en kısa yolunun okullar olduğunu bilmelerinden kaynaklanmaktadır. Programın proje paydaşlığı yükü o sebeple kurumlarımızın üzerindedir. Bununla birlikte SODES kaynaklı hibe desteği ile bölge okullarımızın fiziki imkânlarının ve altyapının geliştirilmesi ise programın kurumsal kapasitemize sağladığı katkı olarak görülebilir. Tüm paydaşların işbirliğini yansıttığı en önemli projemiz Adana Bilim Şenliği’dir. Projemle Varım projesi ise ÇKA desteği ile dikkat çekmektedir. ATO, ASO, ESOB AOSB proje paydaşı olarak desteklerini diğer paydaşlara oranla daha az gördüğümüz kurumlardır (N.G. ile görüşme, 20.04.2020).

İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nün hazırladığı projeler incelendiğinde aşağıdaki değerlendirmelere ulaşılabilir:

Türk Kızılay Adana Şube Başkanlığı, Türk Kızılay Orta Akdeniz Bölge Kan Merkezi Müdürlüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü paydaşlı *Bir Damla Kan İle Yaşama Şans Ver* projesinde Türk Kızılay Adana Şube Başkanlığı ile Türk Kızılay Orta Akdeniz Bölge Kan Merkezi Müdürlüğü’nün gereken desteği verdiği görülmektedir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü ise stabil destek vermiştir.

Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, İŞKUR, KOSGEB, Çukurova Fuarcılık A.Ş. (ÇÜFAŞ), Kızılay, AOSB, ATO, ASO’nun paydaş olduğu *Adana Bilim Şenliği* projesinde ÇÜFAŞ, TÜYAP ve Büyükşehir Belediye Başkanlığı’nın ön plana çıktığı görülmektedir. Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, Kızılay, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ve İŞKUR’un projeye atölye çalışmaları bağlamında katkı sunduğu görülmektedir. AOSB, ATO ve ASO ise paydaş olarak görünmekle birlikte projeye destekte bulunmamıştır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, Çukurova Üniversitesi, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, AOSB, ATO, ASO’nun paydaş olarak yer aldığı *Şimdi Okul Zamanı, Şimdi Başarma Zamanı* adlı projede, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İŞKUR,

Büyükşehir Belediye Başkanlığı, İl Sağlık Müdürlüğü ve İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü paydaşlık hukuku gereği üzerlerine düşen vazifeleri yerine getirmiştir. Yüreğir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, AOSB, ATO, ASO ise proje paydaşlarına destek vermemiştir.

ÇKA, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, ASO, ATO, AOSB paydaşlı *Projem İle Varım* projesine en büyük ve en önemli desteği ÇKA verirken belirtilen diğer paydaşlar gereken desteği sunmamıştır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, KOSGEB, İŞKUR, Çukurova Üniversitesi, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, AOSB, ATO, ASO paydaşlı *Geleceğin Okulunda, Okulun Hep Yanında* projesinde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İŞKUR, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, KOSGEB, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve İl Sağlık Müdürlüğü'nün projeye gereken desteği vermiş, diğer kurumlar ise paydaş olarak destekte bulunmamıştır.

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İl Halk Kütüphanesi, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, AOSB, ATO, ASO'nun proje paydaşları olarak yer aldığı *Kitabım Ve Okulum Benim Başarı Yolum* adlı projede adı paydaş olarak belirtilmemekle birlikte ÇÜFAŞ en önemli paydaş olarak ifade edilmektedir. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İl Halk Kütüphanesi ve Büyükşehir Belediye Başkanlığı diğer önemli paydaşlardır. Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, AOSB, ATO, ASO bu projede paydaş olarak üzerlerine düşeni yerine getirmemiştir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İŞKUR, KOSGEB, AOSB, ATO, ASO'nun proje paydaşları olarak belirtildiği *Yarınlar Eğitimle, Eğitim Okul Öncesi İle* adlı projede Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü dışında diğer kurumlar proje paydaşları olarak aktif faaliyette bulunmamıştır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İŞKUR, KOSGEB, AOSB, ATO, ASO, Esnaf ve Sanatkarlar Odalar Birliği'nin (ESOB) proje paydaşları olarak yer aldığı *Çorbada Tuzum Olsun* adlı projede İŞKUR ve KOSGEB dışındaki diğer paydaşların projeye gereken desteği vermedikleri proje yürütücüsü kurum tarafından belirtilmiştir.

İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün GAKP kapsamında hazırladığı projelere, Türk Kızılay Adana Şube Başkanlığı'nın, Türk Kızılay Orta Akdeniz Bölge Kan Merkezi Müdürlüğü'nün, Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nın, ÇÜFAŞ ve TÜYAP'ın, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün, İŞKUR'un, KOSGEB'in, İl Sağlık Müdürlüğü'nün, İl Kültür ve

Turizm Müdürlüğü'nün, ÇKA'nın, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'nün, İl Sağlık Müdürlüğü'nün, İl Emniyet Müdürlüğü'nün, İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi ile Çukurova Üniversitesi'nin projeler özelinde destek sundukları görülmektedir. Proje başlangıcında proje paydaşı olarak görülmeyen ÇÜFAŞ ve TÜYAP da İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün projelerine çeşitli alanlarda katkı sağlamıştır. AOSB, ATO, ASO, ESOB'un İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün hazırladığı sekiz projenin yedisinde proje ortağı olarak görünmesine rağmen projelere destekte bulunmayışı dikkat çekicidir. Proje yürütücüsü on iki kurum dışında özellikle piyasa aktörü olarak nitelendirilebilecek örgütler sınıfında yer alan AOSB, ATO, ASO, ESOB gibi kuruluşların paydaş olmalarına karşın hazırlanan projelere destek vermeyişleri, program kurgusunda yürütme kurulunda kendilerine yer bulamayışlarıyla ilişkilendirilebilir.

Diğer yandan İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün GAKP kapsamında hayata geçirdiği projeleri, proje etkileri ve çıktıları bağlamında değerlendirmek mümkündür. Zira paydaş katkısı sağlanan projelerin, paydaş katkısı sağlanmayan / sağlanamayan projelere nispetle farklı etkiler, katkılar ve sonuçlar doğurduğu çıkan sonuçlarda kendini göstermektedir.

Bu anlamda Kızılay'ın en önemli paydaş olduğu *Bir Damla Kan İle Yaşama Şans Ver* projesi kapsamında 40.000 kişiye ulaşılmış, 10.250 kişiye toplumda kan bağıışı bilincinin oluşması amacıyla geleceğin kan bağıışçıları kazanımı eğitimlerinin düzenlendiği, 5.000 ünite kan bağıışının kabul edildiği görülmektedir. Çoklu paydaş etkisinin ve katkısının sağlandığı *Adana Bilim Şenliği* de 100.000 kişilik ziyaretçi sayısı ve 164 farklı atölye çalışmasıyla İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün hayata geçirdiği önemli bir proje olarak karşımızda durmaktadır. TÜYAP ve Çukurova Fuarcılık A.Ş.'nin destek sağladığı *Kitabım ve Okulum Benim Başarı Yolum* projesi ise GAB'de yer alan okullarda eğitim gören öğrencilere 100.000 kitabın ulaştırılması, *12 Yazar Buluşması* etkinliğiyle öğrenci yazar buluşmasının sağlanması bağlamında, paydaş katkısının proje çıktısına yansıdığı örnek bir projedir. ÇKA'nın paydaş olarak öne çıktığı *Projem ile Varım* projesi dâhilinde ise öğretmenlere yönelik proje döngüsü ve proje hazırlama teknikleri eğitimleri verildiği, hibe programları hakkında bilgilendirme toplantılarının düzenlendiği görülmektedir.

Yarınlar Eğitimle, Eğitim Okul Öncesi ile ve Çorbada Tuzum Olsun projeleriyle çeşitli alanlarda eğitim faaliyetleri düzenlendiği, okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması amacıyla ziyaretler düzenlendiği belirtilmiştir. *Şimdi Okul Zamanı, Şimdi Başarma Zamanı* projesi kapsamında ise GAB'de yer alan okullara alt yapı anlamında ciddi katkılar sağlandığı gözlemlenmektedir. Projeye bölge okullarına on adet tiyatro-konferans salonu, dokuz

basketbol-voleybol sahası, sekiz zekâ oyunları sınıfı, dört çocuk merkezi ve dört müzik atölyesi kurulduğu; devamsızlık riski yüksek 6.376 öğrenciye ulaşıldığı görülmektedir. *Geleceğin Okulunda, Okulun Hep Yanında* projesi ile bölgenin eğitim altyapısına katkı sunan altı tiyatro-konferans salonu, üç basketbol-voleybol sahası ve bir gençlik merkezinin kurulumunun sağlandığı; 41.749 öğretmen, öğrenci ve veliye yönelik çeşitli seminerler düzenlendiği proje çıktısı olarak karşımızda durmaktadır. Bu projelerle sağlanan altyapı kazanımlarının paydaş katkısı ile değil, İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün hazırladığı SODES programı kapsamında elde edilen hibe ile gerçekleştirildiği ifade edilmektedir.

Sonuç itibariyle İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün hazırladığı *Bir Damla Kan ile Yaşama Şans Ver, Adana Bilim Şenliği, Kitabım ve Okulum Benim Başarı Yolum, Projem ile Varım* adlı projeler, paydaş katkısının ve etkisinin öne çıktığı projeler olarak görülmektedir. Bu projelere paydaşlar, tekli ya da çoklu olarak, proje finansmanı dışında çeşitli alanlarda (lojistik, fiziki mekân, proje-fikir) destek sağlamışlardır. Paydaşlar oluşturdukları sinerji ile (kan bağıışı, kitap dağıtımı, proje eğitimleri, bilim şenliği gibi) projelerin hedef kitleye ulaşmasında ciddi katkı sağlamışlardır. *Yarınlar Eğitimle, Eğitim Okul Öncesi, Çorbada Tuzum Olsun, Şimdi Okul Zamanı, Şimdi Başarma Zamanı, Geleceğin Okulunda, Okulun Hep Yanında* projeleri ise kurumun kendi bütçesi ve çeşitli hibe destekleri ile finanse ettiği, kendi insan kaynağı ile idame ettirdiği projeler olarak değerlendirmek mümkündür. Bu projelerde dikkat çeken en önemli unsur, SODES kapsamında sağlanan hibe desteği ile GAB'de eğitim altyapısına sunulan fiziki katkıdır.

3.3.2.2. İl Sağlık Müdürlüğü

İl Sağlık Müdürlüğü'nün yürüttüğü projelerle ilgili olarak görüştüğümüz A.Ö.;

GAKP, kompleks ve birbirini tamamlayan bir yapıda oluşturulmuş, dinamik bir kalkınma programı. Proje yürütücüsü kurumlar birbirlerine her anlamda destek vermekte. Bununla birlikte paydaş olarak belirtilen diğer kurumlar da özellikle yerel yönetimler, projelerimize destek vermekteler. Sağlık Turizmi ve Sağlıklı Yaşama Fuarı adlı projemiz, paydaş desteğini en fazla hissettiğimiz projemizdi. Yerel yönetimlerin program kurgusu içerisinde yürütme kurulunda yer almayışları siyasi kimlikleri nedeniyle. Program dâhilinde üretilen hizmetlerin, yürütülecek çalışmaların siyasi malzeme yapılmaması için proje yürütücüsü sıfatı, yerel yönetimlere ve STK'lere verilmemiştir (A.Ö. ile görüşme, 10.02.2020)

ifadeleriyle programın paydaşlık ilişkileri ve yürütme kurulunun teşekkülüne açıklık getirmiştir.

İl Sağlık Müdürlüğü'nün GAKP kapsamında hazırladığı projelerle ilgili aşağıdaki değerlendirmelere ulaşılabilir:

İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün paydaş olduğu *Gören Gözler, Çalışkan Öğrenciler* projesi, kurumlar arası bilgi paylaşımı ve öğrencilerin görme kusurlarının tespit edilmesi amacıyla hazırlanan bir proje olması nedeniyle sorunsuz yürütülen bir proje görünümündedir.

Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, İl Müftülüğü, KOSGEB, İŞKUR, Adana ESOB, ATO, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı'nın paydaşı olduğu *Sağlık Elçileri* projesinde Adana ESOB, İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve KOSGEB'in ön plana çıkan paydaşlar olduğu, yerel yönetimlerin projede geri planda kaldığı görülmüştür.

İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Müftülüğü, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Müdürlüğü, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT), İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Büyükşehir Kent Konseyi Engelli Meclisi ve Muhtarlıklardan oluşan çok paydaşlı *Nesilden Nesile Sağlık Öğütleri* adlı projede, Muhtarlıklar, İl Müftülüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Müdürlüğü'nün projede üzerine düşenleri yerine getirmiş, diğer kurumlar ise imtina etmiştir.

İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Büyükşehir Kent Konseyi Engelli Meclisi, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Muhtarlıklar, ASKİ, TRT'nin paydaş olarak belirtildiği *Korkmadan Gülümse* adlı projede İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü proje bağlamında aktif bir paydaşlık örneği sergilemiştir.

İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İl Müftülüğü, Adana ESOB, ATO, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, TRT'nin proje ortağı olarak görüldüğü *İçimizden Biri* projesinde İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile Yüreğir Belediye Başkanlığı ön planda yer almıştır.

İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Müftülüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Muhtarlıklar, KOSGEB, İŞKUR, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Büyükşehir Kent Konseyi Engelli Meclisi'nin proje paydaşı olarak yer aldığı *Nitelikli Evde Bakım Elemanı Yetiştirme Eğitimi*

projesinde İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İŞKUR, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İl Müftülüğü ve KOSGEB aktif rol oynamıştır.

İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Üniversiteler ve Tüm Özel Sağlık Kuruluşları ve Aile Hekimleri Derneği, Kızılay, Belediyeler, Zihinsel ve Fiziksel Engelliler Derneği, Kalp Sağlığı Vakfı, Yeşilay'ın proje ortağı olduğu *Sağlık Turizmi ve Sağlıklı Yaşama Fuarı* projesinde tüm kurumlar örnek bir proje ortaklığı sergilemiştir.

İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nın proje paydaşı olarak görüldüğü *Tertemiz Büyüyorum Sağlıklı Kalıyorum* projesinde İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün öne çıkmıştır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü İl Müftülüğü İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün paydaş olduğu *Ruhuma Sağlık, Bedenime Sağlık* projesinde İl Milli Eğitim Müdürlüğü paydaş olarak üzerine düşenleri yerine getirmiştir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, KOSGEB, İŞKUR, İl Müftülüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Adana ESOB, ATO, ASO, Büyükşehir Kent Konseyi Kadın Meclisi, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Muhtarlıklar'ın paydaş olduğu çok paydaşlı *Sesim* projesinde İl Müftülüğü ile İl Milli Eğitim Müdürlüğü ön planda yer almıştır.

İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün proje paydaş olduğu *Sağlıklı Yaşam Hareketi* projesine proje paydaşı tam destek vermiştir.

İl Müftülüğü, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı'nın paydaş olduğu *El Ele Verelim Kanseri Yenelim* projesine en büyük katkının İl Müftülüğü tarafından sağlandığı, proje yürütücüsü kurum tarafından belirtilmiştir.

İl Sağlık Müdürlüğü'nün hazırladığı projelerde İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Müftülüğü, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Müdürlüğü, TRT, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Büyükşehir Kent Konseyi Engelli Meclisi, İŞKUR, KOSGEB, Tüm Özel Sağlık Kuruluşları ve Aile Hekimleri Derneği, Zihinsel ve Fiziksel Engelliler Derneği, Kalp Sağlığı Vakfı, Muhtarlıklar gibi geniş yelpazede bir paydaşlık ağı kurgulanmıştır.

Sağlık Turizmi ve Sağlıklı Yaşama Fuarı adlı projede tüm proje ortaklarının örnek bir paydaşlık sergiledikleri görülmektedir. Bununla birlikte projelerin en aktif paydaşının İl Milli Eğitim Müdürlüğü olduğu görülmektedir. İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile birlikte İl Müftülüğü ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nün de projelerde aktif rol aldığı söylenebilir.

Yürütülen projeler içinde en dikkat çeken nokta, *Nesilden Nesile Sağlık Öğütleri* adlı projede Muhtarlıkların ve İl Nüfus Müdürlüğünün proje paydaşı olarak ön plana çıkmasıdır. İl Sağlık Müdürlüğünün hazırladığı *İçimizden Biri* adlı projeye Yüreğir Belediyesinin verdiği destekle programda görünür olması da önemlidir. *Nitelikli Evde Bakım Elemanı Yetiştirme Eğitimi* projesinde İŞKUR ve KOSGEB'in proje paydaşı olarak verdiği katkı da dikkate değerdir.

Hazırlanan projelerde proje paydaşı olarak görünen ATO, ASO, TRT, ASKİ, Büyükşehir Kent Konseyi Kadın Meclisi, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı (bir proje dışında), İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü gibi kurumların proje paydaşı olarak beklenen desteği sergilemedikleri görülmektedir.

İl Sağlık Müdürlüğünün hazırladığı projelerin etkileri, proje çıktıları bağlamında değerlendirildiğinde paydaş katkısı sağlanan projelerin, paydaş katkısı sağlanmayan / sağlanamayan projelere nispetle farklı etkiler ve sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Buna göre;

Çoklu paydaş etkisinin ve katkısının sağlandığı *Sağlık Turizmi ve Sağlıklı Yaşama Fuarı*, gerçekleştirildiği dönemde 100.000 kişinin ziyaret ettiği bir organizasyona dönüştüğü, bu anlamda diğer projelerden ayrıştığı söylenebilir. Yüreğir Belediyesinin proje ortağı olarak önemli rol oynadığı *İçimizden Biri* adlı projesinin de hem konukları hem de GAB'de eğitim gören 10.000 civarında öğrenciye ulaşması bakımından dikkat çeken bir proje olduğu görülmektedir. Yine Adana ESOB ve KOSGEB'in proje paydaşları olarak öne çıktıkları *Sağlık Elçileri* projesi kapsamında da 1988 işyerinin ziyaret edilmesi ve kişisel hijyen başta olmak üzere pek çok başlıkta eğitimler düzenlenmesi proje ortaklarının verdiği katkılarla hayata geçirilmiştir. *Nitelikli Evde Bakım Elemanı Yetiştirme Eğitimi* projesiyle de İŞKUR, KOSGEB ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü paydaşlığında bu alanda hizmet verecek nitelikli eleman yetiştirilmesi hedefine ulaşılmıştır.

Gören Gözler, Çalışkan Öğrenciler, Tertemiz Büyüyorum Sağlıklı Kalıyorum, Ruhuma Sağlık, Bedenime Sağlık, Sağlıklı Yaşam Hareketi projelerine ait çıktıların GAB'deki okullar üzerinden gerçekleştiği görülmektedir. Belirtilen projeler kapsamında bölgede eğitim gören öğrencilere temizlik, hijyen eğitimleri verilmiş; sağlık taramalarından geçirilmiştir.

Korkmadan Gülümse, SESİM, Nesilden Nesile Sağlık Öğütleri, El Ele Verelim Kanseri Yenelim adlı projelerin ise proje ortaklığının ötesinde kurumun asli olarak yerine getirdiği görevler üzerinden gerçekleştirildiği söylenebilir.

3.3.2.3. Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü

Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'nün yürüttüğü projeler ve paydaşlık ilişkileri üzerine N.K. ile gerçekleştirdiğimiz görüşmede;

Paydaş olarak en fazla destek gördüğümüz kurum, İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ydü. Yürüttüğümüz projeler içerisinde yerel yönetimlerin özellikle de Büyükşehir Belediyesinin desteğini gördüğümüz proje, Yaşama Kulaç At projemizdi. Büyükşehir belediyesi bu projeye özellikle ulaşım ve malzeme desteği sağladı. Engelin Engelim adlı projemizden İl Milli Eğitim Müdürlüğü dışında başlangıçta belirlediğimiz diğer paydaşların süreç içerisinde ayrılması dikkat çekiciydi (N. K. ile görüşme, 21.04.2020).

cümleleriyle kurumların paydaşlık hukuku ve paydaşlıktan ayrılma durumlarına dair tespitlerde bulunmuştur.

Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'nün GAKP kapsamında hazırladığı projeler incelendiğinde aşağıdaki değerlendirmelere ulaşılabılır:

Büyükşehir Belediyesi, Seyhan Belediyesi, Yüreğir Belediyesi, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün proje paydaşı bulunduğu *Genç Nesiller Öğreniyor* projesinde İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün en önemli paydaş olduğu, süreç içerisinde diğer paydaşların projeden ayrıldığı görülmektedir.

Büyükşehir Belediyesi, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Seyhan Belediyesi, Yüreğir Belediyesi, İl Sağlık Müdürlüğü'nün ortağı olduğu *Yaşama Kulaç At* projesinin en önemli paydaşının Büyükşehir Belediyesi olduğu, İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Seyhan Belediyesinin de katkı sundukları görülürken proje sürecinde Yüreğir Belediyesi ve İl Sağlık Müdürlüğü projeden ayrılmıştır.

Büyükşehir Belediyesi, Yüreğir Belediyesi, Seyhan Belediyesi, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, ATO, ASO'nun paydaşı olduğu *Geleceğin Sportmenleri* projesinde İl Milli Eğitim Müdürlüğü en önemli paydaş olarak yer alırken diğer paydaşlar proje süreci içerisinde projeden ayrılmıştır.

Büyükşehir Belediyesi, Seyhan Belediyesi, Yüreğir Belediyesi, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, Kent Konseyi Engelli Meclisi'nin proje ortağı olarak bulunduğu *Engelin, Engelim* projesinin en önemli paydaşının İl Milli Eğitim Müdürlüğü olduğu, diğer paydaşların ise süreçte projeden ayrıldıkları, proje yürütücüsü kurum tarafından belirtilmiştir.

Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'nün hazırladığı projelerin proje ortaklarının Büyükşehir Belediyesi, Yüreğir Belediyesi, Seyhan Belediyesi, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ATO, ASO olduğu görülmektedir. Projelerde öne çıkan ve devamlılığı olan proje paydaşı İl Milli Eğitim Müdürlüğü'dür. İl Milli Eğitim Müdürlüğü dışındaki diğer kurumların proje sürecinde proje ortaklığından ayrılma yoluna gittikleri görülmektedir. Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'nün hazırladığı projelere destek veren yerel yönetimlerin verdiği desteklerin mahiyetinin ulaşım, taşıma ve malzeme ile sınırlı olduğu da proje yürütücüsü kurum tarafından ifade edilmektedir. Dolayısıyla hazırlanan projelerin kurumun kendi imkânları ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün sağladığı insan kaynağı üzerinden yürütüldüğü sonucuna varmak yanlış olmaz.

3.3.2.4. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün projeleri ve paydaşlık ilişkilerinin değerlendirildiği görüşmede S.T.:

Kurumumuz GAKP'de dört proje ile yer almakta. Program, GAB'nin sosyo-kültürel yapısının kent ortalamasına yükseltilmesine hizmet etmektedir. Sosyo-kültürel uyum sorunlarının çözümü noktasında kurumumuz projeler üretmiş ve bunu çeşitli paydaşlar eliyle hayata geçirmeyi planlamıştır. Bu projeler içerisinde paydaşlık ilişkileri itibariyle en dikkat çeken, Müzikle Şenlenen Yüreker adlı projemizdir. Projede yerel yönetimlerimiz, İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Çukurova Devlet Senfoni Orkestrası paydaş olarak yer almıştır. Tüm kurumlar üzerine düşen görevi yerine getirmiştir (S.T. ile görüşme, 10.04.2020).

ifadelerine yer vermiş, paydaşlık ilişkilerinin ve programa bakış açılarının altını çizmiştir.

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün GAKP kapsamında hazırladığı projeler incelendiğinde aşağıdaki değerlendirmelere ulaşılabilir:

İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Büyükşehir Belediyesi, Yüreğir Belediyesi, Seyhan Belediyesi'nin proje paydaşı olduğu *Güney Adana Tarih ve Kültürle Buluşuyor* projesinde İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Büyükşehir Belediyesi ön plana çıkmıştır.

Çukurova Devlet Senfoni Orkestrası, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Büyükşehir Belediyesi, Yüreğir Belediyesi, Seyhan Belediyesi'nin proje ortağı olduğu *Müzikle Şenlenen*

Yürekler projesinde İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Seyhan Belediyesi, Çukurova Devlet Senfoni Orkestrası, Büyükşehir Belediyesi aktif rol oynamıştır.

ATO'nun Güney Adana Çocuk Korosu'nun konserlerde giyeceği kıyafetleri temini noktasında katkısının olduğu, okulların kapalı olduğu yaz döneminde Bölgede yaşayan kişiler için müze gezisi organize edilen dönemde organizasyonun muhtarlar aracılığıyla gerçekleştirildiği, proje yürütücüsü kurum tarafından ifade edilmiştir.

Güney Adana Tarih ve Kültürle Buluşuyor projesinde İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün ve bölgedeki muhtarlıkların gezi, müze ziyareti ve sinema etkinlikleri kapsamında koordinasyon desteği, Büyükşehir Belediyesinin ise bu etkinliklere katılan öğrenciler için ulaşım desteği sağladığı görülmektedir. Bu sayede 5.000 civarında öğrencinin çeşitli gezilere götürülmesi, müze ziyareti yapmaları ve sinemayla buluşması gerçekleşmiştir.

Müzikle Şenlenen Yürekler projesinde paydaş kurumlar, fiziki mekân ve ulaşım desteği noktasında destekte bulunmuşlardır. Proje kapsamında GAB'de eğitim gören 713 öğrenci ve 54 müzik öğretmeni için eğitim konserlerinin düzenlendiği, bu eğitim konserleri neticesinde yetenekli bulunan 52 öğrencinin çocuk ve gençlik korolarına yönlendirildiği görülmektedir.

3.3.2.5. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü

İl Müftülüğünün proje paydaşı olduğu *Mutlu Evlilik-Mutlu Gelecek* projesine kurum katkı sunmuştur.

İl Sağlık Müdürlüğü, Büyükşehir Belediyesi, Seyhan Belediyesi, Yüreğir Belediyesi'nin proje ortağı olduğu *Birlikte Biz Hep Beraberiz* projesinde yürütücü kurum paydaşlarından yeterli desteği bulmamıştır.

İl Emniyet Müdürlüğü ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün proje paydaşı olduğu *Gelecek Sen Ol* projesine paydaşlar bütünüyle katkı sağlamıştır.

İl Emniyet Müdürlüğü, İŞKUR, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Müftülüğü, Seyhan Belediyesi, Yüreğir Belediyesi'nin *Kadın'ım ve Ben De Varım* projesinde İl Milli Eğitim Müdürlüğü ön plana çıkmıştır.

İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün paydaşı bulunduğu *Mutlu Ailem ve Sosyal Refah* projesine kurum paydaş katkısı sunmuştur.

İl Sağlık Müdürlüğü'nün proje ortağı olduğu *Yaşlıyım Huzurluyum* projesine paydaş kurumun destek verdiği, proje yürütücüsü kurum tarafından ifade edilmektedir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün GAKP kapsamında hazırladığı projelerle ilgili görüşme sağladığımız M.Ü.,

Altı proje ile GAKP'de yer alıyoruz. Paydaşı olduğumuz projelere kurum olarak gereken desteği sunuyoruz. Hazırladığımız projelerde öne çıkan proje paydaşımızın İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü ve İl Müftülüğü olduğunu söyleyebilirim. Bununla birlikte proje ortağı olarak belirlediğimiz yerel yönetimlerin projelerimizde aktif rol alamadığını üzülererek ifade edebilirim. Hazırladığımız projelerimize bu kurumlarımızın vereceği desteklerle GAB'de kadın ve aile konularında önemli bir ivme kazanacağımıza inanıyorum.
(M.Ü. ile görüşme, 22.04.2020)

cümleleriyle hem paydaşlık ilişkilerine hem de program dahilinde hazırladıkları projelerin başarıya ulaşmasına dair saptamalarda bulunmuştur.

İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün proje paydaşı olduğu *Gelecek Sen Ol* projesi kapsamında 37 SED yardımının bağlanması, SED yardımı alan 250 aileye danışmanlık hizmeti verilmesi, İl Müftülüğü'nün proje paydaşı olduğu *Mutlu Evlilik-Mutlu Gelecek* projesi kapsamında Kur'an kursu öğreticileriyle işbirliği yapılarak 180 kadına eğitimler verilmesi, *Kadınım Ben de Varım* projesi dâhilinde bölgede yaşayan 2800 kişiye kadına yönelik şiddetin önlenmesi bağlamında seminerler verilmesi, *Mutlu Ailem Sosyal Refah* projesiyle SED yardımı alan 1550 kişiye çeşitli konularda eğitimler düzenlenmesi, *Yaşlıyım Huzurluyum* projesiyle Adana Şehir Hastanesinde "Yaşlı Bireyle Etkili İletişim Kurma Eğitimi" seminerinin düzenlenmesi, 45 muhtarlığın projeye ilgili bilgilendirilmesi, proje çıktıları itibariyle önemlidir.

3.3.2.6. İl Müftülüğü

Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Büyükşehir Belediyesi, Seyhan Belediyesi, Yüreğir Belediyesi'nin proje paydaşı olduğu *Gelecekte Bir-İz*, Büyükşehir Belediyesi, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Seyhan Belediyesi, Yüreğir Belediyesi, Muhtarlıklar, STK'ların proje paydaşı olduğu, *İyilikte Bir-İz*, Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Büyükşehir Belediyesi, Seyhan Belediyesi, Yüreğir Belediyesi, Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, Çukurova Üniversitesi, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'nün proje paydaşı olduğu *Tarihte Bir-İz*, Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Büyükşehir Belediyesi, Seyhan Belediyesi, Yüreğir Belediyesi, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Çukurova Üniversitesi, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Müftülüğü, Muhtarlıklar, İlgi STK'ların proje ortağı olduğu *Gönüllerde Bir-İz*,

İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, Büyükşehir Belediyesi, Seyhan Belediyesi, Yüreğir Belediyesi, Muhtarlıklar, STK'ların proje ortağı olarak görüldüğü *Emanetlerimize Sahip Çıkalım*, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, Seyhan Belediyesi, Yüreğir Belediyesi Çukurova Üniversitesi, Muhtarlıklar, İlgili STK'ların proje paydaşı olarak bulunduğu *Şen Camiler*, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, Muhtarlıklar, İlgili STK'ların proje ortağı olduğu *Huzurlu Aile* projelerinde destek veren en önemli kurum İl Milli Eğitim Müdürlüğü olmuştur. Diğer proje paydaşlarının ise başta yerel yönetimler olmak üzere, İl Müftülüğü'nün projelerine gereken desteği vermedikleri ilgili kurum temsilcileriyle yapılan görüşmelerde ifade edilmiştir. Hazırlanan projelere İl Milli Eğitim Müdürlüğü, bölge okullarında İl Müftülüğü tarafından düzenlenen çeşitli eğitim faaliyetleri noktasında katkıda bulunmuştur.

Emanetlerimize Sahip Çıkalım projesinin GAB'de kamu mallarına verilen zararın önüne geçilmesi ve önlenmesi noktasında yarattığı farkındalıkla diğer projelerden ayrıştığı ifade edilmiştir. *İyilikte Bir-İz* projesinin de bölgede önemli bir sinerji oluşturduğu proje çıktılarında teşhis edilmektedir. Proje kapsamında farklı kurumlardan ve STK'lerden gönüllülük esasına dayalı 80 İyilik Elçisi seçilmiş ve iyilik olgusunun yayılmasına hizmet etmeleri istenmiştir.

Saha çalışması kapsamında gerçekleştirdiğimiz görüşme kapsamında İ.P.;

Huzurlu Aile, Tarihte Bir-İz, Gönüllerde Bir-İz, Gelecekte Bir-İz, Şen Camiler projelerimiz paydaş desteğinden ziyade saha ekibinin gayretleriyle geniş kitlelere ulaştı (İ.P. ile görüşme, 22.04.2020).

ifadesiyle paydaş katkısından ziyade proje ve saha ekiplerinin çalışmaları neticesinde projelerinin hedeflerine ulaştığının altını çizmektedir.

3.3.2.7. İŞKUR İl Müdürlüğü

Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Teknokent ARGE Merkezleri, ATO, ASO, Adana Organize Sanayi Başkanlığı'nın proje ortağı olduğu *Güney Adana Geleceğini Tasarlıyor* projesinde Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi ve KOSGEB'in proje paydaşı olarak ön plana çıktığı görülmektedir.

Adana İl Milli Eğitim Müdürlüğü Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Özel Sektör Firmaları, Çukurova Üniversitesi'nin proje paydaşı olarak bulunduğu, *İş Koçumla İşe Hazırım* projesine tüm paydaş kurumlar katkı sunmuştur.

Büyükşehir Belediyesi, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Seyhan Belediyesi, Yüreğir Belediyesi, Çukurova Üniversitesi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İl Emniyet Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, AOSB, ATO, ASO, Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği (EOSB,) TRT'nin proje paydaşlığı yaptığı *Ustamla Bir Gün* projesine İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Adana Valiliği, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, Özel Ortadoğu Hastanesi ve Adana Demirspor Kulübü destek vermiştir.

İl Milli Eğitim Müdürlüğü(Seyhan ve Yüreğir RAM), Çukurova Üniversitesi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Büyükşehir Belediyesi, AOSB Başkanlığı, Yüreğir Belediyesi, Seyhan Belediyesi'nin proje ortağı olduğu *Benim Mesleğim Ülkemin Geleceği* projesine İl Milli Eğitim Müdürlüğü (Seyhan ve Yüreğir RAM), Çukurova Üniversitesi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi ve Büyükşehir Belediyesi önemli katkılar sağlamıştır.

İl Milli Eğitim Müdürlüğü, (Yüreğir ve Seyhan Rehberlik Araştırma Merkezi Müdürlükleri) KOSGEB Adana İl Müdürlüğü, Seyhan Belediyesi, Yüreğir Belediyesi'nin proje paydaşı olduğu *Çocuklar Okula Gitsin Diye* projesine İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Özel Sektör Firmalarının katkı sağladıkları proje yürütücüsü kurum tarafından ifade edilmiştir.

Programın ve İŞKUR İl Müdürlüğü'nün hazırladığı projelerin değerlendirildiği görüşmede U.Z.;

Güney Adana Geleceğini Tasarlıyor, İş Koçumla İşe Hazırım, Benim Mesleğim Ülkemin Geleceği projelerimizde özellikle üniversitelerin ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün paydaşlık etkisinin ön plana çıktığını söyleyebilirim. Bu projelerimize kurumlar, kursiyer ve eğitmen temini, fiziki mekân ve araç gereç desteği sağladılar. Çukurova Üniversitesi ve Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi'nin GAKP kapsamında en görünür oldukları projelerin İŞKUR'un yürüttüğü projeler. İkili ilişkilerimiz ve projelerimizin özellikleri nedeniyle önemli bir paydaşlık hukuku geliştirdik. Öte yandan Ustamla Bir Gün projesine bir özel hastane ile bir spor kulübünün verdiği desteğin de program açısından ilk olma özelliği taşıdığını belirtmekte yarar görüyorum. (U.Z. ile görüşme, 20.04.2020)

üniversite ve özel sektörün programa sağladığı paydaşlık katkısı üzerinde durmuştur.

Proje çıktıları bağlamında değerlendirdiğimizde *Benim Mesleğim Ülkemin Geleceği* projesi dâhilinde 2000'in üzerinde öğrencinin üniversiteleri ziyareti, 7000'in üzerinde öğrenciye kariyer danışmanlığı hizmetinin sunulması, *Ustamla Bir Gün* projesi kapsamında

internet sitesinin ve sosyal medya hesaplarının oluşturulması ve usta çırak buluşmalarının gerçekleştirilmesi, *Güney Adana Geleceğini Tasarlıyor* projesiyle geleceğin meslekleri, iş kulübü ve girişimcilik eğitimlerinin paydaşların katkısıyla düzenlenmesi dikkat çekicidir.

3.3.2.8. KOSGEB İl Müdürlüğü

KOSGEB İl Müdürlüğü'nün GAKP kapsamında yürüttüğü projelerle ilgili olarak saha çalışması kapsamında görüştüğümüz B.O.D.;

İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Çukurova Üniversitesi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi'nin proje ortağı olduğu Meslek Liseliler Girişimci Oluyor projemize İl Milli Eğitim Müdürlüğü paydaş desteği sağlıyor. Yine İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Büyükşehir Belediyesi, Seyhan Belediyesi, Yüreğir Belediyesi, Muhasebeciler ve Mali Müşavirler Odası, Adana Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği, ASO, ATO'nun proje paydaşı olduğu Küçük Esnafa Büyük Destek projemizde de paydaş olarak İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve bazı özel sektör temsilcilerinin öne çıktığını söyleyebilirim. KOSGEB tarafından Meslek Liseliler Girişimci Oluyor projesi kapsamında da GAB'deki okullarda düzenlenen girişimcilik desteği ve uygulamalı girişimcilik eğitimlerimiz büyük ilgi gördü ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü bu projemize de ciddi katkı sağladı. Aynı şekilde bölgede faaliyet gösteren KOBİ'lere yönelik olarak hazırladığımız Küçük Esnafa Büyük Destek projemiz kapsamındaki seminer ve bilgilendirme toplantıları ile saha ziyaretlerimizi de Muhasebeciler ve Mali Müşavirler Odası ile Adana Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği'nin katkılarıyla gerçekleştirdik (B.O.D. ile görüşme, 27.04.2020).

ifadelerine yer vermiştir. KOSGEB İl Müdürlüğü'nün hazırladığı projelerin en önemli paydaşı İl Milli Eğitim Müdürlüğü olarak görülmektedir. Bunda projelerin sahada hizmet veren okullar üzerinden yürütmesinin önemli etkisi bulunmaktadır. Muhasebeciler ve Mali Müşavirler Odası ile Adana Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği'nin KOSGEB projelerinde paydaş olarak rol oynaması programın paydaşlık hukuku açısından anlamlıdır.

3.3.2.9. İl Tarım ve Orman Müdürlüğü

İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Büyükşehir Belediyesi, Seyhan Belediyesi, Ticaret İl Müdürlüğü ve KOSGEB'in proje paydaşı olarak görüldüğü *Güney'in Turuncu Kadınların Umudu* projesine tüm paydaşların katkı sağladıkları,

Ticaret İl Müdürlüğü'nün proje paydaşı olduğu *Güney Adana Bölgesinde Mantar Yetiştiriciliğinin Yaygınlaştırılması* projesine gereken desteği sunduğu,

İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Seyhan Belediyesi, Ticaret İl Müdürlüğü'nün proje ortağı olarak göründükleri *Kadın Eli İle Güney Kurusu* projesine paydaş katkısının sağlandığı proje yürütücüsü kurum tarafından belirtilmiştir.

İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün hazırladığı projelerle ilgili olarak görüştüğümüz M.A.T.;

Programda kapsamında hazırladığımız projelerimize paydaşlarımız önemli ölçüde destek sağladılar. Öne çıkan paydaşımız ise Ticaret İl Müdürlüğü'dür. Ticaret İl Müdürlüğü özellikle Güney'in Turuncu Kadınların Umudu projesinde kadın kooperatifçiliğinin desteklenmesi noktasında ciddi katkılar sağladı. Benzer şekilde GAB'de 5 mantar üretim tesisinin kurulumunda da Ticaret İl Müdürlüğü'nün verdiği desteği görmek mümkündür. Yerel yönetimler de hazırladığımız projelere belli ölçüde destek sağladılar. (M.A.T. ile görüşme, 04.09.2020)

ifadeleriyle programdaki en önemli paydaşlarının Ticaret İl Müdürlüğü olduğuna dikkat çekmiştir. Proje paydaşlığının kadın kooperatifleri ve istihdamı alanında gerçekleştirilmesi, programın yoksulluğun giderilmesi eksenine hizmet etmesi açısından önemlidir.

3.3.2.10. İl Emniyet Müdürlüğü

İl Emniyet Müdürlüğü'nün hazırladığı projelere paydaş katkısı proje çıktıları üzerinden incelendiği aşağıdaki değerlendirmelere ulaşılabilir:

Büyükşehir Belediyesi, Seyhan Belediyesi, İŞKUR, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, ATO, ASO'nun proje ortağı olduğu *Gençlik Geleceğimizdir* projesinde İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İŞKUR, Aile, Çalışma Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün ön plana çıktıkları, projeye 25.000 öğrenciye bilinçlendirme eğitimi verildiği,

İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Büyükşehir Belediyesi, Yüreğir Belediyesi, Seyhan Belediyesi, Adana Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, AOSB, ATO'nun proje paydaşı olduğu *Bilinçli Gençler, Sağlıklı Nesiller* projesinde İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün en fazla katkıyı sunduğu, projeye bölge okullarında eğitim gören 10.000 öğrenciye "Kişisel Güvenlik ve Suçtan Korunma" eğitimi verildiği,

İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün paydaş olduğu *Trafikte Güvenli Yarınlar* ve *Trafik Kurallarını Öğreniyor, Kendimi Güvende Hissediyorum* projelerinde paydaş olarak yükümlülüklerini yerine getirdiği ve proje kapsamında 6.000 civarında öğrenciye konuya ilişkin eğitim verildiği,

İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Müftülüğü, Büyükşehir Belediyesi, Yüreğir Belediyesi, Seyhan Belediyesi'nin proje ortağı olduğu *Bilinçli Kadın Bilinçli Toplum* projesinde İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün paydaş olarak öne çıktığı, bu projeyle GAB'de Kur'an kursları, meslek edindirme kursları ve halk eğitim merkezlerinde eğitim gören kadın kursiyerlere genel güvenlik konularında eğitimler verildiği görülmektedir.

Tüm bu proje çıktılarından hareketle İl Emniyet Müdürlüğü'nün hazırladığı projelerin çoğunlukla bilinçlendirme ve eğitim faaliyeti ağırlıklı olduğu, en önemli paydaşının ise İl Milli Eğitim Müdürlüğü olduğu görülmektedir.

3.3.2.11. Çukurova Kalkınma Ajansı

ÇKA, GAKP içerisinde yukarıda belirtilen diğer kurumlar gibi icracı, yürütücü bir kurum değildir. Ajans, programın en başından projelerin oluşturulması aşamasından bugüne, GAKP'ye proje fikirleri, proje yazımı, fikri ve entelektüel katkı, SODES ve Cazibe Merkezleri Hibe başvuruları ve fiziki imkân noktalarında sağladığı katkılarla programın önemli paydaşlarından biri olduğunu göstermiştir. ÇKA'nın projelerin ete kemiğe bürünmesine sağladığı bu katkıların dışında, programın yol haritası hükmündeki Strateji ve Eylem Planının hazırlanması ve İzleme-Değerlendirmeye matuf çalışmaların Ajans tarafından gerçekleştirilmesi de verilen katkı ve desteğin diğer önemli yanlarıdır. 2019 yılında İçişleri Bakanlığının düzenlediği "Projem Türkiye" yarışmasında "Vatandaş Odaklı" proje kategorisinde birinci olan GAKP'nin başvurusu ve yarışma süreciyle ilgili yürütülen iş ve işlemler de ÇKA tarafından gerçekleştirilmiştir. Tüm bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda ÇKA, programın fikir ve proje boyutunda sergilediği rolle önemli aktörlerinden biridir.

4. BÖLÜM

GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI'NIN YÖNETİŞİM BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde öncelikle birisi merkezi, diğeri yerel yönetimin katalizör görevi üstlendiği ve eş zamanlı kabul edilebilecek iki kalkınma projesinin, İzmir Modeli ile GAKP'nin karşılaştırmasına yer verilecektir. Her iki kalkınma projesi tasarımıından aktörlerine, uygulama esaslarından hedef aldığı kitleye geniş yelpazede kıyaslanacak, projelere ilişkin değerlendirmelerde bulunulacaktır. Bununla birlikte GAKP'nin özellikleri, ilkeleri, yönetim yapısı, program kapsamında uygulanan projelerin paydaşlık esasına göre değerlendirilmesine yer verilecektir. Programın yerel aktörlere çizdiği role ilişkin tespitlerin ardından tez çalışmasının geneli üzerinden bir sonuç metni oluşturulacaktır.

4.1. GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI'NIN İZMİR MODELİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Son dönemde yerel kalkınma ve yerelden kalkınma kavramlarını çıkış noktası olarak kabul edebilecek İzmir Modeli ile GAKP gibi model ve programlar da kalkınma ve yönetim kavramlarının iç içe girdiği, harmanlandığı çalışmalar olarak dikkat çekmektedir. İzmir Modeli olarak bilinen *İzmir İçin Demokratik Bir Belediyecilik Modeli Önerisi* projesi, vizyonu yaşam kalitesi, katılımcılık ve yönetim, yenilikçilik, sürdürülebilirlik gibi dört temel kavramın üzerine inşa edilen ve Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve Anayasa'nın yerel yönetimlerle ilgili maddeleri doğrultusunda bir büyükşehir belediyesi yapısı öneren bir modeldir. Model, yerel yönetimlerin mevcut tanımlanan görev alanlarında kamusal hizmetleri yerine getirirken stratejik tercihlerini de yerel odaklı kalkınma yaklaşımı, çok yönlü çevre duyarlılığı ve sorumluluğu, temel kentsel altyapının sağlanması şeklinde dizayn etmesini de öngörmektedir. Modelin ana aktörü, “katalizörü” İzmir Büyükşehir Belediyesi'dir. Modelde 6360 sayılı yasayla birlikte, tüm kırsal alanı da kapsayacak şekilde genişletilen Büyükşehir Belediyesinin sınırları, kentsel ve kırsal kesimde yaşayanların üretimde yararlanacakları kapasitelerini geliştirmelerine yardımcı olunmasının da önünü açmıştır. Böylelikle İzmir Modeli, kentsel altyapının geliştirilmesi, ulaşım olanaklarının iyileştirilmesi, sağlıklı bir çevrenin yaratılması, kentin sosyal, kültürel ve ekonomik performansının yükseltilmesi,

yerelden kalkınmanın sağlanması gibi hedefleri demokratik, katılımcı, yenilikçi ve sürdürülebilir bir yerel(den) kalkınma örneğini hayata geçirmiştir.

GAKP da aynı dönemde oluşturulan ve hayata geçirilen İzmir Modeli gibi yerel kalkınmayı hedefler, değişim ve dönüşümü önceler, ancak şehrin belirli göstergeler açısından geri kalmış mahallelerini hedefler. Programın “lokomotifi” Adana Valiliği’dir. İzmir Modeli’nde ana aktör, metropoliten ölçekteki yerel yönetim Büyükşehir Belediyesi iken, GAKP’nin ana aktörü, hamisi merkezi yönetimin il düzeyinde temsilcisi Adana Valiliği’dir. Program kurgusunda yer alan ikinci ve üçüncü düzeydeki kurul ve ekiplerin oluşumu Adana Valiliği’nin onayıyla gerçekleştirilmekte, bununla birlikte projelerin oluşumu, uygulanması ve sonlandırılması, proje yürütücüsü kurumların belirlenmesi gibi programa dair kritik kararları alan merci de yine Adana Valiliği’dir. Programın sekretarya işlemleri de Valilik Proje ve Etüt Müdürlüğü üzerinden yürütülmektedir.

Program; kamu ve sivil toplumun bir arada, eşgüdümlü, etkileşimli, uyumlu çalışması gereğine vurgu yapılmakla birlikte, karar alma ve uygulama mekanizmaları değerlendirildiğinde, yerel yönetimlerin, özel sektör ve STK temsilcilerinin yönetim modelinde kendilerine yer bulamadığı görülmektedir. Diğer yandan GAKP’de planlanan Yönlendirme Kurulu’nun aktif rol oynayamayışı ve sadece bir kez toplanması, Yürütme Kurulunda yerel yönetimlerin, oda, borsa, birlik ve STK temsilcilerinin yer almayışları, Danışma Kurulu’nun ise hayata geçirilemeyişi yönetim bağlamında programı zora sokmaktadır.

İzmir Modeli’nin öne çıkan en önemli özelliğinin bir yerel yönetim birimi olan Büyükşehir Belediyesi tarafından tasarlanıp hayata geçirilmesidir. GAKP’de ise ana aktör Adana Valiliği’dir. Yerel yönetimler başta olmak üzere, STK’ler ve diğer yerel aktörler GAKP’de kendilerine Yürütme Kurulunda yer bulamazken İzmir Modeli, kentin tüm aktörlerine işlevsellik kazandırmayı başarmıştır.

Her iki programın ortaya çıkış hikâyesi de birbirinden farklıdır. İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Aziz Kocaoğlu İzmir Modeli’nin çıkış öyküsünü, İlhan Tekeli’nin “Sorularla İzmir Modeli” adlı kitabının önsözünde “üç dönemdir uygulamakta olduğumuz demokratik belediyeçilik anlayışı, 26 akademisyenin bir buçuk yıllık ortak çalışması sonucunda *İzmir Modeli* adı verilen bir esere dönüştü” şeklinde ifade eder. Dolayısıyla İzmir Modeli, saha pratiği üç dönem uygulanan ve akademik anlamda alanının önde gelen uzmanları elinde yaklaşık bir buçuk yıllık çalışması sonucunda kamuoyuyla paylaşılarak hayata geçirilen bir projedir. GAKP ise 2016-2020 yılları arasında Adana Valisi olarak görev yapmış Mahmut Demirtaş’ın

öncülüğünde Büyükşehir Belediyesi Başkanı, Seyhan ve Yüreğir İlçe Belediye Başkanları, proje paydaşı kurumların il bazında en üst düzey temsilcilerinden oluşan Yönlendirme ve Yürütme Kurulunda alınan karar doğrultusunda ilgili proje ekiplerinin oluşturulması neticesinde uygulanan bir programdır.

Her iki kalkınma çalışmasında da finansman modeli birbirinden farklıdır. İzmir Modeli'nde projenin finansmanı Büyükşehir Belediyesi tarafından karşılanırken, GAKP'de projelerin finansmanı, proje sahibi kurumların merkezi yönetim bütçesinden ve Sosyal Destek Programı (SODES) gibi bakanlıkların sağladığı hibe programları marifetiyle gerçekleştirilmektedir.

Her iki proje hedeflediği toplumsal kesimler itibariyle değerlendirildiğinde İzmir Modeli'nin kent geneline yönelik projeler barındırdığı, GAKP'nin ise kent merkezinde yer alan iki merkez ilçede, toplam 56 mahallede karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik projeler içerdiği görülmektedir.

Tüm bu tespitlerin ışığında GAKP ve İzmir Modeli karşılaştırıldığında merkezi yönetimden yerel yönetime, STK'lardan özel sektöre kent aktörlerinin tümünü aynı masada buluşturan İzmir İçin Demokratik Bir Belediyecilik Modeli Önerisi projesinin daha katılımcı bir yönetim modeline dayandığı sonucuna ulaşılabilir. Ancak her iki modelde de model ve program önerisini ortaya koyan ve hayata geçiren yöneticilerin yerel ve yerelden kalkınma vizyonları göz ardı edilmemelidir. Görev yaptıkları kentler için çizdikleri kalkınma vizyonları görevde bulundukları dönemlerde gerek İzmir Modeli'nin gerekse GAKP'nin aktif bir biçimde hayata geçirilmesiyle kent kalkınmasına önemli ivme kazandırmıştır. Yerel kalkınma programlarının kendilerinden sonra da aynı şekilde devam ettirilmesi için oluşturulan mekanizmalara rağmen başlatan kişilerin görevlerinden ayrılmalarının ardından İzmir Modeli ve GAKP, kendilerinden sonra gelen yöneticiler tarafından benzer şekilde sahiplenilmemesi, önceliğini yitirmesi, oluşan pandemi koşulları gibi nedenlerle akamete uğramıştır.

4.2. GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI'NIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Adana Valiliği'nin koordinasyonunda 17 Mart 2017 tarihinde İletişim Projesi adıyla başlatılan, ardından Güney Adana Kalkınma Projesi ve nihayetinde GAKP adını alan kalkınma hareketi, kent merkezinde Seyhan ve Yüreğir İlçelerinde 56 mahallede uygulanmak üzere kurgulanmış bir kalkınma hareketidir. 12 proje yürütücüsü kurum ve 43 proje ile başlayan GAKP, süreç içerisinde 2018-2023 GAKP Strateji ve Eylem Planı doğrultusunda 56 proje ile sürdürülmektedir.

GAKP'nin koordinasyonundan Adana Valiliği sorumludur. Program kurgusunun en üst mekanizması olarak tasarlanan Yönlendirme Kurulu, programın yürütülmesine yönelik temel politika ve ilkelerin belirlenmesi gibi konularda karar almak üzere Adana Valisi başkanlığında toplanır. Yönlendirme Kurulu, belediye başkanları, rektörler, kaymakamlar, oda, borsa başkanları, kamu kurum ve kuruluşlarının müdürleri ve STK temsilcileri olmak üzere toplam 32 kişiden müteşekkildir. Yürütme Kurulu faaliyetlerin kurgulanmasını, yürütülmesini ve izlenmesini sağlamak üzere ilgili kurumların il düzeyindeki üst düzey temsilcilerinden, kurum müdürlerinden oluşur. Danışma Kurulu, programın sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için tavsiye niteliğinde görüş bildiren, akademisyen ve uzmanlardan oluşan bir kuruldur. İzleme ve Değerlendirme Kurulu, Kalkınma Ajansı tarafından oluşturulan ilerleme raporunu hazırlar, Adana Valiliği'ne sunar. İlerleme raporu, Yürütme ve Yönlendirme Kurulu toplantılarında ele alınarak değerlendirilmektedir. 12 kurumdan görevlendirilen birer kişiden oluşan Proje Ekibi, Güney Adana'daki sorunları ve ihtiyaçları tespit ederek bunlara yönelik projeler üretmekle ve projelerin uygulanmasını koordine etmekle görevlidir. Proje Saha Ekibi ise oluşturulan projelerin faaliyetlerini sahada uygulamaktan sorumludur ve Yürütme Kurulunun görevlendirdiği kişilerden oluşmaktadır.

Görüldüğü üzere *Adana Valiliği, Kurullar ile Proje ve Saha Ekipleri* şeklinde üç düzeyde kurgulanan programda yönetim unsurlarının görüldüğü tek kurul, Yönlendirme Kurulu'dur. Vali'nin başkanlığında, belediye Başkanları, kaymakamlar, rektörler, oda-borsa ve birlik başkanları, kamu kurum ve kuruluşlarının müdürleri ve STK temsilcilerinden oluşan yönlendirme kurulu, programın yürütülmesine yönelik temel prensip ve politikaların belirlendiği mekanizmadır. Programın devamlılığı ve yönetim kültürü açısından fevkalade önemli olan bu kurul sadece bir kez toplanmıştır. Bu kurulda kendisine yer bulan yerel yönetimler, odalar, birlikler, üniversiteler, STK'ler Yürütme Kurulunda kendilerine yer bulamamıştır. Bununla birlikte karar alma ve uygulama mekanizmalarında yer almayan bu kurum ve kuruluşlar, proje yürütücüsü kurumlar tarafından proje paydaşı olarak gösterildiği de programın bir gerçeğidir. Bu durum GAKP'ye yönetim noktasında getireceğimiz en önemli eleştiriyi barındırmaktadır. Zira yönetim, tüm aktörlerin aynı masa etrafında karar alma, uygulama ve değerlendirme aşamalarının tamamında yer almasını öngörür. Program kurgusunun en tepesinde yer alan Yönlendirme Kurulu'nun bir kez toplanması, bu kurulda yer alan yerel yönetimler, oda, birlik ve STK'ler gibi bazı aktörlerin Yürütme Kurulu'nda kendilerine sandalye bulamayışı, sadece proje paydaşı olarak nitelendirilmesi GAKP'ni yönetim bağlamında sorunlu hale getirmiştir. Diğer yandan bu aktörlerin proje yürütücüsü

olarak programda rol almayışı, projelerin sahiplenilmesi noktasında da sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Özellikle yerel yönetimler tarafından verilmeyen ya da son derece sınırlı oranda verilen paydaşlık desteği de projelerin hedeflerine ulaşmasını ve bu bağlamda yürütücü kurumların performansını olumsuz etkilemiştir.

GAKP kapsamında en çok proje üreten kurumlar İl Sağlık Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve İl Müftülüğü olurken İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Tarım ve Orman İl Müdürlüğü ve KOSGEB gibi kurumlar az sayıda proje ile programda yer almakta proje üretme ve uygulamada eşitlik gözetilmemektedir. ÇKA da Strateji ve Eylem Planının hazırlanması, programın izleme ve değerlendirmesinin yapılması başta olmak üzere, bazı projelerin SODES ve benzeri hibe programları kapsamında bazı projelere finansman sağlanması noktalarında önemli aktörlerden biri olarak karşımızda durmaktadır.

Proje ortaklıkları proje yürütücüleri bazında değerlendirildiğinde İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün hazırladığı *Bir Damla Kan İle Yaşama Şans Ver, Adana Bilim Şenliği, Kitabım ve Okulum Benim Başarı Yolum, Projem İle Varım* adlı projeler, paydaş katkısının ve etkisinin belirgin bir biçimde görüldüğü projelerdir. Bu projelerde paydaş olarak Kızılay, TÜYAP, Büyükşehir Belediyesi, Çukurova Fuarcılık öne çıkmaktadır. Projelere paydaşlar, tekli ya da çoklu olarak, proje finansmanı dışında çeşitli alanlarda (lojistik, fiziki mekân, proje-fikir) destek vermişlerdir. Paydaşlar oluşturdukları birliktelikle (kan bağışı, kitap dağıtımı, proje eğitimleri, bilim şenliği gibi) projelerin hedef kitleye ulaşmasına katkı sağlamışlardır. *Yarınlar Eğitimle, Eğitim Okul Öncesi, Çorbada Tuzum Olsun, Şimdi Okul Zamanı, Şimdi Başarma Zamanı, Geleceğin Okulunda, Okulun Hep Yanında* projeleri ise kurumun kendi bütçesi ve çeşitli hibe destekleri ile finanse ettiği, kendi insan kaynağı ile idame ettirdiği projeler olarak değerlendirmek mümkündür. AOSB, ATO, ASO, ESOB'un İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün hazırladığı sekiz projenin yedisinde proje ortağı olarak görünmesine rağmen projelere destekte bulunmayışı dikkat çekicidir.

İl Sağlık Müdürlüğü'nün yürüttüğü projelerden biri olan *Sağlık Turizmi ve Sağlıklı Yaşama Fuarı* adlı projede tüm proje ortaklarının örnek bir paydaşlık sergiledikleri görülmektedir. Bununla birlikte yürütülen projelerin en aktif paydaşının İl Milli Eğitim Müdürlüğü olduğu görülmektedir. İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile birlikte İl Müftülüğü ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Müdürlüğünün de projelerde aktif rol aldığı söylenebilir. Yürütülen projeler içinde en dikkat çeken noktanın *Nesilden Nesile Sağlık Öğütleri* adlı projede Muhtarlıkların ve İl Nüfus Müdürlüğünün proje paydaşı olarak ön plana çıkmasıdır. İl Sağlık Müdürlüğünün hazırladığı *İçimizden Biri* adlı projeye Yüreğir Belediyesinin verdiği destekle

belediyenin programda görünür olması bağlamında önemlidir. *Nitelikli Evde Bakım Elemanı Yetiştirme Eğitimi* projesinde İŞKUR ve KOSGEB'in proje paydaşı olarak verdiği katkı da dikkate değerdir.

Hazırlanan projelerde proje paydaşı olarak görünen ATO, ASO, TRT, ASKİ, Büyükşehir Kent Konseyi Kadın Meclisi, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı (bir proje dışında), İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü gibi kurumların proje paydaşı olarak beklenen desteği sergilemedikleri görülmektedir. Diğer yandan *Korkmadan Gülümse, SESİM, Nesilden Nesile Sağlık Öğütleri, El Ele Verelim Kanseri Yenelim* projelerinin ise proje ortaklığının ötesinde kurumun asli olarak yerine getirdiği görevler üzerinden gerçekleştirildiği belirtilmelidir.

Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'nün yürüttüğü projelerde öne çıkan ve devamlılığı olan proje paydaşı İl Milli Eğitim Müdürlüğü'dür. İl Milli Eğitim Müdürlüğü dışındaki diğer kurumların proje sürecinde proje ortaklığından ayrılma yoluna gittikleri görülmektedir. Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'nün hazırladığı projelere destek veren yerel yönetimlerin verdiği desteklerin mahiyetinin ulaşım, taşıma ve malzeme ile sınırlı olduğu söylenebilir. Dolayısıyla hazırlanan projelerin kurumun kendi imkânları ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün sağladığı insan kaynağı üzerinden yürütüldüğü sonucuna varılabilir.

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün yürüttüğü projelerden biri olan *Müzikle Şenlenen Yüreklar* projesinde kurumun kendisine bağlı birimi olan Çukurova Devlet Senfoni Orkestrası'nın öne çıkan paydaş olduğu, *Güney Adana Tarih ve Kültürle Buluşuyor* ve *Müzikle Şenlenen Yüreklar* projelerinde yerel yönetimlerin de üzerlerine düşeni yaptıkları görülmektedir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün GAKP kapsamında yürüttüğü projeler genel olarak değerlendirildiğinde öne çıkan proje paydaşlarının İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü ve İl Müftülüğü olduğu görülmektedir. Proje ortağı olarak belirtilen yerel yönetimlerin projelerde aktif olmadığı görülmektedir.

İl Müftülüğü'nün yürüttüğü projelere destek veren en önemli kurumun İl Milli Eğitim Müdürlüğü olduğu, diğer proje paydaşlarının ise başta yerel yönetimler olmak üzere İl Müftülüğünün projelerine gereken desteği vermedikleri görülmektedir. Hazırlanan projelere İl Milli Eğitim Müdürlüğü bölge okullarında İl Müftülüğü tarafından düzenlenen çeşitli eğitim faaliyetleri noktasında katkıda bulunmuştur.

İŞKUR'un yürüttüğü projelerden olan *Güney Adana Geleceğini Tasarlıyor, İş Koçumla İşe Hazırım, Benim Mesleğim Ülkemin Geleceği* projelerinde özellikle üniversitelerin ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün paydaşlık etkisinin ön plana çıktığı, bu projelere kurumların kursiyer ve eğitimci temini, fiziki mekân ve araç gereç desteği verdikleri görülmektedir. Bu bağlamda Çukurova Üniversitesi ve Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitelerinin program kapsamında en görünür oldukları projelerin İŞKUR'un yürüttüğü bu projeler olduğu söylenebilir. Yine *Ustamla Bir Gün* projesine bir özel hastane ile bir spor kulübünün verdiği destek de program açısından ilk olma özelliği taşımaktadır.

KOSGEB'in yürüttüğü projelerde İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün en önemli paydaş olduğu görülmektedir. Aynı şekilde bölgede faaliyet gösteren KOBİ'lere yönelik olarak gerçekleştirilen seminer ve bilgilendirme toplantıları ile saha ziyaretlerinin de Muhasebeciler ve Mali Müşavirler Odası ve Adana Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği'nin katkılarıyla gerçekleştirildiği proje çıktılarında görülmektedir.

İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün hazırladığı projelerde tüm paydaşlarından önemli ölçüde destek gördüğü, öne çıkan paydaşın Ticaret İl Müdürlüğü olduğu, Ticaret İl Müdürlüğü'nün özellikle *Güney'in Turuncu Kadınların Umudu* projesinde kadın kooperatifçiliğinin desteklenmesi noktasında ciddi katkı sağladığı söylenebilir. Benzer şekilde GAB'de 5 mantar üretim tesisinin kurulumunda da Ticaret İl Müdürlüğü'nün verdiği desteği görmek mümkündür. Yerel yönetimlerin de hazırlanan İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün projelerine belli ölçüde destek sağladıkları görülmektedir.

Proje çıktılarından hareketle İl Emniyet Müdürlüğü'nün hazırladığı projelerin çoğunlukla bilinçlendirme ve eğitim faaliyeti ağırlıklı olduğu, en önemli paydaşının ise İl Milli Eğitim Müdürlüğü olduğu söylenebilir.

Oluşan bu tabloda Valiliğin uhdesindeki kurumların birbirlerine paydaş desteği verdikleri görülmektedir. Tüm yürütücü kurumlar imkânları ve projenin özelliğine göre birbirlerine destek sunmaktadır. Oluşan paydaş ağında tüm yürütücülerin en önemli proje ortağının İl Milli Eğitim Müdürlüğü olduğu söylenebilir. Bunun en önemli nedeni, proje yürütücüsü kurumların bölgede yaşayan kesimlere ulaşmanın en kısa yolunun okullardan, öğrencilerden ve öğrenci velilerinden geçtiği gerçeğinden hareket etmeleridir. Bu da program kapsamında gerçekleştirilen projelerin okullar üzerinden işletilmesi sonucunu beraberinde getirmektedir.

Çukurova ve Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitelerinin, Çukurova Devlet Senfoni Orkestrası'nın, Büyükşehir Belediyesinin, Seyhan ve Yüreğir Belediyelerinin, TÜYAP

ve Çukurova Fuarcılığın, bir özel hastane ile bir spor kulübünün, programa sunduğu paydaş katkısının öneminin altını çizmekte yarar vardır. Belediyelerin fiziki, TÜYAP ve Çukurova Fuarcılığın fiziki ve mali, üniversitelerin uzmanlık alanlarında destekler verdiği görülmektedir. Bunun dışında Büyükşehir Kent Konseyi Kadın Meclisi, TRT, ASKİ, AOSB, ATO, ASO, ESOB'un proje paydaşlığının kâğıt üzerinde kalışı üzerinde de gereken muhasebenin yapılması gerekir.

GAKP'nin muğlak olan noktalarından biri projelerin finansmanı ile ilgili olan yönüdür. Programın koordinasyonundan sorumlu olan Adana Valiliği'nin GAKP'nin uygulanması amacıyla ayırdığı müstakil bir bütçesi yoktur. Programda projelerin finansmanına yönelik öngörülen tek husus, proje yürütücüsü 12 kurumun merkezi bütçeden kendilerine ihdas edilen ödeneklerden bir bölümünün dezavantajlı bölge olarak ifade edilen GAB'de kullanılmak üzere kullanımının sağlanması ve SODES, Cazibe Merkezleri Programlarından sağlanacak hibeler olduğu görülmektedir. Bu durum programda merkezi yönetimi ve onun il düzeyindeki temsilcilerini öne çıkarırken yerel aktörleri geri plana itmekte, karar alıcı ve belirleyici süreçlerden de uzaklaştırmaktadır. Ayrıca yerel yönetimler, odalar, borsalar, birlikler ve STK'lerin karar alma ve uygulama süreçlerinde yer almadığı hususların da açık ve şeffaf olmadığı söylenebilir. Bu bağlamda projelerin nasıl oluşturulduğu, buna nasıl karar verildiği belli kıstaslara, kurallara bağlanmamıştır. Dolayısıyla bu noktada programın koordinasyonundan sorumlu olan Adana Valiliği, dolayısıyla merkezi aktör hâkim ve belirleyici roldedir.

2018 yılında hazırlanarak uygulamaya konulan GAKP Strateji ve Eylem Planı programın kurumsallaşması, kişilere bağlı olmaktan çıkarılmasına yönelik olarak atılan en önemli adım olmasına karşın yaşanan görev değişimleri programın ivmesini olumsuz yönde etkilemiştir. Programın hızını kesen bir başka olumsuzluk da 2020 başından itibaren tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgınıdır. Salgınla birlikte alınan tedbirler ve kısıtlamalar, programın saha etkinliklerinin gerçekleştirilememesine neden olmuş, strateji ve eylem planında bu dönem için öngörülen hedeflere ulaşılamamıştır.

GAKP gibi kent kalkınması için önemli program ve projelerin tanıtım, reklam ve lansmanı da büyük önem taşımaktadır. İki merkez ilçede yaklaşık beş yüz bin nüfusa hitap eden, etkisi itibarıyla kent merkezinin tamamını ilgilendiren programın iletişim kanalları kullanılarak tanıtımının yapılamaması, halka anlatılamaması önemli bir eksikliktir.

Bununla birlikte GAKP'nin uygulanmaya başlandığı Mart 2017'den Ocak 2020'ye kadar geçen sürede GAB'de hayata geçirilen öne çıkan fiziki yatırımlar ile sosyal, kültürel ve

ekonomik faaliyetler şunlardır: 704 derslikli 29 okul, 1 öğrenci yurdu, 10 meslek atölyesi, 1 ağız ve diş sağlığı merkezi, 7 aile sağlığı merkezi, 6 göçmen sağlığı merkezi, 1 toplum ruh sağlığı merkezi, 112 acil sağlık hizmetleri merkezi, 1 kapalı spor salonu, 12 spor sahası, 1 gençlik merkezi, 4 müzik atölyesi, 4 çocuk merkezi, 9 zekâ oyunları sınıfı, 3 mantar üretim tesisi kazandırılmıştır. Bu süreçte 250 yataklı Güney Seyhan ve Güney Yüreğir Devlet Hastanelerinin yatırım programına alınması sağlanmıştır. Diğer yandan GAB'deki okullara 100.000 kitap dağıtımı sağlanmıştır. 186.000 kişiye eğitim ve seminer, 124 okula spor malzemesi dağıtımı, 345 engelliye yönelik sosyal ve sportif faaliyet, 10.000 kişiye sosyal ve mesleki gezi, 6.000 kişiye spor ve sanat kursu, 11.500 kişiye sinema ve tiyatro gösterimi düzenlenmiştir. 1791 çocuğa Sosyal Ekonomik Destek yardımı bağlanmıştır. Tüm bu çalışmaların sonucunda GAB'de yaşayan yaklaşık 300.000 vatandaşa ulaşıldığı programın izleme ve değerlendirme raporlarında ifade edilmiştir.

4.3. GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI'NDA YEREL AKTÖRLER

GAKP'de üzerinde durulması gereken en önemli aktörlerden biri yerel yönetimler, yani belediyelerdir. Pek çok projenin paydaşı olarak görünen Büyükşehir, Seyhan ve Yüreğir Belediyelerinin oluşturulan modelde kendilerine yer bulamamaları, yönlendirme, yürütme, denetleme kurullarıyla saha ekiplerinde yer bulmamaları belki de programın eleştirilecek en önemli tarafıdır. Belediyelerin fiziki imkânlarıyla fiilen destek verdiği pek çok proje mevcuttur. Önümüzdeki dönemde mevcut yapının belediyeleri de içerecek şekilde revize edilmesi, programın daha işlevsel yürütülmesi adına büyük önem taşımaktadır.

Belediyeler gibi muhtarlıklar da GAKP'nin yönetim yapısı içerisinde kendilerine yer bulamamıştır. Oysaki projelerin tümü bölge insanına dokunmak iddiasındadır. Bu iddianın gerçekleşmesinin ilk şartı, vatandaşla yakın temas içerisinde bulunan ve kamu kurumlarıyla irtibatını sağlayan muhtarlıklara dokunmaktan geçer. Muhtarların programın paydaşlarından biri olarak yönetim modelinde yer alması, projelerin bölgede daha çok vatandaşla ulaşma ihtimalini de yükseltecektir.

Programın eleştiriye matuf bir diğer noktası piyasa aktörlerine yer verilmemesidir. Adana iş dünyasına yön veren, istihdam yaratan çevreleri programda (staj vs. imkânları sağlamak üzere dahi olsa) hiçbir şekilde yer almamaktadır. Bununla birlikte yerelde programın uygulandığı mahallelerde küçük ve orta ölçekli iş hayatının içerisinde bulunan girişimciler ve esnaf da programda kendilerine yer bulamamaktadır. Bu kesimlerin programa yönetim,

finansman ve istihdam anlamında sağlayacağı katkıyla kalkınma programı ortaya çıkış iddiasına bir adım daha yaklaşacaktır.

GAKP'nin yönetim iddiasının en önemli başlıklarından biri de sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte oluşturulan projelerle bölgenin değişim ve dönüşümüne katkı sağlamaktır. Mevcut yapıda STK'lerin önemi vurgulanmış; önemli paydaşlardan birisi olarak nitelendirilmiştir. Programda sivil toplumdan sadece Kızılay ve Yeşilay, program paydaşı olarak görülmektedir. Bu kuruluşlar ise yöneticileri ve yönetim kurulları merkezi yönetim tarafından atanan kurumlardır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde Kızılay ve Yeşilay'ın tam anlamıyla bir sivil toplum kuruluşu niteliğinde olmadığı söylenebilir. Dolayısıyla programın etkili olabilmesi için yerel ve ulusal STK'lerin program aktörlerine dönüşmesi ve böylece yerel aktörler ve mahalleliler tarafından benimsenmesi elzemdir. Bununla birlikte hemşehri dernekleri, yardımlaşma ve dayanışma esasına göre kurulan vakıflar ve kültür, sanat ve spor kulüpleri de yönetim modelinde kendilerine yer bulmalıdır.

Öte yandan örgütlü sivil toplumu temsil eden meslek odalarının isimleri dahi zikredilmemiştir. STK'lerle birlikte meslek odalarının, sendikaların da programın iddiasında bulunduğu yönetim masasında kendilerine yer bulmaları mevcut yapıyı güçlendirecektir. Öte yandan kentin demokrasi kültürünün bir yansıması ve sivil toplumu temsil eden önemli mekanizmalardan biri olan Kent Konseyi'ne de programda yer açılmalıdır.

Adana kent gündeminin önemli başlıklarından biri de Suriye'den gelen göçtür. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre Mayıs 2021 tarihi itibarıyla Suriye'de yaşanan insanlık dramından kaçarak yaşamlarını Adana'da sürdüren Geçici Koruma Altındaki Suriyeli sayısı 253.979'dur. 2011'den itibaren kent gerçeğine dönüşen Suriyeli sığınmacılarla ilgili merkezi yönetim kurumları eliyle barınma, eğitim, sağlık, sosyal entegrasyon başta olmak üzere pek çok faaliyet gerçekleştirmektedir. Suriyeli sığınmacılarla ilgili bir başka kent gerçeği de Adana'da Suriye'den gelen göçün ilk durağı da GAB oluşudur. Dolayısıyla GAKP'nin hitap etmesi gereken kesimlerden biri de Suriyeli sığınmacılardır. Merkezi yönetimle ortak projeler yürüten UNICEF ve Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD) gibi ulusal ve uluslararası aktörler de GAKP masasında kendilerine yer bulmalıdır. İl Göç Müdürlüğü de kamu kurumu olarak yürütücü kurumlar arasına dâhil edilmelidir.

4.4. ÖNERİLER

Öncelikle Yönlendirme Kurulunda yer alan aktörlerin tamamı Yürütme Kurulunda da kendilerine mutlaka yer bulmalı, Proje ve Saha Ekipleri içerisinde yer almalıdır. Ancak bu sayede yönetişimin ruhu Program'da hissedilebilir ve Program amaç ve hedeflerine ulaşabilir.

Yerel yönetimlerin, muhtarların, STK'ların, odaların, meslek birliklerinin, sendikaların, kültür, sanat ve spor kulüplerinin, kent konseyinin ve Suriyeli sığınmacılarla ilgili çalışmalar yürüten yerli ve yabancı kuruluşların temsilcilerine yürütme kurulunda yer verilmelidir. Bu sayede program tüm kesimleri aynı masanın etrafında buluşturup yönetim ilkelerini bütünüyle karşılayabilir. Oluşturulan projelerin sahada karşılık bulması için program kapsamında çeşitli mekanizmalar ihdas edilebilir. Örneğin mahalle muhtarları, bölgeye hizmet veren eğitim çalışanları ve din görevlileri, kanaat önderleri ve bölgedeki hemşeri derneklerine projelerin etkilerine yönelik soruları içeren anket uygulamaları yapılabilir. Halkın taleplerinin belirlenmesi amacıyla muhtarlıklarda bölge sakinlerinin önüne sandık konulabilir. Oluşturulan projelerden öncelikle uygulanması istenenin belirlenmesi amacıyla halkoylaması düzenlenebilir. Projeler tamamlandıktan sonra projenin bölge insanı üzerinde olumlu ya da olumsuz etkilerini tespit etmeye yönelik anket çalışmaları yapılabilir. En önemlisi GAKP'nin yönetim modelinde halk temsiline de imkân sağlayacak bir yapının önü açılabilir.

Programın diğer bir yönü hedef kitleye yaklaşımıyla ilgilidir. İnsanı merkeze alan, insanı odaklayan, insana dokunan anlayışla projelerin üretilmesi ve uygulanması yönüyle değerlendirdiğimizde hedef kitlenin de bu sürece dâhil edilmemesi de, yönetim sürecinin olgunlaştırılamaması açısından bir diğer önemli husustur. Yönetişim modeli açısından değerlendirdiğimizde özne konumuna taşınması gereken vatandaş, programın nesnesi hükmündedir. Bununla birlikte programın devlet ile toplum (vatandaş) arasındaki sınırların yeniden belirlenmesi açısından fevkalade anlamlıdır. Diğer yandan yönetimle değişen devletin rolü (yönlendirmek), programın uygulandığı bölge insanının pasiften aktife dönüşmesini de sağlamakta, böylelikle bireylerin kendilerini keşfetmelerinin de önü açılmaktadır.

Programın vatandaşta karşılık bulabilmesi için tanıtım faaliyetlerine yer verilmelidir. Programın uygulandığı mahallelerde muhtarlar, din görevlileri, öğretmenler başta olmak üzere kamu, özel sektör ve STK temsilcileri, yerel basın ve medya kuruluşları programın tanıtımında etkin kullanılmalıdır. Programı anlatan broşürler, el ilanları, reklam amaçlı hazırlanan ürünler vb. tanıtım unsurlarının bölgede yaşayan vatandaşa ulaşması sağlanmalıdır.

Öte yandan kalkınma ve yönetim gibi önemli ve hassas konuları bünyesinde barındıran programlar kişilere endeksli yürütülemez. Bu tip programların kurumsallaşması, programın nihai hedeflerine ulaşması için olmazsa olmazdır. Bu bağlamda Güney Adana Kalkınma Planı Strateji ve Eylem Planı, programı kişilere bağlı olmaktan çıkarmak amacıyla hazırlanan önemli bir yol haritası hükmü taşımasına karşın programdan sorumlu kişiler bazında yaşanan görev değişimleri programı akamete uğratmamalı, program mutlak surette kişilere bağlı olmaktan çıkarılmalı ve belirlenen stratejiler istikametinde kurumsal olarak sahiplenilmelidir.

SONUÇ

Kalkınma, süreç içerisinde üzerine farklı anlamlar yüklenen, farklı tanımlar yapılabilen bir kavramdır. İlerleme, terakki ve modernleşme anlamlarına da karşı gelen kalkınmaya, gelişme anlamı yüklendiğinde ekonomik ve sosyal yönü ağır basan bir kavramsal karşılığa bürünür. Bu bağlamda kalkınmayı nitelik ve nicelik bakımından tüm olumlu gelişmelerin bütünü olarak tanımlamak onun bütün yönlerini özetlemekle eşdeğerdir.

Kalkınmanın sadece bir zaman ya da mekânla sınırlandırılmaması, mevcut kaynağın gelecek kuşaklarla paylaşılması gereğini önceleyen sürdürülebilir kalkınma; ekonomik kalkınmayla birlikte insani kalkınmayı ve toplumun gelişmesini ilke edinen toplumsal kalkınma; belli bölgelerin çeşitli yönlerini öne çıkaran, imkânları doğrultusunda gelişimini hedefleyen bölgesel kalkınma ve nihayetinde yerelin kendine has özelliklerini gelişim vesilesi kılan yerel kalkınma, kavrama farklı pencereler açan alt başlıklar olarak nitelendirilebilir.

Yerel Kalkınma ile birlikte İlhan Tekeli'nin *İzmir Modeli* çalışmaları kapsamında literatüre kazandırdığı bir diğer kavram da *yerelden kalkınma*dır. Tekeli, yerel kalkınmayı; “bir alanda üretilen katma değer artması ve kişi başına yaratılan katma değer yükselmesi” şeklinde ifade ederken “yerelden kalkınmayı kalkınmanın yerel bilgiye sahip, yerel aktörler eliyle gerçekleştirilen ve yerel dinamiklere dayandırılan bir olgu” olduğunun altını çizer. İki tespit arasındaki ince çizgi, yerelden kalkınmada kalkınmanın yerel aktörler eliyle gerçekleştirilmesidir.

İki Dünya Savaşı'nı geride bırakan uluslar, bu savaşların ortaya çıkardığı yıkımı, ekonomik, askeri ve siyasi kayıpları ortadan kaldırmak için sosyal ve ekonomik kalkınmayı birinci öncelik olarak ele almıştır. ABD'de 1930'da yaşanan büyük kriz, geleneksel iktisadi uygulamaların tüm dünya genelinde uygulanmasını beraberinde getirmiştir. 1970'lere kadar devam eden bu süreçte geri kalmış bölgelerin ihyası, sanayileşme, altyapının geliştirilmesi gibi öncelikler devlet eliyle hayata geçirilmiştir. 1970 sonrasında neoliberal politikaların küreselmeye kazandırdığı hız, yeni bölgeselcilik akımının doğmasına neden olmuş, bu durum yönetim, yerel kaynakların harekete geçirilmesi, AR-GE çalışmalarının yoğunlaştırılması, ulus devletin rolünün azalması sonuçlarını doğurmuştur. 1990'lardan sonra BM, Dünya Bankası ve AB gibi ulusüstü birliklerin bölgesel gelişmeyi destekleyen politikaları kalkınma ajansları eliyle bölgesel kalkınmayı yeni bir faza taşımış; yerel aktörlerin rolünü daha da arttırmıştır.

Türkiye’de bölgesel kalkınma politikalarına ilişkin süreci üç dönemde ele almak mümkündür. Birinci dönem, Cumhuriyetin kurulduğu 1923’ten planlı kalkınmanın başladığı 1963’e kadar geçen evre, ikinci dönem, 1963’ten 1999’a kadar geçen planlı dönem, üçüncü dönem ise 1999’dan günümüze kadar geçen süredir. 1923’ten 1950’ye kadar geçen sürede devletçi politikalar izlenirken ulaşım, sanayileşme ve tarımda modernleşmeye yönelik adımlar atılmıştır. 1950-1960 Demokrat Parti iktidarında ise sanayi, altyapı ve tarımda makineleşmeye dair yatırımlar gerçekleştirilmiştir. 1950’li yılların sonunda başlayıp 1970’lere uzanan Doğu Marmara Projesi, Antalya Projesi, Çukurova Projesi, Köyceğiz-Dalaman Projesi gibi bölgesel planlama çalışmaları ile 5 Ekim 1960 tarihinde DPT’nin kuruluşu, Türkiye’nin kalkınma politikalarını yeni bir evreye taşıırken beş yıllık kalkınma planları da bir bir ortaya çıkmaya, uygulanmaya başlanmıştır. 1999’da Helsinki Zirvesiyle başlayan ve 2003 yılında Katılım Ortaklığı Belgesi ile çerçevesi çizilen AB ile yeni süreç, Türkiye’nin kalkınma paradigmasında üçüncü evresinin başlangıç noktasını teşkil eder. AB bu belgeyle ulusal bölgesel politikaların AB müktesebatıyla uyumunu, sağlanan fonlardan yeterince yararlanabilmesi için üye olacak ülkelerden öncelikle ajansların kurulmasını talep etmektedir. Türkiye, 2006 yılında İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajanslarını kurarak bu anlamda önemli bir adım atmıştır. 2008’de sekiz, 2009’da kurduğu on altı ajansla AB’nin bölgesel kalkınma alanında önemsedığı adımları art arda atmaktan çekinmemiştir.

Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları dışında OSB, KSS, teşvikler, kamu yatırımları, kalkınma bankası olarak hizmet veren Türkiye Sınai Bankası, Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası, yarı ticari T.C. Ziraat Bankası ve Türkiye Halk Bankası, esnaf ve sanatkârlar dernekleri, ziraat, ticaret ve sanayi odalarının sağladığı krediler de ülkemizde ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması için kullanılan politikalardan bazılarıdır.

Yönetişim ise 1950’lerden 1980’lere değişen yönetim anlayışının, neoliberal akımın etkisiyle 1980’li ve 1990’lı yıllarda çok aktörlü, çok paydaşlı yeni bir yönetim anlayışına evrilmesiyle ortaya çıkan bir kavramdır. BM, Dünya Bankası, AB gibi ulus-üstü birliklerin destekleriyle yöneten ile yönetilenin sınırlarının kalkmasını öngören, oluşan ilişki ağında tüm aktörleri yetkilendiren ve üzerine sorumluluk yükleyen, devletin minimize edildiği yeni bir yönetim biçimidir. Bu anlamda yönetişimin kısa sürede tüm dünyada etki göstermesi, taraf bulması ulusüstü birliklerden yerel mekanizmalara varıncaya kadar geniş yelpazede uygulama alanı bulabilmesiyle doğrudan ilintilidir. Sorumluluğu devletin üzerinden alan yönetişim, özel sektörü ve sivil toplumu karar alma, uygulama gibi süreçlere dâhil ederek karşılaşılmaması muhtemel olumlu ya da olumsuz sonuçların da tek bir kesimde kalmasının önüne geçer. Devlete

düzenleyici, tüketici, hak arayan bir rol biçen yönetim, bu yönüyle neoliberal politikaların da doğal bir sonucu olarak karşımızda durmaktadır.

Yönetimde devlet ve sivil toplum birbirine rakip iki farklı aktör değil, bir bütünü tamamlayan iki unsur olarak değerlendirilmektedir. Devlet bireyleri pasiflikten uzaklaştırmalı, onları aktif, katılımcı bireylere dönüştürmelidir. Bireyi, nesne olmaktan özne olmaya evirmeli, bunun için uygun ortamlar hazırlanmalıdır. Bu bağlamda üretilen politikalar da tek yönlü, tek yüzlü değil, çok yönlü, çok aktörlü, çok alternatifli olmalıdır ve üretilen tüm politikalarda devlet, yönlendirme rolü üstlenmelidir.

Mekânsal anlamda yönetim, *küresel (ulusüstü) yönetim, ulusal yönetim ve yerel (ulusaltı) yönetim* olmak üzere üç başlıkta ele alınır. Küresel sorunların çözümünde küresel yönetim, ulus devletin üstesinden gelemediği sorunların çözümünde ulusal yönetim ile yerel devlet, yerel sermaye ve sivil toplum etkileşimi öngören yerel yönetim, demokratik bir araç olarak mekân bağlamında yönetimi ifade eder.

Açıklık, şeffaflık, hesap verebilirlik, katılım, hukukun üstünlüğü, eşitlik, etkinlik gibi evrensel ve çağdaş yönetim ilkelerini barındıran yönetimin Türkiye buluşması Yerel Gündem 21 ile olmuştur. Bunun dışında Kent Meclisleri, Kent Konseyleri, Proje Demokrasisi, Kent Platformu gibi uygulamalar da yönetim örneklerinin sergilendiği diğer mekanizmalardır. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ile Dernekler Yasası, Bilgiye Erişim Yasası, Dilekçe Kanunu gibi bazı yasal düzenlemeler, yönetim uygulamaları açısından ciddi adımlar olarak değerlendirilebilir. Bu yasal düzenlemelerin yapılması ve çeşitli mekanizmaların oluşturulmasına karşın Türkiye'nin yönetim sürecine yaklaşımının önündeki en büyük engel, devletin elindeki yetkileri paylaşmak istemeyişidir. Merkezi yönetimin sivil toplum kuruluşları ile sermaye çevrelerine olan temkinli yaklaşımı da ilkeleri ve kurumlarıyla yönetimin Türkiye'de yerleşmesinin önündeki bir diğer engeldir. Bunun en önemli nedeni devletin bu mekanizmalara duyduğu güven eksikliğidir. Bununla birlikte sermaye ve sivil toplum çevreleri de devlete karşı aynı güven problemini yaşamaktadır. Bu itibarla karşılıklı yaşanan güven problemi, Türkiye'de yönetim ikliminin gelişimine mani olmaktadır.

Kalkınma ve yönetim kavramlarının kesiştiği en temel noktalardan biri yerel kalkındır. Yerel kalkınmada karar alma ve uygulama sürecinin en temel özelliği aşağıdan yukarıya, tabandan tavana bir süreç oluşudur. Bu sürece kamu, özel sektör ve STK'lerin dâhil edilmesi, yerelden ulus üstüne varıncaya kadar farklı kesimlerden aktörlerin kalkınmaya katkı sunması yönetimin doğal bir sonucudur. Yerel aktörlerin işbirliğini ve yerel girişimcilerin

güçlendirilmesini esas alan bu anlayış kentin ekonomik analizlerinin en iyi biçimde yapılmasını, insan kaynağının iyi yönetilmesini, stratejilerin doğru oluşturulmasını öngörür.

Bu anlamda Türkiye’de geçmişten günümüze yerel-bölgesel kalkınmanın sağlanması adına pek çok çalışmanın yapıldığı bilinmektedir. Son dönemde yapılan çalışmalar içerisinde en fazla dikkat çeken yerel kalkınma projelerinden biri de İzmir Modeli olarak bilinen İzmir İçin Demokratik Bir Belediyecilik Modeli Önerisi projesidir. Tez çalışmasında ele alınan ve son bölümde GAKP ile karşılaştırması yapılan projenin en temel özellikleri, yerel aktörlerin başında gelen büyükşehir belediyesi tarafından hayata geçirilmesi ve akademik altyapıya sahip olmasıdır. İzmir Modeli, stratejik tercihlerini de yerel odaklı kalkınma yaklaşımı, çok yönlü çevre duyarlılığı ve sorumluluğu, temel kentsel altyapının sağlanması şeklinde belirlemektedir. Kırsaldan kent merkezine tarım başta olmak üzere pek çok alanda uygulanan proje çeşitliliği ve İzmir’in yerel ve merkezi tüm dinamiklerini aynı masa etrafında buluşturmayı başaran proje, yönetim unsurlarını bünyesinde toplamayı başararak Türkiye için örnek bir yerel kalkınma modeli özelliği göstermektedir.

Adana’da da yerel-bölgesel kalkınmanın sağlanması adına GAKP’ye gelinceye kadar çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunların başında Çukurova Bölgesel Kalkınma Projesi ve Çukurova Kentsel Gelişim Projesi gelmektedir. Çukurova Bölgesel Kalkınma Projesi, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Adana, Mersin ve Hatay’ı potansiyel gelişme bölgesi kabul etmesinin ardından hazırlanan bir projedir. 1962 yılında envanter çalışmalarıyla başlayan proje, 1963’te DPT’nin bölgesel planlama teşkilatı ve OECD uzmanlarının işbirliğinde hazırladığı, bölgenin arazi yapısı, gelişim olanakları ve potansiyelinin ortaya konulduğu bir projedir. 1970’te DPT’ye sunulan planda imalat ve turizm sektörleriyle birlikte tüm ekonomik sektörler ele alınmış; tarım sektörü yörenin lokomotif sektörü olarak öne çıkarılmıştır. Yapılan çalışmalara karşın proje hayata geçirilememiştir. Çukurova Kentsel Gelişim Projesi ise 1987-1995 tarihleri arasında Çukurova’da kentleşmeye dair sorunlar yaşayan beş büyük merkezde, Adana, Mersin, Tarsus, Ceyhan ve İskenderun’da uygulamaya konulan Dünya Bankası destekli bir projedir. Projede Çukurova Bölgesel Kalkınma Projesi’nden farklı olarak kent sorunlarının çözümüne ağırlık verildiği görülür. Bunun en önemli nedeni bu merkezlerin özellikle aldığı göç, yaşadığı hızlı kentleşme ve bunların beraberinde getirdiği kent sorunlarıdır.

GAKP’ye gelinceye kadar hazırlanan iki projeden Çukurova Bölge Kalkınma Programı daha ziyade tarım ve tarım toplumu öncelikli bir görünüm sergilerken, sonrasında uygulanan Çukurova Kentsel Gelişim Projesi, kentleşmeye dair sorunların çözümüne odaklanmış bir proje hükmündedir. GAKP ise iki projenin dışında kent merkezinin bir bölümünü, D-400

karayolunun güneyinde yer alan kısmını, görece kamu ve özel sektör yatırımlarından yeterince faydalanamayan GAB'yi; göç, eğitim, sağlık, emniyet, istihdam, yoksulluk gibi temel göstergelerde kuzeyle aynı düzeye çıkarmayı amaçlayan bir görünüm sergilemektedir. Dolayısıyla Adana'da kent merkezinin gelişmişliği coğrafi olarak değerlendirildiğinde bahsedilen negatif görünümün daha çok GAB'de yoğunlaştığının görülmesi, bu bölgeye hitap eden bir kalkınma programının gündeme gelmesinin de en temel nedeni olarak nitelendirilebilir.

Adana, Cumhuriyet tarihinden beri Türkiye'nin güneydeki üretim ve büyüme merkezidir. Kentin bereketli topraklarında yüksek miktarda ve çeşitte tarımsal üretim gerçekleştirilmiş bu durum Adana'nın tarıma dayalı sanayileşen ilk kentlerinden biri olmasına neden olmuştur. Ekonomik hareketlilik beraberinde nüfus hareketlerini de doğurarak Adana'ya yoğun göçün davetiyesi haline dönüşmüştür. Bu gelişmeler neticesinde 1970-1990 arasında ilin toplam nüfusu iki kat, kent nüfusu ise 2,5 kat artmıştır. İstihdam imkânları ve yaşam koşulları Adana'nın civar iller ve Güneydoğu'daki iller başta olmak üzere birçok ilden göç almasının sebebidir. Bugüne gelindiğinde Adana, 1950'den daha kozmopolit ve çok kültürlü bir metropol haline gelmiştir. Buna 2011 yılından bugüne kadar Suriye'de yaşanan iç savaştan kaçarak ülkemize sığınan Geçici Koruma Altındaki Suriyelileri de eklemek gerekir. Adana'ya göçün ilk durağı olan kentin güneyi, Suriyeli göçmenlerin de ilk durağı olma özelliğini sürdürmektedir. Demografik yapı ve göçle birlikte, eğitim, sağlık, güvenlik, yoksulluk, istihdam ve sosyal uyum gibi temel göstergelerde de Adana'nın, özelde ise GAB'nin sergilediği olumsuz tablonun ortadan kaldırılması temel hedefiyle GAKP oluşturulmuş; Strateji ve Eylem Planında da programın amacı, GAB'deki yoğun göç alarak oluşmuş mahallelerin sosyal ve ekonomik gelişiminin sağlanması odak noktası olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede “Örgün ve Yaygın Eğitime Katılımın Artırılması ve Eğitimin Kalitesinin Yükseltilmesi”, “Sağlıklı Yaşam Bilincinin Yaygınlaştırılması ve Sağlık Hizmetlerine Erişimin Kolaylaştırılması”, “Kentsel Yoksulluğun ve İşsizliğin Azaltılması”, “Sosyal Yaşam Kalitesinin Artırılması”, “Güvenlik Ortamının İyileştirilmesi” ve “Toplumsal Bütünleşmenin ve Sosyal Uyumun Güçlendirilmesi” stratejik hedefleri belirlenmiştir.

Mart 2017'de uygulanmaya başlanan ve COVID-19 salgınının ortaya çıktığı Mart 2020 tarihine kadar aktif bir biçimde uygulanan GAKP temelde yerel kalkınmayı amaçlayan, Adana'nın merkez ilçeleri Seyhan ve Yüreğir'de yer alan 56 mahallenin eğitim, sağlık, emniyet, istihdam, kültür ve ekonomi alanlarında görece geri kalmış göstergelerinin yükseltilmesini öngören bir kalkınma programıdır. GAKP'nin koordinasyonundan Adana Valiliği sorumludur.

Program kurgusu; Yönlendirme Kurulu, Yürütme Kurulu, Danışma Kurulu, İzleme ve Değerlendirme Kurulu, Proje ve Saha Ekipleri şeklindedir. Program kurgusunun ayrıntılarına GAKP'nin Değerlendirilmesi başlığında yer verilmişti. Program kurgusunun öne çıkan en önemli özelliği, programın koordinasyonunun ve himayesinin merkezi yönetimin il düzeyindeki temsilcisi Valilik'te oluşudur. Bu da kurguda var olan ancak uygulamada görülmeyen bir takım durumların yaşanmasını beraberinde getirmektedir. Program, çok yönlü, çok taraflı, tüm kesimleri kucaklayan ve aynı masa etrafında birleştirmeyi amaçlayan örnek bir yönetim öngörmektedir. Öyle ki kamudan özel sektöre, yerel yönetimlerden STK'lere, odalardan borsalara, meslek birliklerinden üniversitelere varıncaya kadar kentin tüm dinamiklerini program masasında birleştirmektedir. Buna karşın sayılan bu kesimler programın en üst mekanizması olan yönlendirme kurulunda sadece bir kez bir araya gelmekte ve programın icra mekanizması olan yürütme kurulunda ise kendilerine yer bulamamaktadır. Bu durum proje ve saha ekipleri içerisinde olmamalarını da beraberinde getirmiştir. Yürütme kurulu ve proje ekipleri ise merkezi yönetimin il temsilcisi hükmündeki kurumların temsilcilerinden oluşturularak programa yerellikten ziyade merkezi yönetimin etkisinin görüldüğü bir izlenim kazandırılmıştır. Yönlendirme Kurulunda yer alan yerel yönetimler ile diğer kurum ve kuruluşlar, program kapsamında oluşturulan projelerde proje paydaşı olarak nitelendirilmiş, bu durum projelerin ilgili paydaşlar tarafından yeterince sahiplenilmemesinin de en önemli nedenlerinden biri olarak nitelendirilmiştir.

Bu meyanda Programın paydaşlık hukukunun en temel dayanağı Adana Valiliği'nin programın en başında tüm kurumlara resmi yazıyla yaptığı destek çağrısı, bir kez gerçekleştirilen Yönlendirme Kurulu toplantısında tüm kurumların programa destek vermesi gereğinin ifade edilişi ve programın birinci yılı dolarken oluşturulan Strateji ve Eylem Planı'dır. Bunların dışında tüm kurumları program etrafında bağlayan herhangi bir protokol ya da sözleşme bulunmamaktadır.

Buna karşın proje yürütücüsü kurumların kendilerine paydaş olarak belirlediği kimi kurumlar belli ölçüde destek verirken kimi kurumların ise proje ortaklığının sadece kâğıt üzerinde kaldığı söylenebilir. Aktif destek veren kurumların başında yine merkezi yönetimin il teşkilatında yer alan İl Sağlık Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, İl Müftülüğü, ÇKA, İŞKUR İl Müdürlüğü ve KOSGEB İl Müdürlüğü gelmektedir.

GAKP kapsamında en çok proje üreten kurumlar İl Sağlık Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve İl Müftülüğü olurken İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Tarım ve Orman İl Müdürlüğü ve KOSGEB gibi kurumlar az sayıda proje ile programda yer almakta dolayısıyla proje üretme ve uygulamada eşitlik görülmemektedir.

Tüm yürütücülerin en önemli proje ortağının İl Milli Eğitim Müdürlüğü olduğu söylenebilir. Bunun en önemli nedeni, proje yürütücüsü kurumların bölgede yaşayan kesimlere ulaşmanın en kısa yolunun okullardan, öğrencilerden ve öğrenci velilerinden geçtiği gerçeğinden hareket etmeleridir. Bu da program kapsamında gerçekleştirilen projelerin okullar üzerinden işletilmesi sonucunu beraberinde getirmektedir.

Çukurova ve Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitelerinin, Çukurova Devlet Senfoni Orkestrası'nın, Büyükşehir Belediyesinin, Seyhan ve Yüreğir Belediyelerinin, TÜYAP ve Çukurova Fuarcılığın, bir özel hastane ile bir spor kulübünün, programa sunduğu paydaş katkısının öneminin altını çizmekte yarar vardır. Bunun dışında Büyükşehir Kent Konseyi Kadın Meclisi, TRT, ASKİ, AOSB, ATO, ASO, ESOB'un proje paydaşlığı kâğıt üzerinde kalmıştır.

GAKP'nin eleştiriye matuf yönlerinden biri de programın kendine has bir bütçesinin olmayışındır. Projelerin finansmanına ilişkin programda yer alan tek husus, kurumların merkezi bütçeden ihdas edilen ödeneklerden bir kısmının bölgede yürütülen projelere aktarılması ve SODES, Cazibe Merkezleri Programlarından sağlanacak hibelerin kullanılması şeklindedir. Yerel aktörlerin oluşturulan mekanizmalarda yönetim ilkeleri doğrultusunda yer almaları ve programa sağlayacakları bütçe desteği, programı performans anlamında olduğundan daha yukarıya taşıyacak, belirlenen hedeflere daha hızlı ulaşılmasını sağlayacaktır. Aynı şekilde karar alma ve uygulama süreçlerinde Programın koordinasyonundan sorumlu olan Adana Valiliği, dolayısıyla merkezi aktör, hâkim ve belirleyici roledir. Yerel yönetimler, odalar, borsalar, birlikler ve STK'ların karar alma ve uygulama süreçlerinde yer alması GAKP'yi daha açık ve şeffaf bir yönetim alanına taşıyacaktır.

Programın kişilere bağlı olmaktan çıkarılarak kurumsallaştırılması da büyük önem taşımaktadır. 2018 yılında hazırlanarak uygulamaya konulan GAKP Strateji ve Eylem Planı programın kurumsallaşması, kişilere bağlı olmaktan çıkarılmasına yönelik olarak atılan en önemli adımdır. Buna rağmen yaşanan kimi görev değişimlerinin programın ivmesini olumsuz yönde etkilediği de program çıktılarında görülmektedir.

2020 başından itibaren tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını, GAKP'yi de olumsuz yönde etkilemiştir. Salgınla birlikte alınan tedbirler ve kısıtlamalar, programın saha

etkinliklerinin gerçekleştirilememesine neden olmuş, strateji ve eylem planında bu dönem için öngörülen hedeflere ulaşamamıştır.

GAKP'nin tanıtım, reklam ve lansmanı da yeterince yapılamamış, gerek uygulandığı sahada gerekse il genelinde, vatandaş nezdinde yeterince bilinirliği, tanınırlığı sağlanamamıştır.

Yönetişimin temel ilkelerinden biri pasif bireyleri, aktif bireylere dönüştürmektir. Yönetimle nesne olan kişileri, yönetimle özne konumuna dönüştürmektir. İnsanı merkeze alan, insana odaklanan, insana dokunmayı temel hedefe koyan GAKP da hedef kitlesi olan vatandaşı, karar alma ve uygulama süreçlerine dâhil etmelidir. Program, vatandaşın beklentisi, istekleri, önerileri, düşünceleri doğrultusunda da şekillendirilmeli, kişilerin kendisini keşfetmesinin ve yönetim evreninde yer almasının önü açılmalıdır.

Sonuç olarak GAKP'ye ilişkin eleştirdiğimiz yönler dikkate alındığında, özellikle vatandaş katılımının, yerel yönetimlerin, muhtarlıkların ve yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde etkinlik gösteren STK'ların, meslek odalarının, Kent Konseyi'nin, yerel piyasa aktörlerinin, iş dünyasının, küçük ve orta ölçekli işyeri sahibi girişimcilerin de programın örgütsel yapısı içerisinde kendilerine yer bulmalarıyla birlikte daha kapsayıcı bir yönetim modeli hüviyeti kazacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Aksu Çam, Ç. (2019). Pamuk İpliğine Bağlı Hayatlar. (Yay. haz.). N. Tural. *Kent Kitabı Mimariden Müziğe, Kahvecilerden Mezar Taşlarına* (s.70-81). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Argüden, Y. (2006). İyi Yönetişim. (Yay. haz.). A. Buldam. *Toplumsal Huzur ve Refah İçin İyi Yönetişim* (s. 1-3). İstanbul: TESEV Yayınları.
- Bayramoğlu, S. (2005). *Yönetişim Zihniyeti: Türkiye’de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bayramoğlu, S. (2010). *Yönetişim Zihniyeti Türkiye’de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü*. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Bozkurt Ö. ve Ergun T. (1998). *Kamu Yönetimi Sözlüğü*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Çukurçayır, M., A. (2003). Çok Boyutlu Bir Kavram Olarak Yönetişim.(Yay. Haz.) Acar M., Özgü H. *Çağdaş Kamu Yönetimi I*. (s. 259-276). Ankara: Nobel Yayınları.
- Doğru, N. (2004). *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Cilt 1*. Denizli: DPT Yayınları.
- Göymen, K. (2004). *Yerel Kalkınma Önderi ve Paydaşı Olarak Belediyeler Uluslararası Sempozyum Kitabı*. İstanbul: Pendik Belediyesi Kültür Yayınları.
- Karakuş, M. (2019). *Rakamlarla Adana Ekonomisi 2019*. Adana: Adana Sanayi Odası Yayınları.
- Kaya, E. (2004). *Yerel Kalkınma Yönetimi*. İstanbul: Sistem Yayınevi
- Mengi, A. ve Algan N. (2003). *Küreselleşme Ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ökmen, M., Görmez, K. (2009). *Türkiye’de Yerel Gündem 21 ve Yerel Yönetişim Uygulamaları, Yerel Yönetimlerin Güncel Sorunları*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Palabıyık, H. (2003). *Yönetimden Yönetişime: Yönetişim, Kentsel Yönetişim ve Uygulamaları İle Yönetişimde Ölçülebilirlik Üzerine Açıklamalar*. (Yay. Haz.). Çukurçayır A. ve Tekel A. *Yerel ve Kentsel Politikalar*. (s. 225-277). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Tekeli, İ. (1972). *Bölge Planlama Üzerine*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını.
- Tekeli, İ. (1999). *Modernite Aşılırken Siyaset*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Tekeli, İ. (2002). STK'lar, Yerelleşme ve Yerel Yönetimler Sempozyumu Açılış Konuşması. (Yay. Haz.) Çamak, A. *STK'lar, Yerelleşme ve Yerel Yönetimler İçinde*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Tekeli, İ. (2008). *Türkiye'de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

MAKALELER

- Akbaş, İ. (2015). Bölgesel Kalkınmada Yönetişim Kavramı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 333-354. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/253883>
- Aksu Çam, Ç. (2017). Kentsel Siyasetin Yeni Sloganı: Yönetişim. *Şehir&Toplum Dergisi*, 8, 31-39.
- Aslan, A ve Çabuk Kaya, N. (2018). Proje Temelli Kalkınmaya Eleştirel Yaklaşım: Muş İli Örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 269-278. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/456492>
- Aslan, K. (2005). Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 275-294. Erişim adresi: <https://www.ticaret.edu.tr/uploads/kutuphane/dergi/s7/M00095.pdf>
- Atik, A., S. (1995). Çukurova Bölgesi Planlama Deneyimleri. *Şehir Plancıları Odası Planlama Dergisi*, 95-3, 54-58. Erişim adresi: https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/bc24fc1ab650b25_ek.pdf
- Atmaca, Y. ve Sağır, H. (2017). Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Türkiye: Kalkınma Ajansları Bağlamında Bir Analiz. *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 3-2, 67-88. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/338143>
- Bakkal M., Bakkal S. ve Yıldırım H. (2018). Türkiye'de Bölgesel Ekonomik Dengesizlikler ve Çözüm Yolları. *Social Sciences Studies Journal*. 4-15, 799-809. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/333455041_TURKIYE'DE_BOLGESEL_EKONOMIK_DENGESIZLIKLER_VE_COZUM_YOLLARI
- Berber, M.ve Çelepçi,E. (2005, Ekim). *Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*. Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu. Erişim adresi: <http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/kajans.pdf>

- Bıçk1, D. ve Sobacı M, Z. (2011). Yerel Yönetimden Yerel Yönetişime: Post Fordist Bağlamında Yerel Yönetimleri Anlamak. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9, 219-233.
Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/705248>
- Bölge (t.y.). Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük İçinde. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Çakım, B. (1964). Toplum Kalkınmasında Başarıyı Sınırlandıran Sebepler. *Ankara Üniversitesi Siyasi Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 19, 59-84. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/37358>
- Çetin, M. 2007. Yerel Ekonomik Kalkınma Yaklaşımı ve Uluslararası Organizasyonlar. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*.14-1, 153-170. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/145943>
- Çetin, M. ve Kara, M. (2008). Bir Kalkınma Aracı Olarak “Organize Sanayi Bölgeleri”: Isparta Süleyman Demirel Organize Sanayi Bölgesi Üzerine Bir Araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 31, 49-68. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/66510>
- Çevikbaş, R. (2008). Türkiye’de Yerel Yönetimlerde Yerel Özerklik ve İdari Vesayet. *Yerel Siyaset Dergisi*. 3, 74-86.
- Çopuroğlu, M., A. (2009). Adana’da Kentleşme ve İmarsız Gelişmenin 50 Yılı. *Planlama Dergisi*, 2009-1, 53-65. Erişim adresi: https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/b5b23f4aadf9513_ek.pdf
- Demir, C., Çohadar Ö. ve Gök G. (2017). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Yönetişimin Temel İlkeleri Bağlamında İncelenmesi. *Strategic Public Management Journal*, 3,138-153. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/395509>
- Eke, F. (2012). Türkiye’nin Bölge Planlama Deneyimleri. *Planlama Dergisi*, 53, 17-23.
Erişim adresi: https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/7061c0c59604282_ek.pdf
- Eraydın, A. (1997). Değişen Dünyada Bölge Planlamanın Yeniden Tanımlanması: Bir Ekonomik Bütünleşme ve Demokratikleşme Projesi. *Bölge Planlama Dergisi*, 97/1, 1-10. Erişim adresi: https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/0f168ce8900fa56_ek.pdf
- Eroğlu, H. T. (2010). Sürdürülebilir Yerel Kalkınma ve Kent Konseyleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 44-55. Erişim adresi: <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423876634.pdf>

- Genç, N. F. (2010). Yeni Kamu Hizmeti Yaklaşımı. *Türk İdare Dergisi*, 466, 145-159. Erişim adresi: <https://web.karabuk.edu.tr/sait.asgin/Yeni%20kamu%20hizmeti%20yakl.pdf>
- Geray, C. (1997). Bölgesel Gelişme İçin Planlama ve Örgütlenme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi Cemal Mihçioğluna Armağan*. 52-1, 299-313. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36351>
- Geray, C. (1966). Şehirselsel Toplum Kalkınması. *Ankara Üniversitesi Siyasi Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 21, 235-236. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/37245>
- Göymen, K. (2000). Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Yönetişim: Gereksinmeler, Önergeler, Yönelimler. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*. 9, 3-13. Erişim adresi: <https://cyy.hacibayram.edu.tr/Dergiler>
- Göymen, K. (2005). Türkiye’de Bölge Politikalarının Evrimi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. Erişim adresi: <http://research.sabanciuniv.edu/1373/1/KorelGoymenOrtaklik.pdf>
- Güler, Birgül A. (2003). Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye. *Praksis Dergisi*. 9, 93-116. Erişim adresi: <http://www.praksis.org/wp-content/uploads/2011/07/009-03.pdf>
- Güvercin, S. ve Uzunöz, M. (2019). Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme. *XI. IBANES Series*. S, 775-782.
- Haktankaçmaz, M., İ. (2004). Türk Kamu Yönetiminde Yönetişimin Uygulanabilirliği. *Amme İdaresi Dergisi*. 37-1, 45-62. Erişim adresi: <https://ammeidaresi.hacibayram.edu.tr/Dergiler>
- İçişleri Bakanlığı (2021). *Adana’da Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Sayısı*. Erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- İmga, O. (2003). Türkiye’deki Bölgesel Kalkınma Projesi Deneyimleri. *Türk İdare Dergisi*. 440, 231-255. Erişim adresi: [http://www.tid.gov.tr/Makaleler/Y%C4%B1175-440\(2003\).pdf](http://www.tid.gov.tr/Makaleler/Y%C4%B1175-440(2003).pdf)
- Kayan, A. (2012). Türkiye’de Bölge Planlaması: Sorunlar ve Çözüm Önergeleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9-20, 103-134. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/183079>
- Keleş, R. (1997). Bölge Gerçeği ve Avrupa. *Bölge Planlama Dergisi*. 97-1, 17-21. Erişim adresi: https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/1c1592588411002_ek.pdf
- Kesgin, B. (2007). Yeni Yerel Yönetim Anlayışı ve Yerel Yönetişim. *Sivil Toplum Dergisi*. 4, 209-212.

- Keskin, H. ve Sungur, O. (2010). Bölgesel Politika Ekseninde Yaşanan Dönüşüm: Türkiye’de Kalkınma Planlarında Bölgesel Politikaların Değişimi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 21, 271-293. Erişim adresi: https://mp.ra.ub.uni-muenchen.de/46574/1/MPRA_paper_46574.pdf
- Kılıçoğlu, İ. ve Yıldız Z. (2018). Yerel Kalkınmada Turizm Sektörünün Rolü ve Bartın İli Örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 10-25, 604-628. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/545196>
- Köse, S. ve Konur, F. (2011). Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Farkların Azaltılmasındaki Rolü ve Etkililiği: Ülke Deneyimlerinin Karşılaştırılması. *Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 7-1, s. 95-137.
- Mutlu, A. (2007). Yönetişimde Yerel Kültür ile Etnik Kimlikler Vurgusu ve Türkiye. *Amme İdaresi Dergisi*. 40, 1-25.
- Mutlu, S. (2008). Türkiye’de Bölge Planlama Deneyimleri: Eleştirel Bir Yaklaşım. *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu* 27-28 Kasım 2008, Mersin. Erişim adresi: https://www.tepav.org.tr/sempozyum/2008/bildiriler/servet_mutlu.pdf
- Özaslan, A. ve Ünlü, H. (2015). Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikalarında Değişim ve Kalkınma Ajansları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 7-13, 64-83. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/181863>
- Sevinç H. (2011). Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 6, 35-54.
- Stoker, G. (1998). ‘Governance As Theory: Five Propositions’, *International Social Science Journal*, Volume 50 Issue 155, 17-28.
- Şahin, B.ve Ateş, H. (2020). Yönetişim ve İçi Boş(Altılan) Devlet: Devletsiz Kamu Yönetimine Doğru. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 75-1, 235-257. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/726433>
- Şahin, Ü. (2018). İyi Yönetişimin Türk Kamu Yönetiminde Uygulanması ve Kamu Denetçiliği Kurumu. *Ombudsman Akademik*. Özel Sayı 1, 99-139. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/645128>
- Şengül, T. (1999). Yerel Yönetim Kuramları: Yönetimden Yönetişime. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*. 8-3, 11-12. Erişim adresi: <https://cyy.hacibayram.edu.tr/Dergiler>

- Taştekin, A. (2007). *Avrupa Birliği'nde Bölgeselleşme Politikaları ve Türkiye'de Bölgesel Stratejiler* (Doktora Tezi). (UMI No. 208958). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Tek Turan, H. (2013). *Yönetişim ve Yeni Kamu Yönetimi*. (Yay. Haz.). Genç, F,N. *Yönetişim: Türk Kamu Yönetimine Yansımaları*. Konya: Çizgi Kitapevi. Erişim adresi: https://www.academia.edu/9112448/Y%C3%96NET%C4%B0%C5%9E%C4%B0M_VE_YEN%C4%B0_KAMU_Y%C3%96NET%C4%B0M%C4%B0
- Tekeli, İ. (1997). Bir Demokrasi Projesi Olarak Yerel (Bölge) Planlama. *Bölge Planlama Dergisi*. 97-1, 11-16. Erişim adresi: https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/c6744c9d42ec2cb_ek.pdf
- Tekin, A. (2011). Küreselleşen Dünyada Bölgesel Kalkınma Dinamikleri Kamu Politikaları ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 29, 37-48. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/55671>
- Tolunay, A. ve Akyol, A. (2006). Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*. 2, 116-127. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/195586>
- Toprak Karaman, Z. (2000). Yönetim Stratejilerindeki Gelişmeler. *Türk İdare Dergisi*. 426, 44.
- Tutar, E. ve Öztürk N. (2003). Türkiye'de Gerçekleştirilen Bölgesel Planlama Çalışmaları. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 17-1-2, 1-20. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/29980>
- Tüylüoğlu, Ş. ve Karakaş, D., N. (2006). Bölgesel Kalkınma ve Ekonomik Durgunlaşma Süreci: Zonguldak Örneği. *Amme İdaresi Dergisi*. 39-4, 195-224. Erişim adresi: <https://ammeidaresi.hacibayram.edu.tr/Dergiler>
- Uysal, Y. ve Atmaca, Y. (2018). Türkiye'deki Merkezi ve Yerel Yönetim İlişkilerinin Yönetişim Modeli Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*. 1-3, 411-424. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/626269>
- Zengin E., Başkurt M. ve Es M. (2014). Yerel Yönetimler ve Yerel Kalkınma. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2, 95-124. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/577039>

BELGELER, İSTATİSTİKLER VE TEZ ÇALIŞMALARI

- Ertaş, N. (2013). *Bölgesel Kalkınma Politikası Aracı Olarak Kalkınma Ajansları: Türkiye’de Bölgesel Potansiyelin Değerlendirilmesi Açısından Mevlana Kalkınma Ajansı Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). (UMI No:337724). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- T.C. Adana Valiliği, İl Planlama Müdürlüğü. (2020). Adana Genel Bilgileri.
- T.C. Adana Valiliği, İl Sivil Toplumla İlişkiler Müdürlüğü. (2020). Adana Sivil Toplum Kuruluşları Hakkında Bilgi.
- T.C. Adana Valiliği, İl Sosyal Etüt ve Proje Müdürlüğü. (2020).Güney Adana Kalkınma Programı’nın Genel Özellikleri.
- T.C. Adana Valiliği, İl Sosyal Etüt ve Proje Müdürlüğü. (2020).Güney Adana Kalkınma Programı’nın Strateji ve Eylem Planı (2018-2023).
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2019). Milli Eğitim İstatistikleri-Örgün Eğitim 2018-2019. Erişim adresi:https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_09/30102730_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2018_2019.pdf
- T.C. Ziraat Bankası ile Protokol İmzalı (2010, Eylül). Erişim adresi: <https://www.ika.org.tr/haber/tcziraatbankasiileprotokolimzali/236>
- The Organisation For Economic Co-Operation And Development. (2010). OECD Directorate For Public Governance And Territorial Development.
- TÜİK (2016). İlçelere Göre Nüfus ve Nüfus Yoğunluğu İstatistiği.
- Yalçın, A. (2010). *İyi Yönetişim İlkeleri ve Türk Kamu Yönetimine Yansımaları*. (Yüksek Lisans Tezi). (UMI No: 265906). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

PLANLAR

- Çukurova Kalkınma Ajansı. (2013). *2014-2023 Çukurova Bölge Planı*. Erişim adresi: https://www.cka.org.tr/uploads/pages_v/2014--2023-cukurova-bolge-planı.pdf
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2003). 2004-2006 Ön Ulusal Kalkınma Planı. Erişim adresi: https://www.icisleri.gov.tr/ortak_icerik/strateji/mevzuat/OnUlusalKalkinmaPlani.pdf
- Devlet Planlama Teşkilatı, Avrupa Birliği İle İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2003). Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi. Erişim adresi:

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2003.pdf

T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2020). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı. Erişim adresi: <https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/Alt%C4%B1nc%C4%B1Be%C5%9FY%C4%B1ll%C4%B1k-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-1990-1994%E2%80%8B.pdf>

T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2020). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Erişim adresi: <https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/Be%C5%9FinciBe%C5%9FY%C4%B1ll%C4%B1k-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-1985-1989.pdf>

T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2020). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Erişim adresi: https://sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/10/Birinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani19621967pdf_adresinden_16.09.2019

T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2020). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı. Erişim adresi: <https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/DokuzuncuKalk%C4%B1nmaPlan%C4%B1-2007-2013%E2%80%8B.pdf>

T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2020). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı. Erişim adresi: <https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/D%C3%B6rd%C3%BCnc%C3%BCBe%C5%9FY%C4%B1ll%C4%B1kKalk%C4%B1nmaPlan%C4%B119791983%E2%80%8B.pdf>

T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2020). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Erişim adresi: <https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/%C4%B0kinciBe%C5%9FY%C4%B1ll%C4%B1k-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-1968-1972%E2%80%8B.pdf>

T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2020). Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı. Erişim adresi: <https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/OnuncuKalk%C4%B1nmaPlan%C4%B1-2014-2018.pdf>

T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2020). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Erişim adresi: <https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/SekizinciBe%C5%9FY%C4%B1ll%C4%B1k-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2001-2005.pdf>

T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2020). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Raporu Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_BolgeselGelisme.pdf

T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2020). Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı. Erişim adresi:
<https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/%C3%9C%C3%A7%C3%BCnc%C3%CBc%C5%9FY%C4%B1ll%C4%B1kKalk%C4%B1nmaPlan%C4%B119731977%E2%80%8B.pdf>

T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2020). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Erişim adresi:
<https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/YedinciBe%C5%9FY%C4%B1ll%C4%B1Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-1996-2000%E2%80%8B.pdf>

EKLER

Ek-1. Güney Adana Kalkınma Programı Proje Tablosu

Tablo1. GAKP Proje Tablosu. (Kaynak: Adana Valiliği İl Sosyal Etüt ve Proje Müdürlüğü).

GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI KAPSAMINDA			
HAZIRLANAN PROJELER			
PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ KURUM	PROJE ADI	PROJE EKSENİ	PROJE PAYDAŞLARI
AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER İL MÜDÜRLÜĞÜ	Birlikte Biz, Hep Beraberiz	Sosyal Destek	İl Sağlık Müdürlüğü, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı.
	Gelecek Sen Ol!	Sosyal İçerme	İl Emniyet Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü
	Kadınım Ve Ben De Varım	Sosyal İçerme	İl Emniyet Müdürlüğü, İŞKUR, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Müftülüğü, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı.
	Mutlu Ailem Ve Sosyal Refah	Sosyal Ekonomik Destek	İl Milli Eğitim Müdürlüğü
	Mutlu Evlilik-Mutlu Gelecek	Sosyal İçerme	İl Müftülüğü
	Yaşlıyım Huzurluyum	Sosyal İçerme	İl Sağlık Müdürlüğü
İL EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜ	Trafikte Güvenli Yarınlar	Güvenlik	İl Milli Eğitim Müdürlüğü
	Bilinçli Kadın Bilinçli Toplum	Güvenlik	İl Milli Eğitim Müdürlüğü İl Müftülüğü Büyükşehir Belediye Başkanlığı Yüreğir Belediye Başkanlığı Seyhan Belediye Başkanlığı
	Bilinçli Gençler Sağlıklı Nesiller		İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Adana Esnaf ve

GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI KAPSAMINDA			
HAZIRLANAN PROJELER			
PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ KURUM	PROJE ADI	PROJE EKSENİ	PROJE PAYDAŞLARI
		Güvenlik	Sanatkârlar Odaları Birliği, AOSB, ATO
	Gençlik Geleceğimizdir	Güvenlik	Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, İŞKUR, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, ATO, ASO
KOSGEB ADANA İL MÜDÜRLÜĞÜ	Küçük Esnafa Büyük Destek	Yoksulluk	İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Muhasebeciler ve Mali Müşavirler Odası, Esnaf ve Sanatkârlar Odası Birliği, Sanayi Odası, Ticaret Odası
	Meslek Liseliler Girişimci Oluyor	İşsizlik	İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Çukurova Üniversitesi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
GENÇLİK VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜ	Engelin, Engelim	Sosyal İçerme	Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, Kent Konseyi Engelli Meclisi.
	Geleceğin Sportmenleri	Sosyal İçerme	Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, ATO, ASO.
	Genç Nesiller Öğreniyor	Sosyal İçerme	Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
GENÇLİK VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜ	Yaşama Kulaç At	Güvenlik	Büyükşehir Belediye Başkanlığı, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, İl Sağlık Müdürlüğü,

GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI KAPSAMINDA			
HAZIRLANAN PROJELER			
PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ KURUM	PROJE ADI	PROJE EKSENİ	PROJE PAYDAŞLARI
İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ	Kitabım Ve Okulum Benim Başarı Yolum	Eğitim	İL Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İL Halk Kütüphanesi, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, AOSB, ATO, ASO.
	Bir Damla Kan İle Yaşama Şans Ver	Eğitim	Türk Kızılay Adana Şube Başkanlığı, Türk Kızılay Orta Akdeniz Bölge Kan Merkezi Müdürlüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü.
	Çorbada Tuzum Olsun	Eğitim	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İŞKUR, KOSGEB, AOSB, ATO, ASO, ESOB
	Adana Bilim Şenliği	Eğitim	Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, İŞKUR, KOSGEB, ÇÜFAŞ, Kızılay, AOSB, ATO, ASO.
	Geleceğin Okulunda, Okulun Hep Yanında	Eğitim	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, KOSGEB, İŞKUR, Çukurova Üniversitesi, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, AOSB, ATO, ASO.
	Şimdi Okul Zamanı, Şimdi Başarma Zamanı	Eğitim	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, Çukurova Üniversitesi, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, AOSB, ATO, ASO.

GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI KAPSAMINDA			
HAZIRLANAN PROJELER			
PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ KURUM	PROJE ADI	PROJE EKSENİ	PROJE PAYDAŞLARI
İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ			Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, AOSB, ATO, ASO.
	Yarınlar Eğitimle, Eğitim Okul Öncesi İle	Eğitim	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İŞKUR, KOSGEB, AOSB, ATO, ASO.
	Projem İle Varım	Eğitim	ÇKA, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, ASO, ATO, AOSB.
İL SAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ	El Ele Verelim Kanseri Yenelim	Sağlık	İl Müftülüğü, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı.
	Sağlık Turizmi ve Sağlıklı Yaşam Fuarı	Sağlık	İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Üniversiteler ve Tüm Özel Sağlık Kuruluşları ve Aile Hekimleri Derneği, Kızılay, Belediyeler, Zihinsel ve Fiziksel Engelliler Derneği, Kalp Sağlığı Vakfı, Yeşilay.
	Sağlıklı Yaşam Hareketi	Sağlık	İl Milli Eğitim Müdürlüğü
	Tertemiz Büyüyorum, Sağlıklı Kalıyorum	Sağlık	İl Milli Eğitim Müdürlüğü Büyükşehir Belediye Başkanlığı
	İçimizden Biri	Sağlık	İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İl Müftülüğü, Adana ESOB, ATO, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, TRT.
	Korkmadan Gülümse	Sağlık	İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Büyükşehir Kent Konseyi Engelli Meclisi, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı.

GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI KAPSAMINDA			
HAZIRLANAN PROJELER			
PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ KURUM	PROJE ADI	PROJE EKSENİ	PROJE PAYDAŞLARI
İL SAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ			Başkanlığı, Muhtarlıklar, Adana Su ve Kanalizasyon İşleri Müdürlüğü (ASKİ), TRT.
	Nesilden Nesile Sağlık Öğütleri	Sağlık	İL Milli Eğitim Müdürlüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Müftülüğü, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Müdürlüğü, TRT, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Büyükşehir Kent Konseyi Engelli Meclisi, Muhtarlıklar.
	Sağlık Elçileri	Sağlık	Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, İl Müftülüğü, KOSGEB, İŞKUR, Adana ESOB, ATO, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı.
	Ruhuma Sağlık Bedenime Sağlık	Sağlık	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İl Müftülüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü.
	Gören Gözler Çalışkan Öğrenciler	Sağlık	İL Mili Eğitim Müdürlüğü
	Sesim	Sağlık	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, KOSGEB, İŞKUR, İl Müftülüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Adana ESOB, ATO, ASO, Büyükşehir Kent Konseyi Kadın Meclisi, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Muhtarlıklar.
	Nitelikli Evde Bakım Elemanı Yetiştirme Eğitimi	Sağlık	İL Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Müftülüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Muhtarlıklar, KOSGEB, İŞKUR, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Büyükşehir Kent Konseyi Engelli Meclisi.

GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI KAPSAMINDA			
HAZIRLANAN PROJELER			
PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ KURUM	PROJE ADI	PROJE EKSENİ	PROJE PAYDAŞLARI
	Sağlıkla Bir Yastıkta	Sağlık	İl Müftülüğü İl Milli Eğitim Müdürlüğü Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Seyhan Belediye Başkanlığı Yüreğir Belediye Başkanlığı Büyükşehir Belediye Başkanlığı
İL MÜFTÜLÜĞÜ	Gönüllerde Bir-İz	Sosyal Uyum	Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Çukurova Üniversitesi, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Müftülüğü, Muhtarlıklar, İlgili STK'lar.
	Huzurlu Aile	Sosyal Uyum	İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, Muhtarlıklar, İlgili STK'lar.
	Şen Camiler	Sosyal Uyum	İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Çukurova Üniversitesi, Muhtarlıklar, İlgili STK'lar.
	Tarihte Bir-İz	Sosyal Uyum	Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, Çukurova Üniversitesi, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü.
	İyilikte Bir-İz	Sosyal Uyum	Büyükşehir Belediye Başkanlığı, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Muhtarlıklar, STK'lar.
İL MÜFTÜLÜĞÜ	Gelecekte Bir-İz	Sosyal Uyum	Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Büyükşehir, Seyhan, Yüreğir Belediye Başkanlığı.

GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI KAPSAMINDA			
HAZIRLANAN PROJELER			
PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ KURUM	PROJE ADI	PROJE EKSENİ	PROJE PAYDAŞLARI
	Emanetlerimize Sahip Çıkalım	Sosyal Uyum	İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Muhtarlıklar, STK'lar.
TARIM VE ORMAN İL MÜDÜRLÜĞÜ	Güneyin Turuncu Kadınların Umudu	Sosyal Uyum – İstihdam	İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Seyhan Belediye Başkanlığı, İl Ticaret Müdürlüğü.
	Güney Adana Bölgesinde Mantar Yetiştiriciliğinin Yaygınlaştırılması	Sosyal Uyum – İstihdam	Ticaret İl Müdürlüğü
	Kadın Eli İle Güney Kuruşu	Sosyal Uyum – İstihdam	İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Seyhan Belediye Başkanlığı, İl Ticaret Müdürlüğü.
İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ	Güney Adana Tarih Ve Kültür İle Buluşuyor	Kültür ve Turizm	İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı.
	Müzikle Şenlenen Yüreklere	Kültür ve Turizm	Çukurova Devlet Senfoni Orkestrası, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı.
İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ	Herkes İçin Sanat	Kültür ve Turizm	İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığından Destek Alan Özel Tiyatrolar İlimizde Faaliyet Gösteren Halk Ozanları/Âşık Dernekleri Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seyhan Belediye Başkanlığı Yüreğir Belediye Başkanlığı
	Benim Mesleğim Ülkemin Geleceği	Yoksulluk / İşsizlik / Yanlış Meslek Seçimi	İl Milli Eğitim Müdürlüğü(Seyhan ve Yüreğir RAM), Çukurova Üniversitesi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, AOSB Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı, Seyhan Belediye Başkanlığı

GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI KAPSAMINDA			
HAZIRLANAN PROJELER			
PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ KURUM	PROJE ADI	PROJE EKSENİ	PROJE PAYDAŞLARI
ÇALIŞMA VE İŞ KURUMU İL MÜDÜRLÜĞÜ	Çocuklar Okula Gitsin Diye	Yoksulluk / İşsizlik	İl Milli Eğitim Müdürlüğü, (Yüreğir ve Seyhan RAM Müdürlükleri) KOSGEB Adana İl Müdürlüğü, Seyhan Belediye Başkanlığı, Yüreğir Belediye Başkanlığı.
	Ustamla Bir Gün	Yoksulluk/İşsizlik	Büyükşehir Belediyesi, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Seyhan Belediyesi, Yüreğir Belediyesi, Çukurova Üniversitesi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İl Emniyet Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, Adana Organize Sanayi Başkanlığı (AOSB), ATO, ASO, Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği (EOSB,) TRT.
	İş Koçumla İşe Hazırım	Yoksulluk/İşsizlik	Adana İl Milli Eğitim Müdürlüğü Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Özel Sektör Firmaları, Çukurova Üniversitesi.
	Güney Adana Geleceğini Tasarlıyor	Yoksulluk/İşsizlik	Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Teknokent ARGE Merkezleri, ATO, ASO, Adana Organize Sanayi Başkanlığı.

GÜNEY ADANA KALKINMA PROGRAMI EYLEM PLANI 2018 – 2023

“Her Gelişim Bir Değişimle Başlar”

GÜNEY ADANA
— KALKINMA PROGRAMI —

Hazırlayan
Adana Valiliği
www.adana.gov.tr
Çukurova Kalkınma Ajansı
www.cka.org.tr

Bu eser Adana Valiliği koordinasyonunda yürütölen Güney Adana Kalkınma Programı kapsamında hazırlanmış olup bir bölümü ya da bütünü Adana Valiliği ve Çukurova Kalkınma Ajansı'nın izni olmaksızın basılamaz, çoğaltılamaz. Ancak kaynak göstermek koşuluyla alıntı yapılabilir.

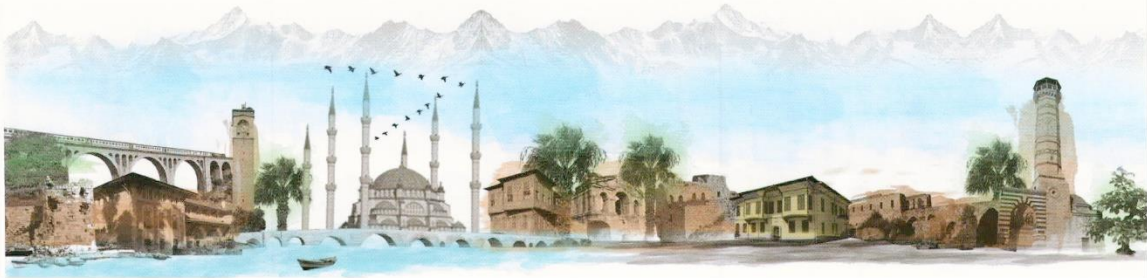
GİRİŞ

Adana, Türkiye'nin ilk sanayileşen kentlerinden biri olup ülkenin güneyinde metropol bir çekim merkezi konumundadır. Tarihsel süreçte, özellikle tarım ve sanayi sektörlerinde sunduğu imkânlar nedeniyle yoğun nüfus artışları yaşamış ve Türkiye'nin en büyük kentlerinden biri olmuştur. Bu süreç beraberinde kentleşme problemlerini doğurmuş ve kentin kozmopolit yapısı, toplumsal ve sosyal kırılmalıklar yaratmıştır.

Kentin güneyinde yoğun göç alarak oluşmuş sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı mahallelerin gelişmesini hızlandırmak üzere Adana Valiliği koordinasyonunda Güney Adana Kalkınma Projesi geliştirilmiştir. Zaman içinde proje faaliyetlerinin artması, bu kapsamda rol alan kurum ve kuruluşların çoğalması ve daha uzun vadeli bir bakış açısı oluşması nedeniyle çalışma Güney Adana Kalkınma Programı'na dönüşmüştür. Çalışmalar, Mart 2017 tarihinde yürütme kurulu ve proje ekibinin oluşturulması ile başlamıştır. Adana Valisi ve ilgili Vali Yardımcısı başkanlığında yürütme kurulu toplantıları ile çok sayıda bilgilendirme ve istişare toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bunlara ek olarak, Güney Adana'da uygulanacak projeleri geliştirmek ve uygulama sürecini takip etmek üzere çeşitli kamu kurumlarından görevlendirilen kişilerden oluşan proje ekibi tarafından ilgili tüm kurum amirlerine ziyaretler gerçekleştirilerek çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Yürütücü kurumlar tarafından bugüne kadar 43 alt proje geliştirilerek Güney Adana'da uygulamaya koyulmuş, kamuoyunda bölgeye yönelik duyarlılık oluşturulmuştur.

Güney Adana Kalkınma Programı kapsamında strateji ve eylem planı hazırlıkları mevcut durum analizi ile başlamıştır. Bu aşamada Güney Adana Bölgesi, istatistiksel verilere dayalı olarak detaylı şekilde incelenmiş ve coğrafi bilgi sistemlerinden yararlanılarak çalışmaya mekânsal boyut kazandırılmıştır. Strateji ve eylemlerin belirlenmesi doğrultusunda katılımcı bir şekilde 29 Ocak-2 Şubat 2018 tarihleri arasında eğitim, sağlık, istihdam ve yoksulluk, güvenlik, sosyal uyum ve yaşam kalitesi olmak üzere beş grupta çalıştaylar düzenlenmiştir. Kamu kesimi, üniversite ve sivil toplum kuruluşlarından toplam 125 temsilcinin katıldığı çalıştaylarda bölgenin temel sorunları ve ihtiyaçları katılımcılarla tartışılmış, Güney Adana'nın kalkınmasına yönelik görüşler ve çözüm önerileri alınmıştır. 19-22 Şubat 2018 tarihlerinde Güney Adana Kalkınma Programı Proje Ekibi ile eylemlerin uygulanabilirliği değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda şekillendirilen taslak eylem planı 16.03.2018 tarihinde resmi yazı ile yürütücü kurumların görüşüne sunulmuştur. Alınan geri bildirimler eylem planına yansıtılmıştır. Uygulama dönemi 2018-2023 yılları olan plan, eylemlerden sorumlu kuruluşlar ve işbirliği kuruluşları olarak rol alan aktörlerin görüşleri doğrultusunda son halini almıştır.

Kamunun ve sivil toplumun öz kaynaklarını etkin şekilde kullanarak ve farklı fon kaynaklarından yararlanılarak uygulanmakta olan Güney Adana Kalkınma Programı kentsel gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla model bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Güney Adana Kalkınma Programı Strateji ve Eylem Planı'nın Güney Adana özelinde uygulanması ve etkisinin Adana genelinde hissedilmesi beklenmektedir.

Güney Adana Kalkınma Programı 2018-2023 Eylem Planı

NO	EYLEM ADI	SORUMLU KURULUŞ	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞLAR	BAŞLAMA BİTİŞ TARİHİ	YAPILACAK İŞLEM VE AÇIKLAMA
1. STRATEJİK HEDEF: Örgün ve Yaygın Eğitime Katılımın Artırılması ve Eğitimin Kalitesinin Yükseltilmesi					
Öncelik A. Temel Eğitim Göstergelerinin İyileştirilmesi					
1.1	Okul öncesi eğitime katılım oranı artırılacaktır.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	Belediyeler	2018-2023	- Anaokulu ve anasınıflarının fiziksel altyapısı geliştirilecektir. - Okul öncesi eğitimin önemine ilişkin bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları yürütülecektir. (Yarınlar Eğitime, Eğitim Okul Öncesi ile Projesi uygulanacaktır.) - Kadın ve erkek okur-yazarlık oranı en az Türkiye ortalamalarını yakalayacak şekilde artırılabilecektir. Bu doğrultuda halk eğitimi merkezlerinde ve okullarda okuma-yazma kursları açılacaktır.
1.2	Okur-yazarlık oranı artırılabilecektir.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	Belediyeler	2018-2023	Kadın ve erkek okur-yazarlık oranı en az Türkiye ortalamalarını yakalayacak şekilde artırılabilecektir. Bu doğrultuda halk eğitimi merkezlerinde ve okullarda okuma-yazma kursları açılacaktır.
Öncelik A. Temel Eğitim Göstergelerinin İyileştirilmesi					
1.3	Okula devamsızlığa ilişkin kayıtlar devamsızlık sebepleri ile birlikte güncel olarak tutulacaktır.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü		2018-2023	- Devamsızlık bilgileri e-okul sistemine günlük olarak işlenecektir. - Güney Adana'da ev ziyaretleri yapılarak devamsızlık nedenleri doğru analiz edilecektir.
1.4	Okula devamsızlığın çözümüne yönelik ortak akıl geliştirilecektir.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü		2018-2023	- Devamsızlığın çözümüne yönelik katılımcı çalıştaylar düzenlenecektir. Devamsızlık izleme komisyonları kurulacaktır. Okul bazlı yol haritaları oluşturulacaktır. (Şimdi Okul Zamanı, Şimdi Başarma Zamanı Projesi uygulanacaktır.) - İl Millî Eğitim Müdürlüğü yöneticilerini kapsayan okul koçluğu sistemi oluşturulacaktır.
1.5	Devamsızlık nedenlerine yönelik en etkin müdahale yöntemi belirlenerek ilgili kuruma yönlendirilecektir.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	İl Sağlık Müdürlüğü, İŞKUR, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Seyhan ve Yüreğir SYDV, İl Emniyet Müdürlüğü	2018-2023	Okula devamsızlık nedeninin ortadan kaldırılmasına yönelik müdahalelerin yapılması için öğrenciler ve aileleri ihtiyaçları doğrultusunda ilgili kurumlara yönlendirilecektir.

1.6	Devamsız öğrencilerin güncel adres bilgilerinin takip edilmesi sağlanacaktır.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	İl Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğü	2018-2023	• Düzenlenecek bir protokol çerçevesinde devamsız öğrencilerin ikamet durumları tespit edilecektir.
1.7	Mali sebeplerden kaynaklanan devamsızlık sayısı azaltılacaktır.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	İŞKUR, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Seyhan ve Yüreğir SYDV	2018-2023	• İŞKUR tarafından mali nedenlere devamsız öğrencilerin ailelerinin meslek envanteri çıkarılacak, iş aramaya yönelik danışmanlık verilecek ve mesleki eğitim kurslarına yönlendirilecektir. (Çocuklar Okula Gitsin Diye Projesi uygulanacaktır.) • Sosyal ve ekonomik destek (SED) yardımı daha etkin dağıtılacaktır. • (Mutlu Ailem ve Sosyal Refah Projesi uygulanacaktır.) • İl Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından yapılan yönlendirmeler doğrultusunda SYDV ve AÇSHM yardımları dağıtılacaktır.
1.8	Sağlık sebeplerinden kaynaklanan devamsızlık sayısı azaltılacaktır.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	İl Sağlık Müdürlüğü	2018-2023	• İl Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından yapılan bilgilendirmeler doğrultusunda ilgili sağlık birimine yönlendirilecektir.
1.9	Okula devamsızlıkların önlenmesine yönelik ailelere yönelik bilinçlendirme çalışmaları yapılacaktır.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	Seyhan ve Yüreğir RAM, Seyhan ve Yüreğir Belediyeleri, Cukurova Üniversitesi, Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi	2018-2023	• Okula devamsızlıkların önlenmesine yönelik aile eğitimleri yaygınlaştırılacaktır. Okuldaki ve RAM'lardaki rehberlik öğretmenleri tarafından ailelerin çocuklarını okula göndermelerinin teşvik edilmesi için aile eğitimleri yaygınlaştırılacaktır. • Devamsızlık ve okul terkinin yüksek olduğu mahallelerde öğrencilere ve ailelere yönelik seminerler düzenlenecektir. Seminerlerde öğrencilere yönelik örgün ve yaygın eğitim imkanları tanıtılacaktır.
1.10	Okula devamsızlığın aynı gün içinde ailelere bildirilmesi sağlanacaktır.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü		2018-2023	• E-okul sistemindeki kayıtların ailelere anlık SMS ile aynı gün içinde bildirilmesi sağlanacaktır.

1.11	Okul terk oranı düşürülecektir.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü		2018-2023	Veli, öğretmen ve öğrencilere yönelik rehberlik çalışmaları etkinleştirilecek ve yoğunlaştırılacaktır. 8. ve 9. sınıflara mesleki eğitim merkezleri tanıtılacaktır. (Geleceğin Okulunda, Okulun Hep Yanında Projesi uygulanacaktır.)
Öncelik C. Öğrencilerin Akademik Başarısının Arttırılması					
1.12	Ortaöğretim ve yükseköğretime geçiş sınavlarındaki başarının yükseltilmesi sağlanacaktır.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	İŞKUR	2018-2023	- Okullarda ücretsiz deneme sınavları uygulanacaktır. - Üniversitelere ve özel sektör tesislerine geziler düzenlenmesi gibi aktivitelerle öğrenciler motive edilecektir. (Benim Mesleğim Ülkemin Geleceği Projesi uygulanacaktır.) - Üniversite öğrencileri ve iş dünyasından model olabilecek kişilerle öğrencilerin bulunduğu organizasyonlar düzenlenecektir.
1.13	Öğrencilerin kitap okuma alışkanlığı kazanması sağlanacaktır.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	SODES Proje Koordinasyon Birimi, Çukurova Fuarcılık A.Ş.	2018	Okullarda okuma köşeleri ve kütüphaneler oluşturulacak ve kitap dergi dağıtılacaktır. (Kitabım ve Okulum Benim Başarı Yolum, Okul Merkezli Sosyal Kalkınma, Bizler Kitap Kurduyuz, Biz Her Yerde Okuruz Projeleri uygulanacaktır.)
1.14	Öğrencilerin bilime karşı ilgisi arttırılacaktır.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	Çukurova Fuarcılık A.Ş., Belediyeler, İl Emniyet Müdürlüğü	2018-2023	Fuar alanında 3 günlük bir etkinlik gerçekleştirilecektir. Bu çalışmanın başarısına göre fuar alanında veya kent içindeki farklı noktalarda yaygın olarak her yıl bilim şenliği düzenlenecektir. (Adana Bilim Şenliği Projesi uygulanacaktır.)
1.15	Akademik olarak başarılı olan öğrencilerin ekonomik olarak daha iyi koşullarda eğitimine devam etmesi sağlanacaktır.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	Adana Ticaret Odası, Adana Sanayi Odası, Adana Organize Sanayi Bölgesi	2018-2023	- Öğretmenler öğrencileri devlet parasız yatılı ve bursluluk sınavına girmesi için yönlendirmesi noktasında teşvik edilecektir. - Özel sektörün Güney Adana'daki öğrencilere yönelik burs vermesi sağlanacaktır.

Öncelik C. Öğrencilerin Akademik Başarısının Arttırılması						
1.16	Okul/derslik sayısı arttırılacaktır.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü		2018-2023		Bahçesi uygun olan okullarda konteyner derslikler oluşturulacak, uygun arsa bulunması durumunda yeni okul inşa edilecektir.
1.17	Okullardaki sportif, sanatsal ve teknolojik imkanlar geliştirilecektir.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	SODES Proje Koordinasyon Birimi	2018-2023		Okulların öğrenciler için bir cazibe merkezi haline gelebilmesi için spor, sanat ve teknoloji alanlarındaki altyapı geliştirilecektir. (Başarıya Kulaç At, Kültür ve Sanata Tam Destek, Okul Merkezli Sosyal Kalkınma Projeleri uygulanacaktır.)
1.18	Okullardaki seminer/toplantı salonlarının sanatsal faaliyetler için atvapası geliştirilecek ve projeksiyon-perde gibi donanımlar sağlanacaktır.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	SODES Proje Koordinasyon Birimi	2018-2023		Öğrencilere ve ailelerine yönelik olarak film, tiyatro, konser gibi faaliyetlerde kullanılmak üzere gereken altyapı ve malzeme ihtiyacı karşılanacaktır. (Okul Merkezli Sosyal Kalkınma Projesi uygulanacaktır.)
1.19	Pilot okullarda zeka oyunları merkezleri oluşturulacaktır.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	SODES Proje Koordinasyon Birimi	2018-2019		8 okula zeka oyunları merkezleri oluşturulacak ve müsabakalar düzenlenecektir. (Zeka Oyunları Merkezi Projesi uygulanacaktır.)
Öncelik E. Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Güçlendirilmesi						
1.20	Öğretmenlerin mesleki gelişimlerine ve toplumsal sorunlara yönelik proje üretkenlikleri arttırılacaktır.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	Çukurova Kalkınma Ajansı, AB Dış İlişkiler Koordinasyon Merkezi	2018-2023		- Öğretmenlere PCM ve fon kaynakları eğitimleri verilecektir. Proje yapmış tecrübeli öğretmenlerin mentörlük yapmaları sağlanacaktır. Güney Adana proje havuzu oluşturularak başarılı bulunan projeler pilot olarak desteklenecektir. (Proje ile Varım Projesi uygulanacaktır.) - Uygulanan E-twinning projesi sayısı arttırılacaktır.
1.21	Güney Adana'daki başarılı öğretmenlere başarı belgesi düzenlenerek öğretmenlerin motivasyonları arttırılacaktır.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	Adana Valiliği	2018-2023		Başarılı öğretmenlere başarı belgesi verilerek öğretmenlerin motivasyonları arttırılacaktır.

1.22	Okul yönetimi ve öğretmenlere yönelik iyi uygulama örneklerinin paylaşılacağı tecrübe paylaşım toplantıları organize edilecektir.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü		2018-2023	- Adana'daki okul yöneticilerinin uyuşturucu ile mücadele, bodrum katların kullanımı gibi ortak sorun alanlarında geliştirdikleri iyi uygulama örneklerini paylaşacağı tecrübe paylaşım toplantıları düzenlenecektir. - Dezavantajlı mahallelerde bulunan okullarda sıklıkla yaşanan sorunlara yönelik olarak geliştirilen başarılı yöntemler aynı sorunları yaşayan diğer öğretmenlerle paylaşılacaktır.
1.23	Güney Adana'daki genç öğretmenlere ve rehber öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitimler çeşitlendirilecek ve artırılacaktır.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	Seyhan ve Yüreğir RAM, Cukurova Üniversitesi, Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi	2018-2023	Kırsal gruplara eğitim veren öğretmenlerin güçlendirilmesi için Güney Adana'daki öğretmenlere yönelik güçlendirici ve motive edici hizmet içi eğitimler çoğaltılacaktır.
Öncelik F. Hayat Boyu Öğrenmeye Katılımın Artırılması					
1.24	Hayat boyu öğrenme kapsamında halk eğitim merkezlerinde, okullarda ve belediyelere ait merkezlerde düzenlenen eğitimlere katılım artırılacaktır.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Belediyeler	İŞKUR	2018-2023	- Eğitim merkezlerinin ve kursların tanıtımı etkin şekilde yapılacaktır. - Güneydoğu Anadolu Bölgesi başta olmak üzere hayat boyu öğrenme kapsamında Türkiye'deki iyi uygulama örnekleri incelenecek ve yaygınlaştırılacaktır.

NO	EYLEM ADI	SORUMLU KURULUŞ	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞLAR	BAŞLAMA BİTİŞ TARİHİ	YAPILACAK İŞLEM VE AÇIKLAMA
2. STRATEJİK HEDEF: Sağlıklı Yaşam Bilincinin Yaygınlaştırılması ve Sağlık Hizmetlerine Erişimin Kolaylaştırılması					
Öncelik A. Sağlıklı Yaşamın Desteklenmesi					
2.1	Önleyici sağlık hizmetleri kapsamında kanser taramaları yapılacaktır.	İl Sağlık Müdürlüğü	İl Müftülüğü, Belediyeler	2018	Güney Adana'daki kadınlara yönelik meme kanseri, rahim ağzı kanseri ve bağırsak kanseri taramaları gerçekleştirilecektir. (El Ele Verelim Kanser Yenelem Projesi uygulanacaktır.)
2.2	İlkokula başlayan öğrencilerin sağlık taramaları yapılacak ve gerekli durumlarda öğrenciler için randevu alınarak sağlık kurumlarına yönlendirilecektir.	İl Sağlık Müdürlüğü	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	2018-2023	İlkokula başlayan öğrencilere yönelik sağlık taramaları kapsamında okullara bir sağlık danışmanı atanacaktır. Taramalar hakkında rehberlik öğretmenlerine bilgi verilerek özellikle okula kayıt dönemlerinde aile hekimleri tarafından doldurulan sağlık tarama formları sağlık danışmanlarına ulaştırılacaktır. Danışman tarafından incelenen form doğrultusunda sağlık kurumlarından randevu alınarak tanı ve tedavi süreci başlatılacak ve takibi gerçekleştirilecektir.
2.3	Yaşlıların sağlıklarının korunması desteklenecektir.	İl Sağlık Müdürlüğü	İl Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü	2018-2023	65 yaş üstü bireylerin tarama ve sağlık kontrolleri yapılmak üzere belirlenen ASM'lere, Şehir Hastanesi ve Aile Hekimliği Kliniği Yaşlı Sağlığı Birimine yönlendirilecektir. (Nesilden Nesile Sağlık Öğütleri Projesi uygulanacaktır.) - Evde yalnız yaşayan yaşlılar tespit edilerek belirlenecek kriterlere uygun yaşlılara acil çağrı butonu sağlanacaktır. Bu kişilerin yaşadığı evlerin yaşı ergonomisine uygunluğu uzmanlarca değerlendirilecektir.
2.4	Evde bakım hastaları için hasta refakatçisi yetiştirilecek ve evde hastası olanlara bakım eğitimi verilecektir.	İl Sağlık Müdürlüğü	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İl Millî Eğitim Müdürlüğü	2018-2023	- Evde bakım hastaları için hasta refakatçisi yetiştirilecektir. (Evde Sağlık Elimize Sağlık Projesi uygulanacaktır.) - Evde bakıma muhtaç hastası bulunanlara hasta bakım eğitimi verilecektir.

2.5	Çevre kirliliğinin azaltılması için çevre bilinci artırılacak ve insan sağlığını tehdit eden çevre unsurları ile mücadele edilecektir.	İl Müftülüğü, İl Sağlık Müdürlüğü	Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Belediyeler	2018-2023	- Bölgedeki çevre kirliliğinin azaltılması yönünde çevre bilincini artırmaya yönelik çalışmalar yapılacaktır. (Emanetlerimize Sahip Çıkalım Projesi uygulanacaktır.) - Bölgede insan sağlığını tehdit eden çevre unsurları ile mücadele edilecek, özellikle parazit (bit, pire, sinek vb) teması azaltılacaktır.
2.6	Hava kirliliğinin zararlı etkilerinin azaltılması için ağaçlandırma çalışması yürütülecektir.	Adana Orman ve Su İşleri 7. Bölge Müdürlüğü	Belediyeler, İl Millî Eğitim Müdürlüğü, İlgili diğer kurumlar	2018-2023	Bölgede uygun açık alanlarda, okullarda ve kamu kurumlarında ağaçlandırma çalışması yürütülecek ve yeşil alan miktarı artırılacaktır.
Öncelik B. Sağlıklı Yaşam Bilincinin Geliştirilmesi					
2.7	Toplumsal sağlık okuryazarlığı artırılacaktır.	İl Sağlık Müdürlüğü		2018-2023	- Toplumsal sağlık kurumlarını tanıması ve sağlık hizmetleri hakkında bilgilendirilmesi amacıyla Sağlıklı Yaşam Fuarı düzenlenecektir. (Sağlıklı Yaşam Fuarı Projesi uygulanacaktır.) - Esnaflara MHRS kullanımı, akılcı ilaç kullanımı, bağımlılık yapıcı maddelerin zararları, Adana'daki sağlık tesislerinin tanıtımı gibi konular anlatılacaktır. (Sağlık Elçileri Projesi uygulanacaktır.) - Sağlık okuryazarlığı konusunda lider kadınlar yetiştirilecektir. Bu kadınların kendi mahallelerinde sağlık okuryazarlığını yaygınlaştırması sağlanacaktır. (SESİM Projesi uygulanacaktır.) - Bulaşıcı hastalıklar, kişisel hijyen, sağlıklı beslenme gibi konularda eğitimler verilecektir. (Sağlıklı Yaşam Hareketi Projesi uygulanacaktır.)
2.8	Akraba evliliğinin sağlığa etkileri ile ilgili bilgilendirme kampanyası yürütülecektir.	İl Sağlık Müdürlüğü	İl Müftülüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Belediyeler	2018-2023	- Aile hekimlerince ve Çocuk, Ergen, Kadın ve Üreme Sağlığı Hizmetleri Şubesi (ÇEKÜS) tarafından önleyici çalışmalar, danışmanlık hizmetleri ile müftülük tarafından bilgilendirme faaliyetleri yoğun şekilde yürütülecektir. - Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ile evlilik öncesi yapılan tarama programları sırasında sağlık ile ilgili bilgilendirme çalışmaları yürütülecektir.

2.9	Aile planlaması ve doğum kontrolü konusunda çiftlerin bilgi ve bilinç düzeyi artırılacaktır.	İl Sağlık Müdürlüğü	İl Mühtülüğü	2018-2023	Doğum kontrol yöntemleri, aile planlamasının önemi ve erken yaşta anneliğin zararları/zorluklarının kadınlara ve erkeklere anlatılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.
Öncelik C. Sağlık Alanındaki Fiziki Altyapının Güçlendirilmesi					
2.10	İmar planındaki sağlık alanlarının takibi yapılarak gerekli görüldüğü durumda itiraz süreci başlatılacaktır.	İl Mahalli İdareler Müdürlüğü	Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Belediyeler	2018-2019	İmar planında sağlık alanı olarak işaretlenen ancak daha sonra konut alanına çevrilen alanlar için gerekli itiraz yazıları yazılacaktır.
2.11	Güney Adana'daki yataklı hastane ihtiyacı giderilecektir.	İl Sağlık Müdürlüğü		2018-2020	Biri Güney Seyhan'da ve biri Güney Yüreğir'de olmak üzere iki adet hastane yapılacaktır.
2.12	Güney Adana'daki ASM ve/veya aile hekimi sayısı artırılacaktır.	İl Sağlık Müdürlüğü		2018-2023	Aile hekimi başına 2500 hasta hedefinin yakalanması ve daha iyi hizmet sunulması kapsamında bölgedeki ASM ve/veya aile hekimi sayısı artırılacaktır.
2.13	Sağlıklı yaşam merkezleri ile ağız ve dış sağlığı semt polikliniklerinin sayısı ve/veya kapasitesi artırılacaktır.	İl Sağlık Müdürlüğü		2018-2023	- Sağlıklı yaşam merkezleri çoğaltılacak, merkezlerin dış ve/veya üreme sağlığına ilişkin altyapıları geliştirilecektir. - Bölgede bulunan ağız ve dış sağlığı semt polikliniklerinin altyapısı ve hizmet kapasitesi güçlendirilecektir.
2.14	Yeşilay Danışmanlık Merkezi (VEDAM) kurulacaktır.	Yeşilay		2018-2019	Alkol ve madde bağımlısı olan bireylerin hayata tekrar kazandırılması amacıyla danışmanlık ve psiko-sosyal destek sağlayacak bir merkez kurulacaktır.

NO	EYLEM ADI	SORUMLU KURULUŞ	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞLAR	BAŞLAMA BİTİŞ TARİHİ	YAPILACAK İŞLEM VE AÇIKLAMA
3. STRATEJİK HEDEF: Kentsel Yoksulluğun ve İşsizliğin Azaltılması					
Öncelik A. İşsizliğin Azaltılması					
3.1	Kadınların, gençlerin ve yetişkinlerin mesleki bilgi ve beceri düzeyleri yükseltilerek istihdam edilebilirlikleri artırılacaktır.	İŞKUR, İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Belediyeler	KOSGEB, Adana Ticaret Odası, Adana Sanayi Odası, Adana Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği	2018-2023	- Gelir düzeyi düşük kişi sayısının fazla olduğu Gülbahçesi, Dağlıoğlu, 19 Mayıs, Akkapi, Dumlupınar mahallelerine öncelik verilmek üzere mesleki eğitimler düzenlenecektir. - Mesleki yeterliliği olmayan kadınlara talebe göre mesleki eğitimler verilecektir (Çorbada Tuzum Olusun Projesi uygulanacaktır.) - İŞKUR tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre çok talep edilen mesleklerle yönelik mesleki eğitim veren merkezlerin altyapısı güçlendirilecektir. - KOSGEB'in istihdama yönelik destekleri Güney Adana'daki işletmelere etkin şekilde tanıtılacaktır.
3.2	Güney Adana'da düzenlenen mesleki eğitimlerin koordinasyonu ve eğitimlere katılanların istihdam edilmesi sağlanacaktır.	İŞKUR	İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Belediyeler, Adana Ticaret Odası, Adana Sanayi Odası, Adana Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği	2018-2023	- Mesleki eğitim sağlayan kuruluşlar arasında tecrübe paylaşımı ve koordinasyonun güçlendirilmesine yönelik toplantılar gerçekleştirilecek ve verilen eğitimlerin koordinasyonu sağlanacaktır. - Mesleki eğitim kurslarına katılanların istihdam edilmeleri yönünde çalışmalar yürütülecektir.
3.3	Mesleki eğitimlere katılanlar ile işgücü talep eden işletmeler arasında eşleştirme faaliyetleri etkin olarak yürütülecektir.	İŞKUR	Adana Organize Sanayi Bölgesi	2018-2023	- İstihdam fuarı, kariyer günü gibi etkinliklere Güney Adana'dan katılım yoğunluğu artırılacaktır. - Sosyal yardım alanların İŞKUR destekli en fazla 3 mesleki eğitime katılma sınırı ve 3 kez sunulan işe yerleşme durumu desteklinin kesilmesi uygulaması titizlikle yürütülecektir.

3.4	Kadınların tarımsal ürünlerden katma değerli gıda ürünleri üretmeleri sağlanacaktır.	İl Tarım ve Orman Müdürlüğü	Belediyeler, İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Ticaret İl Müdürlüğü, İŞKUR, KOSGEB	2018-2023	• Şalgam, cezerye, reçel gibi bölgenin geleneksel ürünlerinin yapımı için endüstriyel atölye kurulacak ve eğitimler düzenlenecektir. (Güneyin Turuncu Kadınların Umudu Projesi uygulanacaktır.)
3.5	Kadınların istihdama katılımının desteklenmesi için mesleki eğitim kursu verilen tüm merkezlerde kreş hizmeti sunulması sağlanacaktır.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Belediyeler	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü	2018-2023	• Kreş hizmeti bulunmayan halk eğitim merkezleri, SEYMER'ler ve Kültür Evlerinde kreş ve anasınıfı oluşturulacak, mevcutların eksiklikleri giderilecektir.
3.6	Gençlerin daha doğru meslek tercihi yapmaları için yönlendirme çalışmaları yürütülecektir.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü, İŞKUR	KOSGEB, Seyhan ve Yüreğir RAM, Çukurova Üniversitesi, Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi	2018-2023	• Rehberlik ve sınıf öğretmenlerinin işgücü piyasası hakkındaki bilgi düzeyi arttırılacaktır. • Meslek lisesi öğrencileri ile ilgili mesleklerden rol model olabilecek başarılı kişiler buluşturulacaktır. • Okullarda meslek tanıtma kulüpleri aktifleştirilecektir. • Ailelerin mesleki yönlendirme konusunda bilinç düzeyleri arttırılacaktır. Öğrencilerin ve öğretmenlerin meslekler hakkında bilgi düzeyleri arttırılacaktır. Öğrencilerin mesleki beceri ve yönelimleri tespit edilecek ve geleceğin meslekleri de gözetilerek kariyer danışmanlığı yapılacaktır. Mesleklerin tanıtımı ile ilgili tanıtım materyalleri hazırlanarak dağıtım ve gösterimi yapılacaktır. (Benim Mesleğim Ülkemin Geleceği Projesi uygulanacaktır.)

3.7	Meslek liselerinin özel sektör ile bağlantısı güçlendirilecektir.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	İŞKUR, Adana Organize Sanayi Bölgesi, Adana Sanayi Odası, Adana Ticaret Odası, Adana Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, KSS'ler	2018-2023	- Meslek liselerinin özel sektörün taleplerine cevap vermesi için gerekli olan diyalog geliştirilecektir. - Mesleki eğitim veren kurumların fiziki yapısı ile makine ve ekipmanlarının sektörlerle uyumu ve yeterlilikleri tespit edilecek ve eğitim altyapısı özel sektörün katkısı ve devlet destekleri kullanılarak güçlendirilecektir. - İşletmelerce talep sayısı fazla olan mesleklerle yönelik mesleki eğitim merkezlerinin altyapısı güçlendirilecektir. - Eğitim müfredatı özel sektör aktörleri ile birlikte şekillendirilecektir. Teorik derslerin yanında uygulamalı derslerin payı artırılarak staj sistemi etkin kullanılacaktır. - Meslek liselerinden mezun olan bireylerin istihdamında işverene sağlanan teşvikler nedeniyle tüm meslek lisesi öğrencilerinin önceliklerinin olduğu bilgilendirilmesi yapılacaktır.
3.8	Ağır ve tehlikeli işler kapsamındaki mesleklerde meslek liseleri ve mesleki eğitim merkezleri aktif kullanılacaktır.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	İŞKUR	2018-2023	Ağır ve tehlikeli işler kapsamındaki mesleklerde yetkinlik ve sertifika ihtiyacını karşılamak üzere meslek liseleri ve mesleki eğitim merkezleri aktif kullanılacaktır.
3.9	İşgücü piyasasındaki dezavantajlı gruplara iş arama motivasyonu ve yöntem desteği verilecektir.	İŞKUR	Belediyeler	2018-2023	Güney Adana'ya hizmet verecek şekilde iş arama becerileri geliştirme ofisi açılarak işgücü piyasasında dezavantajlı konumda bulunan; kadınlar, engelliler, gençler, uzun süreli işsizler, madde bağımlıları, sosyal yardım yararlanıcıları gibi kişilere iş arama motivasyonu ve yöntem desteği verilecektir.
3.10	Meslek liseleri ve halk eğitim merkezlerinin üretim kapasitesi kamu alımları yoluyla desteklenecektir.	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	İlgili tüm kamu kurumları, Belediyeler	2018-2023	Meslek liselerinin ürettiği hizmetler ve ürünler kamu kurum ve kuruluşları tarafından satın alınarak meslek liseleri desteklenecektir.

3.11	İŞKUR destekli mesleki eğitim kurslarından mezun olanların istihdam durumlarının takibi için izleme sistemi kurulacaktır.	İŞKUR	Sosyal Güvenlik Kurumu, İl Müdürlüğü, İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Belediyeler	2018-2023	İŞKUR'un desteklediği mesleki eğitim kurslarından mezun olanlar için izleme sistemi oluşturulacak ve istihdam edilebilirliğe yönelik analizler yapılacaktır.
3.12	Tarım işçiliğinde kalitenin artırılmasına yönelik katma değerli ürünlerde hasat ve bakım eğitimleri düzenlenecektir.	İl Tarım ve Orman Müdürlüğü		2018-2023	Narenciye gibi nitelikli çalışana ihtiyaç duyulan tarımsal ürünlerde hasat ve bakım yöntemleri gibi eğitimler verilecektir.
3.13	Biriktirilmiş üretim ve hayvancılık alanında gelir getirci faaliyetler çeşitlendirilecektir.	İl Tarım ve Orman Müdürlüğü		2018-2023	- Hayvancılık işletmelerinde istihdam edilebilirliği artırmak üzere hayvan bakıcılığı, süt sağıcılığı, büyükbaş hayvan yetiştiriciliği eğitimleri düzenlenecektir. - Güney Adana Bölgesi'nde lavanta yetiştiriciliği yaygınlaştırılacaktır.
Öncelik B. KOBİ'lerin Rekabet Gücünün Artırılması					
3.14	KOSGEB desteklerinin tanıtımı Güney Adana'da etkin şekilde yapılarak desteklerden faydalanma sayısı artırılacaktır.	KOSGEB	Adana Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası	2018-2023	SMMM'lerin KOSGEB destekleri hakkındaki bilgi düzeyi artırılacaktır. KOSGEB kaydının yapılması ve desteklerden yararlanılması konusunda işletmeleri yönlendirmeleri için muhasebeciler teşvik edilecektir. (Küçük Esnafa Büyük Destek Projesi uygulanacaktır.)

3.15	Güney Adana'daki geleneksel sektörlerden ayakkabıcılığın üretim altyapısı modernize edilecektir.	Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü	Adana Sanayi Odası, Adana Ticaret Odası, Adana Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, Büyükşehir Belediyesi, Adana Ayakkabıcılar KSS Yapı Kooperatifi	2018-2021	Adana Ayakkabıcılar Küçük Sanayi Sitesi kurulacaktır.
Öncelik C. Girişimcilik Desteplenmesi					
3.16	Meslek lisesi öğrencilerinin ve örgün eğitim dışında kalanların girişimciliği desteklenecektir.	KOSGEB	İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Seyhan ve Yüreğir RAM	2018-2021	Meslek liselerindeki öğretmenlerin ve öğrencilerin desteklerle ilgili bilgi düzeyi artırılacak ve uygulamalı girişimcilik eğitimleri düzenlenecektir. (Meslek Liseleri Girişimci Oluşur Projesi uygulanacaktır.)

NO	EYLEM ADI	SORUMLU KURULUŞ	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞLAR	BAŞLAMA BİTİŞ TARİHİ	YAPILACAK İŞLEM VE AÇIKLAMA
4. STRATEJİK HEDEF: Sosyal Yaşam Kalitesinin Artırılması					
Öncelik A. Kırılgan Kesimlerinin Refah Seviyesinin Yükseltilmesi					
4.1	Uyuşturucu mağdurlarının hayata kazandırılmasına yönelik meslek edindirme programlarının uygulanacağı bir merkez kurulacaktır.	İl Sağlık Müdürlüğü		2018-2023	Uyuşturucu mağdurlarına yönelik meslek edindirme programlarının uygulanacağı bir merkez (MEDİM) kurulacaktır. (Mutlu Yarınlar Projesi uygulanacaktır.)
4.2	Güney Adana'da iki adet aile destek merkezi (ADEM) kurulacaktır.	Seyhan ve Yüreğir SYDV	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü	2018-2023	Güney Seyhan'da ve Güney Yüreğir'de ailelerin ve kadınların güçlendirilmesi için faaliyet gösterecek birer ADEM kurulacaktır. Bu kapsamda diğer illerdeki ADEM'ler ve ÇATOM'lar incelenecektir.
4.3	Kuran kurslarında kadınların sosyalleşebileceği alanlar oluşturulacaktır.	İl Müftülüğü	İl Milli Eğitim Müdürlüğü	2018-2023	Fiziki koşulları uygun olan kuran kurslarında sanat atölyeleri oluşturulacaktır. Projeksiyon-perde alınarak film video gösterimleri ile sosyalleşmeye yönelik aktiviteler düzenlenecektir.
4.4	Yaşlıların yaşam kalitesinin yükseltilmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir.	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Sağlık İl Müdürlüğü	Belediyeler	2018-2023	- Yaşlılar için gündüz bakım evi/alzheimer merkezi kurulacaktır. - Muhtarlar vasıtasıyla saha çalışması yapılarak tespit edilen ihtiyaç sahibi yaşlılar bakım-rehabilitasyon altına alınacaktır. (Yaşlıyım Huzurluyum Projesi uygulanacaktır.)
4.5	Bakıma muhtaç olarak yalnız yaşayan yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çalışmalar yürütülecektir.	Seyhan ve Yüreğir SYDV	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü	2018-2023	Bakıma muhtaç olarak yalnız yaşayan yaşlıların kişisel temizlik, çamaşır, alışveriş gibi çeşitli ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çalışmalar yürütülecektir.

4.6	Parçalanmış aile çocukları sosyal ve ekonomik olarak etkin şekilde desteklenecektir.	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü	İl Emniyet Müdürlüğü, İl Millî Eğitim Müdürlüğü	2018-2023	Parçalanmış aile çocuklarının sosyal hayatları ve okul hayatları desteklenecek, saha çalışmalarında çocuğa karşı şiddet veya istismar vakası tespit edildiğinde kurum bakımına alınacaktır. (Gelecek Sen Ol Projesi uygulanacaktır.)
4.7	Bir adet kadın sığınma evi yapılacaktır.	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü	Belediyeler	2018-2023	Bir adet kadın sığınma evi kurulacaktır.
4.8	Şiddete ve ayrımcılığa maruz kalmış kadınlar sosyal ve ekonomik olarak güçlendirilecektir.	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü	İŞKUR KOSGEB	2018-2023	Şiddete ve ayrımcılığa maruz kalmış, konuk evlerindeki kadınlar psikolojik olarak etkin şekilde desteklenecek, mesleki becerileri ve girişimcilik kapasiteleri yükseltilecektir.
4.9	İlgili SOP kapsamında Güney Adana'ya yönelik yürütülen faaliyetlerin izlenmesi sağlanacaktır.	Çukurova Kalkınma Ajansı	Adana Valiliği	2018-2023	Dezavantajlı Mahallelerde Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Farklarının Azaltılması Sonuç Odaklı Programı (SOP) kapsamında Güney Adana'ya yönelik yürütülen faaliyetlerin izlenmesi sağlanacaktır.
4.10	Sosyal yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik olarak sosyal inovasyon atölyesi düzenlenecektir.	Çukurova Kalkınma Ajansı		2018-2020	Sosyal yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik olarak katılımcı bir şekilde sosyal inovasyon atölyesi düzenlenecektir.
Öncelik B. Gençlerin Gelişimlerinin Desteklenmesi					
4.11	Güney Adana Bölgesi'nde en az bir gençlik merkezi kurulacaktır.	Belediyeler	Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü	2018-2023	19 Mayıs, Yeşilbağlar, Başak, Koza ve Levent mahalleleri öncelikli olmak üzere Güney Adana'da en az bir gençlik merkezi kurulacaktır.

4.12	Gençlerin zihinsel ve bedensel gelişimleri sanatsal ve sportif faaliyetler ile desteklenecektir.	Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü	İl Millî Eğitim Müdürlüğü, SODES Proje Koordinasyon Birimi	2018-2023	• 11 spor dalında eğitimler düzenlenecektir. (Geleceğin Sportmenleri Projesi uygulanacaktır.) • Okullara spor malzemeleri temin edilecek, başarılı öğrencilerin sportif faaliyetlere katılımı artırılabilecektir. (Geleceğin Sportmenleri Yetiştir Projesi uygulanacaktır.) • Okulların açık alanlarında ve bodrum katlarında spor alanları oluşturulacaktır. (Okul Merkezli Sosyal Kalkınma Projesi uygulanacaktır.) • Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'ne bağlı mevcut spor tesisleri yenilenecektir.
4.13	Fiziki imkanları uygun olan pilot camiler gençlik merkezlerine dönüştürülecektir.	İl Müdürlüğü	Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, İl Millî Eğitim Müdürlüğü	2018-2023	• Bahçe veya bodrumu uygun olan camilerde, sanatsal ve sportif faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için gerekli çalışmalar yürütülecektir. (Şen Camiler Projesi uygulanacaktır.)
4.14	Gençlerin kişisel gelişimleri ve sosyalleşmeleri desteklenecektir.	Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü	İl Millî Eğitim Müdürlüğü, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Belediyeler	2018-2023	• Güneşlilik ve yatılı kamplar düzenlenecektir. (Genç Nesiller Öğreniyor Projesi uygulanacaktır.) • Güney Adana halk oyunları ekipleri oluşturulacaktır. • Gençlik merkezlerinde sanatsal atölye çalışmaları ve müzik dinletileri organize edilecektir. • Öğrencilere yönelik çeşitli alanlarda yarışmalar düzenlenecektir.
4.15	Öğrencilere tarihi, kültürel ve turistik değerler tanıtılacaktır.	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Belediyeler	2018-2023	• Öğrencilere Adana'nın öne çıkan tarihi ve turistik yerleri tanıtılacak ve geziler düzenlenecektir. (Güney Adana Tarih ve Kültür İle Buluşuyor Projesi uygulanacaktır.)
4.16	Öğrencilerin sanata karşı ilgileri artırılacak ve sanatsal becerileri geliştirilecektir.	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Çukurova Senfoni Orkestrası Belediyeler	2018-2023	• Müziğe yetenekli öğrencilerin potansiyellerini ölçmeye yönelik çalışmalar yapılacak ve eğitim konserlerine katılmaları sağlanacaktır. (Müzikle Şenlenen Yüreklere Projesi uygulanacaktır.) • Öğrencilerin sinema filmleri, tiyatro oyunları ve halk oyunları gösterileri gibi etkinliklere katılmaları sağlanacaktır. • Herkes İçin Sanat projesi uygulanacaktır.

Gençlerin özgüvenlerinin ve geleceğe dair umutlarının artırılması için rol model oluşturma çalışması yürütülecektir.	İl Sağlık Müdürlüğü	İl Milli Eğitim Müdürlüğü	2018	Güney Adana'da yetişen ve toplumda iyi bir konuma gelen insanların Güney Adana'daki gençler için rol model olması sağlanacaktır. (İçimizden Biri Projesi uygulanacaktır.)
Gençlerin milli ve manevi değerleri güçlendirilecektir.	İl Müftülüğü	İl Milli Eğitim Müdürlüğü	2018-2023	Okullarda değerler eğitimleri düzenlenecektir. Okullarda iyilik kulüpleri, emanet koruyucuları ve iyilik gönüllüleri seçilecektir. (Emanetlerimize Sahip Çıkalm ve İyilikte Biriz Projeleri uygulanacaktır.)
Öncelik C. Engellilerin Kişisel Gelişiminin ve Sosyal Hayata Adaptasyonlarının Güçlendirilmesi				
Engellilerin sosyal hayata katılımları artırılacaktır.	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü		2018-2023	Yedipınar Engelli Parkı'nda rehabilitasyon ve sosyal hayata uyum çalışmaları kapsamında psikolojik destek sağlanacak ve el becerilerini geliştirici eğitim ve etkinlikler düzenlenecektir. (Birlikte Biz Hep Beraberiz Projesi uygulanacaktır.)
Engellilerin sosyalleşmelerine yönelik altyapı geliştirilecektir.	Belediyeler	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü	2018-2023	Güney Adana'daki engellilerin rahatlıkla ulaşabileceği bir Engelli Parkı kurulacaktır.
Okullarda engellilere ve engellilerin yaşadığı zorluklara ilişkin duyarlılık yükseltilecektir.	İl Müftülüğü	İl Milli Eğitim Müdürlüğü	2018-2023	- Toplumsal farklı kesimlerinde engellilere yönelik çalışma imkanlarına ilişkin bilgilendirme yapılacaktır. - Engellilere yönelik mesleki eğitim kursları düzenlenecektir. - Toplum yararına program kapsamında istihdamda engellilere pozitif ayrımcılık yapılacaktır. - Engellilere yönelik bir araç tahsis edilerek engellilerin işverenlerle buluşmaları organize edilecektir. - Engelli derneklerine engelli girişimciliği ve engelli istihdamına yönelik İŞKUR destekleri ile ilgili bilgilendirme yapılacaktır.
Engellilerin ağız ve diş bakımları yapılacaktır.	Sağlık İl Müdürlüğü		2018-2023	Diş Hastanesi'nde engellilerin ağız ve diş bakımlarının yapılması sağlanacaktır. (Korkmadan Gülümse Projesi uygulanacaktır.)

4.23	Engellilerin bedensel ve zihinsel gelişimleri desteklenecektir.	İl Sağlık Müdürlüğü	Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü	2018-2023	• Sağlık alanında koruma ve erken tanı odaklı çalışmalar sürdürülecektir. • Engellilere yönelik spor kursları düzenlenecek ve müsabakalar tertip edilecektir. • Engellilere yüzme eğitimi verilecek ve oturarak voleybol kursu düzenlenecektir. (Engelin, Engelim Projesi uygulanacaktır.)
4.24	Engellilerin istihdama katılımları teşvik edilecektir.	İŞKUR	İl Müftülüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Belediyeler, STK'lar	2018-2023	• Toplumun farklı kesimlerinde engellilere yönelik çalışma imkanlarına ilişkin bilgilendirme yapılacaktır. • Engellilere yönelik mesleki eğitim kursları düzenlenecektir. • Toplum yararına program kapsamında istihdamda engellilere pozitif ayrımcılık yapılacaktır. • Engellilere yönelik bir araç tahsis edilerek engellilerin işverenlerle buluşmaları organize edilecektir. • Engelli derneklerine engelli girişimciliği ve engelli istihdamına yönelik İŞKUR destekleri ile ilgili bilgilendirme yapılacaktır. • İş ve meslek danışmanları ile insan kaynakları profesyonellerinin engellilerin istihdamına yönelik teknik kapasiteleri geliştirilecektir.
Öncelik D. Kentsel Altyapının Geliştirilmesi					
4.25	Sağlıklı yapılaşma adına imar planları gözden geçirilecektir.	Belediyeler		2018-2023	• Güney Adana'nın kentsel fiziki ihtiyaçları tespit edilerek imar planları güncellenecektir.
4.26	Kaçak yapılaşma ile mücadele etkin şekilde yürütülecektir.	Belediyeler	Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, İl Mahallî İdareler Müdürlüğü	2018-2023	• Teknolojinin de yardımı ile kaçak yapılaşmanın önüne geçilmesi ve verimli tarım arazilerinin tarım dışı kullanımının önlenmesi sağlanacaktır.

NO	EYLEM ADI	SORUMLU KURULUŞ	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞLAR	BAŞLAMA BİTİŞ TARİHİ	YAPILACAK İŞLEM VE AÇIKLAMA
5. STRATEJİK HEDEF: Güvenlik Ortamının İyileştirilmesi					
Öncelik A. Suç Oranlarının Azaltılması					
5.1	Uyuşturucu madde ticaretinin okulların çevresinde yapılması engellenecektir.	İl Emniyet Müdürlüğü	Adana Valiliği, Belediyeler, İl Millî Eğitim Müdürlüğü	2018-2023	- Okulların çevresindeki güvenlik kameralarının sayısı artırılabilecektir. - Güvenlik probleminin yüksek olduğu bölgelerdeki okulların MOBESE sistemine entegre edilecektir. - Okul çevresinde bulunan işletmelerin (internet kafe, dönerci vb) denetimi artırılabilecektir.
5.2	Güney Adana'daki okullarda güvenlik tedbirleri artırılabilecektir.	İl Emniyet Müdürlüğü	Adana Valiliği, Belediyeler, İl Millî Eğitim Müdürlüğü	2018-2023	Hürriyet, Ova, Şakirpaşa, Gülbahçesi, Dağlıoğlu, Onur, Uçak, Yenibey, Cumhuriyet, Yeşilbağlar, Başak, Koza ve Levent mahalleleri öncelikli olmak üzere okullarda güvenlik görevlisi istihdam edilecektir.
5.3	Uyuşturucu madde kullanımının azaltılmasına/önlenmesine yönelik tedbirler alınacaktır.	İl Emniyet Müdürlüğü	Yeşilay, İl Millî Eğitim Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü	2018-2023	- Cuma namazları öncesinde camilerde ve halk eğitim merkezlerinde uyuşturucu konusunda bilinçlendirme çalışmaları yürütülecektir. - Okul bahçelerinin gece aydınlatmaları yapılarak uyuşturucu kullanımı önleneyecektir. - Rehber öğretmenlere ve öğrencilere yönelik yürütülen bilinçlendirme çalışmaları etkin şekilde yürütülecektir. - Gençlerin uyuşturucu, alkol, sigara gibi bağımlılık yapıcı maddelere karşı hayır deme becerileri geliştirilecektir.
5.4	Narkotik oluşturularak uyuşturucu ile mücadele çerçevesinde bilinçlendirme çalışmalarında kullanılacaktır.	İl Emniyet Müdürlüğü	İl Sağlık Müdürlüğü	2018-2023	Gençlere yönelik sinevizyon ve bilgisayarlarla bilinçlendirme çalışmaları yürütülecek, bilinçlendirmeye yönelik tiyatro oyunları sergileneyecektir.

5.5	Uyuşturucuyla mücadele çerçevesinde bilgilendirme çalışmaları yürütülecektir.	İl Emniyet Müdürlüğü		2018-2023	• Uyuşturucuya karşı halkı bilinçlendirmek ve arz boyutundaki mücadeleye dahil etmek amacıyla 22 yaş ve üzeri vatandaşlara Narkohaber eğitimleri verilecektir.
5.6	Uyuşturucuyla yönelik olarak yürütülen tüm çalışmalar "Uyuşturucu İl Koordinasyon Kurulu" tarafından koordine edilecek ve denetlenecektir.	İl Sağlık Müdürlüğü	Yeşilay, İl Emniyet Müdürlüğü, İl Millî Eğitim Müdürlüğü	2018-2023	• Uyuşturucu ile mücadele kapsamında Yeşilay, Emniyet ve RAM'lar tarafından yürütülen çalışmaların tek elden koordineli edilmesi sağlanacaktır. İçeriklerinin denetlenmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir.
5.7	Hırsızlık suçunun azaltılmasına yönelik tedbirler alınacaktır.	İl Emniyet Müdürlüğü	İl Müftülüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Seyhan ve Yüreğir SYDV, İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü	2018-2023	• Hırsızlıkla mücadelede özellikle kul hakkı gibi konular üzerine değerler eğitimleri verilecektir. Bilboardlar kullanılarak kampanya düzenlenecektir. • Gelir düzeyinin düşük olduğu mahallelerde devlet yardımlarına ilişkin çalışmalar etkin şekilde yürütülecektir.
5.8	Kamu mallarının korunarak kullanılması sağlanacaktır.	İl Müftülüğü	İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Belediyeler	2018-2023	• Kamu mallarının zarar görmemesi konusunda bilinçlendirme ve farkındalık çalışmaları yürütülecektir. (Emanetlerimize Sahip Çıkalm Projesi uygulanacaktır.)
5.9	Ortak yaşam alanlarındaki güvenlik tedbirleri arttırılacaktır.	İl Emniyet Müdürlüğü	Seyhan ve Yüreğir Belediyeleri	2018-2023	• Parklarda ve kırık bölgelerde aydınlatma eksiklikleri giderilerek, gerekli bölgelerde zırhlı aydınlatmalar kullanılacaktır. • Parklarda ve kırık bölgelerdeki güvenlik kameralarının sayısı arttırılacaktır.

Öncelik B. Şiddet Olaylarının Azaltılması				
5.10	Kadına karşı şiddet olaylarının azaltılmasına yönelik bilinçlendirme çalışmaları yürütülecektir.	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü	İl Emniyet Müdürlüğü, İl Müftülüğü, Muhtarlıklar	2018-2023 • Erkeklerle yönelik kadına karşı şiddetle ilgili bilinçlendirme çalışmaları yürütülecektir. (Kadın'ım ve Ben De Varım Projesi uygulanacaktır.)
5.11	Taciz ve istismara karşı kadın ve çocukların güçlendirilmesi için bilinçlendirme çalışmaları yürütülecektir.	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü	İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Müftülüğü	2018-2023 • Taciz ve istismara karşı kendini koruma ve hayır diyebilme becerileri geliştirilmesi için eğitimler verilecektir. • Kamu spotları Güney Adana'da yoğun şekilde kullanılacaktır.
Öncelik C. Çocuk İşçiliğinin Engellenmesi				
5.12	Sokakta çalışan çocuklara yönelik mesleki eğitimler düzenlenecek ve kişisel gelişimleri desteklenecektir.	İl Emniyet Müdürlüğü	İŞKUR, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Belediyeler	2018-2023 • Sokakta çalışan ve suça sürüklenme tehdidi ile karşılaşan 14 yaşın üstündeki çocukların mesleki eğitim kurslarına dahil edilerek istihdama katılması sağlanacak ve kişisel gelişimleri desteklenecektir. (Gençlik Geleceğimizdir Projesi uygulanacaktır.)
Öncelik D. Su Kanallarındaki Can Kayıplarının Önlenmesi				
5.13	Su kanallarındaki boğulma vakalarının azaltılması için yüzmeye kursları düzenlenecektir.	Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü	Emniyet İl Müdürlüğü, Belediyeler	2018-2023 • Levent, Yeşiloba, 19 Mayıs, Koza mahallerindeki çocuk ve gençler öncelikli olmak üzere yüzmeye kursları düzenlenecektir. (Yaşama Kulaç At Projesi uygulanacaktır.)

5.14	Yaz döneminde kanalırdaki güvenlik denetimleri artırılacak ve bilinçlendirme çalışmaları yürütülecektir.	İl Emniyet Müdürlüğü, Devlet Su İşleri 6. Bölge Müdürlüğü	Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, Belediyeler	2018-2023	- Bölgede billboardlar ve afişler kullanılarak bilinçlendirme kampanyası yürütülecektir. - Kanallardaki denetimler sıklıkla gerçekleştirilecektir.
5.15	Portatif havuz projesi yaygınlaştırılacaktır.	Belediyeler	Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü	2018-2023	Güney Adana Bölgesi'nde portatif havuz sayısı yükseltilecek ve yaygınlaştırılacaktır.
NO	EYLEM ADI	SORUMLU KURULUŞ	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURULUŞLAR	BAŞLAMA BİTİŞ TARİHİ	YAPILACAK İŞLEM VE AÇIKLAMA
6. STRATEJİK HEDEF: Toplumsal Bütünleşmenin ve Sosyal Uyumun Güçlendirilmesi					
Öncelik A. Sosyal Uyumun Sağlanması					
6.1	Kültürel ve sanatsal faaliyetlerle sosyal uyumun güçlendirilmesi sağlanacaktır.	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Belediyeler	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	2018-2023	- Adana'da yaşayan göçle gelmiş toplumların kendi yöresel sanatlarını icra edip ürettiklerini sergileme imkânı sağlayacak bir sanat atölyesi kurulacaktır. (Sanatta Bir-İz Projesi uygulanacaktır.) - Farklı toplumsal kesimlerin kendi kültürlerini sergileyebilecekleri bir kültür/sanat çarşısı oluşturulacaktır. (Kültürde Bir-İz Projesi uygulanacaktır.)
6.2	Toplum içindeki hoşgörü ve yardımlaşma duygularını harekete geçirecek faaliyetler gerçekleştirilecektir.	İl Müftülüğü	Belediyeler	2018-2023	Farklı kesimlerden gönüllü kişilerin hastalık, taziyе, düğün gibi günlerde ilgiye ve yardıma ihtiyacı olan kişilerin yanlarında olmaları sağlanacaktır. (İyilikte Bir-İz Projesi uygulanacaktır.)
6.3	Toplumdaki farklı kesimlerinin kaynaşmasını sağlayacak aktiviteler düzenlenecektir.	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İl Müftülüğü	İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Belediyeler	2018-2023	Okullarda, semt pazarlarında ve kültür merkezlerinde bölgenin kültürel dokusunu dikkate alarak halk günleri organize edilecek, konser, film/video gösterimleri ve tiyatro oyunları yoluyla toplumsal kaynaşma ortamı oluşturulacaktır. (Şimdi Okul Zamanı Şimdi Başarma Zamanı ve Gönüllerde Bir-İz Projeleri uygulanacaktır.)

6.4	Mahalle meydanları ve parklar gibi ortak kullanım alanları verimli şekilde kullanılacaktır.	Belediyeler	il Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İl Müftülüğü	2018-2023	- Yazlık sinema uygulaması başlatılacaktır. - Ortak değerler ve kentlilik bilinci gibi konularda etkinlikler düzenlenecektir. - Parklardaki WC'lerin kullanımına açık olması sağlanacaktır.
6.5	Semt pazarlarında ve çevresinde, kahvelerde toplumsal konulara yönelik olarak bilinçlendirme çalışmaları yürütülecektir.	İl Müftülüğü	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Belediyeler	2018-2023	Semt pazarlarında ve çevresinde, kahvelerde duyurular yapılarak, afiş/broşür gibi ilanlar yapılarak kadına karşı şiddet gibi toplumsal konulara yönelik bilinç yükselecektir.
6.6	Güney Adana'daki sosyal uyum ve toplumsal sorunların tespiti ve çözüm yollarına ilişkin akademik çalışmalar artırılabilecektir.	Çukurova Üniversitesi, Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi		2018-2023	Üniversitelerdeki yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarında Güney Adana'daki sosyal uyum ve toplumsal sorunların tespiti ve çözüm yollarına ilişkin araştırmalar teşvik edilecektir.
Öncelik B. Ailelerin Güçlendirilmesi					
6.7	Aile bütünlüğünün korunması sağlanacaktır.	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müftülüğü	Sağlık İl Müdürlüğü, İl Müftülüğü	2018-2023	Aile temelini sağlıklı oluşturulması için evlilik öncesinde sağlık, iletişim, değerler gibi alanlarda bir eğitim paketi uygulanacaktır. (Mutlu Evlilik Mutlu Gelecek Projesi uygulanacaktır.)
6.8	Aile içinde sağlıklı iletişim kurulması desteklenecektir.	İl Müftülüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müftülüğü		2018-2023	- Aile bireylerinin katılım sağlayacağı ergen psikolojisi, öfke kontrolü, aile içi iletişim gibi konuların işleneceği aile toplantıları düzenlenecektir. (Huzurlu Aile Projesi uygulanacaktır.) - SED yardımı alanlar aile eğitim programına tabi tutulacaktır. (Mutlu Ailem ve Sosyal Refah Projesi uygulanacaktır.)
6.9	Ailedeki yaşlıların birleştirici gücünden yararlanarak akrabalık bağlarının güçlendirilmesi sağlanacaktır.	İl Müftülüğü	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müftülüğü	2018-2023	Aile büyüklerinin katıldığı toplantılar düzenlenecektir. Toplantılarda büyük ailelerin toplum için önemi, akrabalık bağlarının kopması sonucu toplumda yaşanan sorunlar, aile büyüklerinin toplum içindeki rolü, sevgi, saygı, kardeşlik, yardımlaşma gibi değerler ve mahallelerin temel sorunları ve dikkat edilmesi gereken konular işlenecektir. (Huzurlu Aile Projesi uygulanacaktır.)

“Her Gelişim
Bir Değişimle Başlar”

www.guneyadana.com

Ek-3. Saha Görüşmeleri Hakkında Bilgi

Tablo 2. Saha Görüşmeleri Tablosu.

Sıra	Katılımcı	Görüşme Tarihi	Görüşme Yeri	Görüşme Konusu
1	M.D.	16.12.2019	Adana Valiliği	GAKP fikrinin ortaya çıkışı, özellikleri, yerel kalkınmaya etkisi, programın yönetim bağlamında değerlendirilmesi.
2	M.Y.	09.01.2020	Adana Valiliği	GAKP'nin özellikleri, kurgusu, yönetim modeli.
3	M.S.	13.03.2020	Adana Valiliği	GAKP'nin özellikleri, kurgusu, yönetim modeli.
4	N.G.	20.04.2020	Adana Valiliği-GAKP Ofisi	GAKP'ye genel bakış, programda İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından yürütülen projelerin ele alınması ve programın yönetim ilkeleri bakımından değerlendirilmesi.
5	U.Z.	20.04.2020	Adana Valiliği-GAKP Ofisi	GAKP'ye genel bakış, programda İŞKUR İl Müdürlüğü tarafından yürütülen projelerin ele alınması ve programın yönetim ilkeleri bakımından değerlendirilmesi.
6	E.K.	21.04.2020	ÇKA	GAKP'ye genel bakış, programda ÇKA'nın rolü ve programın yönetim ilkeleri bakımından değerlendirilmesi.
7	N.K.	21.04.2020	Adana Valiliği-GAKP Ofisi	Güney Adana Kalkınma Programı'na genel bakış, programda Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü tarafından yürütülen projelerin ele alınması ve programın yönetim ilkeleri bakımından değerlendirilmesi.
8	M.Ü.	22.04.2020	Adana Valiliği-GAKP Ofisi	GAKP'ye genel bakış, programda Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü tarafından yürütülen projelerin ele alınması ve programın yönetim ilkeleri bakımından değerlendirilmesi.

Sıra	Katılımcı	Görüşme Tarihi	Görüşme Yeri	Görüşme Konusu
9	İ.P.	22.04.2020	Adana Valiliği-GAKP Ofisi	GAKP'ye genel bakış, programda İl Müftülüğü tarafından yürütülen projelerin ele alınması ve programın yönetim ilkeleri bakımından değerlendirilmesi.
10	B.O.D.	27.04.2020	Adana Valiliği-GAKP Ofisi	GAKP'ye genel bakış, programda KOSGEB İl Müdürlüğü tarafından yürütülen projelerin ele alınması ve programın yönetim ilkeleri bakımından değerlendirilmesi.
11	P.G.	27.04.2020	Adana Valiliği-GAKP Ofisi	GAKP'ye genel bakış, programda Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü tarafından yürütülen projelerin ele alınması ve programın yönetim ilkeleri bakımından değerlendirilmesi.
12	F.S.	28.04.2020	Adana Valiliği-GAKP Ofisi	GAKP'ye genel bakış, programda İl Sağlık Müdürlüğü tarafından yürütülen projelerin ele alınması ve programın yönetim ilkeleri bakımından değerlendirilmesi.
13	K.L.	28.04.2020	Adana Valiliği-GAKP Ofisi	GAKP'ye genel bakış, programda İl Sağlık Müdürlüğü tarafından yürütülen projelerin ele alınması ve programın yönetim ilkeleri bakımından değerlendirilmesi.
14	B.D.	30.04.2020	Adana Valiliği-GAKP Ofisi	GAKP'ye genel bakış, programda İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü tarafından yürütülen projelerin ele alınması ve programın yönetim ilkeleri bakımından değerlendirilmesi.
15	N.T.	30.04.2020	Adana Valiliği-GAKP Ofisi	GAKP'ye genel bakış, programda İl Emniyet Müdürlüğü tarafından yürütülen projelerin ele alınması ve programın yönetim ilkeleri bakımından değerlendirilmesi.

Sıra	Katılımcı	Görüşme Tarihi	Görüşme Yeri	Görüşme Konusu
16	H.T.	04.05.2020	Adana Valiliği-GAKP Ofisi	GAKP'ye genel bakış, programda Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü tarafından yürütülen projelerin ele alınması ve programın yönetim ilkeleri bakımından değerlendirilmesi.
17	R.Ö.	04.05.2020	Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü	GAKP'ye genel bakış, proje yürütücüsü kurumlar tarafından yürütülen projelerin ele alınması ve programın yönetim ilkeleri bakımından değerlendirilmesi.
18	A.Ö.	10.02.2020	Adana Valiliği	GAKP'ye genel bakış, programda İl Sağlık Müdürlüğü tarafından yürütülen projelerin ele alınması ve programın yönetim ilkeleri bakımından değerlendirilmesi
19	V.D.	26.03.2020	Adana Valiliği	GAKP'ye genel bakış, programda İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından yürütülen projelerin ele alınması ve programın yönetim ilkeleri bakımından değerlendirilmesi
20	S.T.	10.04.2020	Adana Valiliği	GAKP'ye genel bakış, programda İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından yürütülen projelerin ele alınması ve programın yönetim ilkeleri bakımından değerlendirilmesi
21	M.A.T.	04.09.2020	Adana Valiliği	GAKP'ye genel bakış, programda İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü tarafından yürütülen projelerin ele alınması ve programın yönetim ilkeleri bakımından değerlendirilmesi
22	A.A.	06.05.2020	Adana Valiliği	GAKP'ye genel bakış, programda İl Gençlik ve Spor Müdürlüğü tarafından yürütülen projelerin ele alınması ve programın yönetim ilkeleri bakımından değerlendirilmesi